152
3

Attila İlhan / hangi seks

attilã ilhan

HANGİ SEKS

2. BASIM

bilgi yayınevi

BİLGİ YAYINLARI : 152

Birinci Basım
Nisan 1976
İkinci Basım
Mart 1982

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46/A
Telf: 18 55 76 — 25 12 5
Yenişehir/Ankara

Babıâli Cad. 19/2
Telf: 22 52 01
Cağaloğlu - İstanbul

ATTİLÂ İLHAN

Hangi Seks
(Anılar ve Acılar)

BİLGİ YAYINEVİ

ATTİLA İLHAN'IN KİTAPLARI

şiir

duvar(4. basım)
sisler bulvarı(4. basım)
yağmur kaçağı(3. basım)
ben sana mecburum(4. basım)
belâ çiçeği(2. basım)
yasak sevişmek(3. basım)
tutuklunun günlüğü(2. basım)
böyle bir sevmek(2.basım)

roman

sokaktaki adam(2. basım)
zenciler birbirine benzemez(2. basım)
kurtlar sofrası(2 cilt/2. basım)
aynanın içindekiler
1/ bıçağın ucu(2. basım)
2/artıkların payı(2. basım)
3/yaraya tuz basmak
4/dersaadet'te sabah ezanları(2. basım)
fena halde leman(4. basım)

deneme/anı

abbas yolcu(gezi notları)
anılar ve acılar
1/hangi sol(3. basım)
2/hangi batı(3. basım)
3/hangi seks
4/hangi sağ
5/hangi atatürk
gerçekçilik savaşı
attilâ ilhan'ın defteri
1/faşizmin ayak sesleri
2/batı'nın deli gömleği(çıkacak)

İÇİNDEKİLER

Erkek/kadın

1. Margot'nun tek gözlüğü 9
2. Amor lesbicus 18
3. Sappho 28
4. Erkeğe çeyrek kala 40
5. Alice ile Gertrude 56
6. «Le Dôme» kahvesindeki ihtiyar kız 71
7. Sakallı kraliçe Hoçepsut 85
8. Plastron kravat, kolalı yaka 97
9. «Orlando» 112
10. Renée'nin akşam şölenleri 130
11. Dişi bir örümcek mi? 146

Kadın/erkek

1. Coccinelle 163
2. Kadın kılığında bir şövalye 175
3. Juvenes sumus felices 187
4. Blaireau'nun notları 200
5. Sade ve Sacher-Masoch 211
6. Gide dengesiz miydi? 225
7. Proust, Cocteau derken 239
8. Cehenneme inmek 254
9. Karşıtlar birbirini içerirse 267
10. Hesap kitap 281
11. Kolay gelsin 300

KADIN/ERKEK

1
margot'nun tek gözlüğü

«prince, o tres haut marquis de sade»
Verlaine

pantolon/tayyör

(Akşam vapurlarında, yorgunum ya, tenha yerler arıyorum. Baktım, yukarı üst güvertede, sadece iki kişi, bir kenara iliştim! Sonra aldı beni bir merak, bunlar iki genç, içlerinden biri kız olmalı, sesinden anlaşılıyor, ama hangisi? Giyimleri, ceket ve pantolon, birisinin gömleği çiçeklidir gibime geldi, saçlarını da omuzlarında görünce, kız olacağına hükmettim, değil, kız ötekisi: kısacık saçlı, balıkçı kazaklı olanı, avcunun içinde cigara içiyor.

Hadi gel de şimdi hatırlama!

Mehmet Seyda, sonradan 'Edebiyat Dostları' başlığı altında topladığı soruşturmayı Varlık'ta yürütüyordu, bana da yazdı, yanıtlarımın arasında şöyle bir şeyler olacak, yanılmıyorsam:

«... çağımızın cinsel alanda ciddî bir devrim geçirmekte olduğuna inanmaktayım. Kadınların erkekliğe, erkeklerin kadınlığa doğru gittikçe yakınlaşması, yirmi

birinci yüzyılın hünsa bir yüzyıl olmasını yaratacak belki de. Belirtiler her yanda ve sürüyle göze çarpıyor (sayfa 272)»

Oysa o sıralar ne bugünkü gibi batıyı bütünüyle saran bir *erotisme* dalgası var, ne de batılı başkentlerden ortadoğu'ya yelpaze gibi açılan bir *pornographie* salgını! Çeşitli cinsel aykırılıklar, henüz romanları, gazeteleri ve dergileri kaplamamış; filmler, en azından bir cinsel terslik göstermezlerse, filmden sayılmıyor değil.

Peki neydi beni böyle bir tahmine iten

Kadın modası ilginç bir başkalaşma içindeydi, Fransa'da Courreges pantolonu inatla eviçi ve plaj kılığı olmaktan sokak kılığı olmaya doğru itiyor; bildiğimiz ceket ve pantolonu 'pantolon tayyör' adı altında kadınlara gündelik giysi olarak öneriyordu. Hem de basbayağı kolları manşetli, yakaları kravatlı filân!... İngiltere'de Beatles ile başlayan müzik çılgınlığı kısa sürede başka alanlara dökülmüş, erkek giyimini *non-conformiste* bir sıçramaya yöneltir olmuştu. Burjuva ahlâkının geleneksel yasakları hiçe sayılıyordu artık.

Bu arada Mary Quant, birdenbire mini/etek devrimini yaparak cinsel serbestliğe nasıl gidileceğini işaretliyor. Pop şarkıcısı delikanlılar, saçlarını omuzlarında dalgalandırıp dudaklarını boyayadursun, yaprak cigarası ve pipo içen ilk kadınlar afişlerde boy gösteriyorlar. On sekiz ile yirmi beş yaşları arasında giyim ve süs düzeni, daha o zamandan her iki cins

için adamakıllı karışacağa benziyor. Anlaşılmaz bir rüzgâr, kadını erkekliğe, erkeği kadınlığa doğru itmektedir.

Acaba yalnız bunlar mı?

Peki, ya Margot?)

«aşağılık yahudi/hıristiyan ahlâkı»

Yaşıyorsa, altmışını çoktan geçti.

Acaba yine derin su mavisi gözlerinden birini Arsène Lupin tekgözlüğünün arkasına saklayıp, o bulutu bol, garipsemesi biraz piyano biraz org, George Sand akşam üstlerinde, Dunhill piposunu yakıyor mu?

Sağlıklı aydınlığı ve geometrik düzgünlüğü şaşırtıcı bembeyaz dişleriyle kalın ve yoğun bir duman damarını koparırdı, dakikasında, başından yukarıya bir masal ağacı, bulutumsu mavi ve dal dal biçimlenir. Karga siyahı saçları, erkek kesimi, kısa ve sımsıkı arkaya taralı; sağına soluna döndü mü, çevresine lâciverd çelik yansımaları dağıtıyor. Kaşları hiç yok, daha doğrusu, iki ince ve gergin çizgi: ağır rimelli takma kirpiklerinin buğulandırdığı bakışlarına, Allah Allah, Marlène Dietrich büyüleri getiren! O kadar.

Belleğimde demek, o zamanki hâliyle kalmış.

Erkek giysileriyle çarşı pazar dolaşır, tekgözlük takar ve pipo içerdi. Onu ilk gördüğüm akşam, (camları kazıyan ustura bir şubat soğuğu, beni ilk rastladığım Montparnasse kahvesine adeta tekmeyle tıkamıştı), yalnız ve

dalgın oturmuş, bir bloknota desenler çiziyordu. Sonra sarışın bir kız geldi, yanına çöktü, herkesin içinde dudak dudağa öpüştüler.

Uzun, çok uzun bir süre bakakaldığımı hatırlıyorum.

Sonra tanıştık: Ressam Marguerite de Fontenay, adı uzun ama, o tuvallerini kısaca Margot (t'yi okumayınız) diye imzalıyormuş, sarışın da Margot diye çağırıyor zaten, onun modeli, adı Janine, teni sütlü beyaz, dudakları vişne buğusu, kalçaları zengin ve kalabalık!

(Gözlem no: 178. Fraulein N. 25 yaşında, sağlam bir ana babanın kızı. Güzel sanatlara istidadı fazla. Daha çocukluğunda askerlik vs gibi oğlan çocuğu oyunlarından hoşlanırmış, bebeğe ve el işlerine hiç bir ilgi duymamış. On beş yaşında âdet görmeğe, hemen sonra da kadınlara âşık olmağa başlamış, ama bu aşkı plâtonik anlamdaymış, fakat bir kaç yıldır şehevi duygusu son derece artmış, adeta karşı koyamaz olmuş. Açık saçık rüyalarında bir sürü kadınlar görüyor ve kendisini de onlara karşı bir erkek durumunda hissediyormuş. Bir kaç yıldan beri 40 yaşlarındaki bir Frau'a ölesiye âşık, kadını müthiş kıskandığından hiç rahat bırakmıyormuş. Fraulein N'nin yüz çizgileri erkekçe, sesi kalın, yürüyüşü de erkekçe, fakat yüzünde kıl yok, saçları kısa kesilmiş, kadın giysileri giymiş bir erkek izlenimi veriyor/Kraft-Ebing.)

Sahi size Margot'dan hiç söz etmemiş miydim?

Hadi canım, yanılıyorsunuz: onun adı üstünde bir şiir yayınladım, hani: *«Bakmayın Margot'un taşıdığına/Bu gözler masmavi Bavyera Markizi'nin»* diye başlıyordu. Daha önce de çeşitli fırsatlarda düşüncelerine bulaştığımı, özelliklerine dokunup geçtiğimi iyi biliyorum. Bazı insanlar vardır, yanında yaşadığınız sürece önemini ve etkisini duymazsınız, sürekli karşı çıkışlarınız, vırt zırt takışmalarınızla, ona karşı özerkliğinizi koruduğunuzu sandığınız bile olur, fakat ayrılmıyagörün, yaşantınızda ne önemli etkileri olduğu ve olacağı hemen anlaşılır: Margot, işte onlardan!

Bunca yıldır kişisel mitologyamın en ulaşılmaz doruklarında salınıp duruyor, günler geçtikçe daha da genişlikler ve derinlikler kazanarak hem de! Sadece sürdürdüğü o zamanki akla sığmaz yaşantının yirmi beş yıl sonra handiyse gündelikleşmiş olması, onun ne yaman bir öncü, ya da ne müthiş bir falcı olduğunu göstermez mi?

Margot, bizim 'sapıklık' diye kestirip attığımız *'perversion'* sözcüğünü, sözcüklerinden kazıyıp silmişti. İnsanları kadın/kadın, erkek/kadın, kadın/erkek ve erkek/erkek diye dört cinse ayırır, bunlardan ikincisi olmakla övünürdü. Kimbilir kimlere takılıp son metroyu kaçırdığım akşamlar, yolu gözüm kesmezse onun yarı ev yarı atölye stüdyosunda, dumar dumana tartışmalara karışır, Kraft-Ebing Freud, Jung, Adler diye diye sabahın ilk saatlerini bulurduk.

Janine, yanaklarında esrarlı böcekler gibi kirpiklerinin gölgeleri, divanda yarı çıplak uyu-

kalırdı; Margot, bütün o aristokrat güzelliği ve yanlış erkekliğiyle, bir yandan grog hazırlar, bir yandan da yakında, ama çok yakında, giyimden davranışa, aşk anlayışından sanat anlayışına kadar bütün alanlarda 'aşağılık yahudi/hıristiyan ahlâkının yıkılacağını ve yerine ikiyüzlülüklerden arınmış yeni bir cinsel ahlâkın alacağını, müjdelerdi. Buna benzer sözleri ben André Gide'de de okumuştum, fakat o atölyenin atmosferinde, bütün tuvallerine azgın dişiler boyayan bu kadının, bu imkânsız kadının ağzından işitmek beni altüst ederdi.

Hangi yasaklar içinden geldiğimizi düşünürseniz, belki siz de hak verirsiniz bana!

marquis de sade ve von sacher masoch

Yanılmıyorsam, yeni edebiyatımızda 'cinsel'i gereğince ele alıp derinlemesine işleyenimiz çıkmamıştır pek!

Şimdi artık yok bir eski Karşıyaka'da (İzmir) Kitapçı İhsan'dan gecesi yüz paraya kiralayarak sabaha kadar okuduğum 'Afrodit Buhudanında Bir Kadın'da, genelevlere düşen bir ana bilmeyerek oğluyla seviştiği için beni şaşkına çevirse de, Reşad Enis'in bir türlü 'yerli film, havasından kurtulamıyan romanları, 'cinsel'i işlemekten çok 'kullanır', ya da 'gösterir' izlenimini verirdi, bu yüzden de inandırıcı olamazdı. Galiba yine o, bir başka kitabında, kadın gibi giyinen, boyanıp yaşıyan bir erkekten

dem vurmuş, o Paşa çocuğu saflığını hiç yitirmemiş olan Oktay'ın (Akbal) bir yerlerde: «—Canım olur mu böyle şey?» diye yazmasına sebep olmuştu. Şimdilerde iki cinsin birbirinin kılığı ve görünümü içinde birbirinin rolüne bile çıktığını düşünürseniz, çok değil, daha yirmi yıl önce ne kadar uzaklarda olduğumuzu siz zaten kendiniz bulur çıkarırsınız.

Ha, bir de Sait Faik!

Nisuaz öğle sonlarında, onunla konuyu enine boyuna tartışmalarımız. Bir keresinde gözlüklerini takıp bana Lautréamont'dan çevirdiği 'Hünsa'yı *(hermaphrodite)* okuyor. Arkasından kirpiksiz mavi gözlerini kırpıştıra kırpıştıra soruyor: «—Ne dersin, bunu yayınlayan çıkar mı?»

Sait Faik, uzun bacaklı ve halktan yoğrulmuş Rum çocuklarına fazla da gizleyemediği cinsel bir eğilim duyar, bunların bazılarıyla bizim Bâbıâli gazeteciliğinin 'sapık' dediği ilişkiler kurardı. Bunun onu rahatsız ettiğini sanıyorum. Yorgun bir öğle sonu, Nisuaz'da: «— Ben, demişti, Gide'i okuyana kadar kendimi hilkat garibesi sanırdım. Ancak onu okuduktan sonra biraz rahatladım...» Yine de ünlü 'Yani Usta' öyküsünü Varlık'ta yayınlaması için Yaşar Nâbi'ye götürmeğe bir türlü cesaret edemiyor, cebinde dolaştırıp duruyordu. Bense, Margot'yu çoktan tanımış olduğumdan mı nedir, götürmesinde direniyor, yayınlayacak olan benmişim gibi mutlaka çıkacağını söylüyordum. Sonunda götürdü. Yayınlandı da. İyi ama, üstünde Sait Faik gibi bir yazarın bunca tereddüde düşme-

si de ne türlü bir *conformisme* batağında yaşadığımızın kanıtı sayılmaz mı? Oysa biz...

Evet, galiba asıl bunu söylemek istiyorum.

Margot'yla tartışmalarımızda o bana Baudelaire'den başlayarak, Rimbaud ve Verlaine çizgisi üzerinde Jarry, Breton ve Artaud'ya gelen şiirin insancıl öneminin, yerleşik hıristiyan ahlâk değerlerini hiçe saymasında olduğunu söyler, tek gözlüğünü ışıkta ayna gibi yansıtarak, Rimbaud ile Verlaine arasındaki 'haram aşkı' anlatır, ya da Baudelaire'in 'Lanetli Kadınlar/Les Femmes Damnées'ından tumturaklı dizeler okurdu:

> *'Comme un betail pensif sur le sable couchées,*
> *Elles tournent leurs yeux vers l'horizon des mers...'*

O tartışmalarda, yavaş yavaş, öteki adlara yukardan bakan, iki yeni ad belirmişti, birisi Fransızdı bunların, öteki Avusturya'lı: Marquis de Sade ve Leopold Von Sacher-Masoch! Cinsel çalkantılar evreninde, ilki, şiddetli sevmek, ikincisi şiddetli sevilmek eyilimini temsil ediyor; çoğu yasak, çoğu el altından satılan kitaplarında akla durgunluk veren cinsel serüvenler, bana sadisme'in ve masochisme'in ne olduğunu ve nereden geldiğini öğretiyordu.

> (Gözlem No: 150. Bay x, örnek bir koca. Son derece dürüst ve iyi ahlâklı Bir sürü çocuğu var. Zaman zaman geneleve gidip kızların iriyarılarından ilk üç tanesini seçip bir odaya kapanırmış

vücudunun üst kısımlarını soyar, ellerini karnının üstünde birleştirir, gözlerini kapatır ve kızlara, çıplak göğsüne, boynuna, ağzına ayaklarıyla basarak üstünden geçmelerini, geçerken de bütün kuvvetleriyle karnına tekme atmalarını emredermiş. İki üç saat sonra eğenceyi yeterli bulur kızları para ve şarapla hoşnut edermiş. Hammond-Cox)

Oysa biz diyordum değil mı Bütün o tartışmalar boyunca da, sonra da, Fransızların hıristiyan erdemleriyle doldurulmuş klâsik edebiyatlarına oranla, Baudelaire'le başlayan şiirin ne denli devrimci ve şaşırtıcı olduğunu anlıyordum da. neden dolayı bizim de bunu böyle saymamız gerektiğini bir türlü anlıyamıyordum. Biz klâsik şiirimizin geleneksel gelişme içinde bile, en az Baudelaire kadar eşcinsel serbestlikler içinde değil miydik?

Hal böyleyken, ne diye Tanzimat sonrası edebiyatımız cinsel konularda anlaşılmaz bir *auto-censure* içine girmiş, Karacaoğlan ve Nedim bu ülkede yaşamamış gibi, acaba ne diye bütün cinsel konularda elimiz ayağımız ve en kötüsü dilimiz bağlanmıştı? Batı'nm 19. yüzyılda ancak uyanıp kurtulmağa çalıştığı sahte erdemliliğe biz mi sahip çıkıyorduk yoksa?

Siz hadi düşünedurun, ben sonra tekrar bu konuya geleceğim.

2.
amor lesbicus

«Asıl anlaşılmaz olan şey, anlaşılabilir bazı şeylerin nasılsa var olabilmesidir»
Albert Einstein

paquita'nın başına ne ler acılmıştı?

(Daha o zaman Paquita, Marie Laforet'nin çizgilerine bürünüp beyaz perdedeki yerini almamıştı, Balzac'ın 'Paris Hayatından Sahneler' başlığı altında topladığı romanlar dizisinde, demek 1843'de yaratıldığı yerde duruyordu. Ben onu Cemil Meriç'in çevirisinden 'Altın Gözlü Kız' diye tanıdım. Kitap, yazarının güçlü soluğuyla, eser olarak da beni yaman bir hayranlığa yamyassı yapıştırmıştı ya, ayrıca Paquita'nın Madam de San Réal'le ilişkisi aklımı başımdan alıyor, iki kadın arasında yaşanmış böylesine yoğun bir aşkın olabilmesi içimi karıştırıyordu

Yıl, 1944. Adana'dayız. On dokuz yaşındayım. Temmuz gecesinin yıldız buharıyla dolu aydınlığına dalıp dalıp kitaba dönüyor, Paquita'nın onu ele geçirmeğe çalışan Henri de Marsay'yi neden ve nasıl kadın kılığına soktuğunu anlamağa çalışıyorum:

«... Paquita:— Ne iyi... Hadi öyleyse bırak da seni gönlüme göre giydirip kuşatayım.

Henri:— Haydi bakalım, diye cevap verdi.

Altın gözlü kız neşe içindeydi. Dolaptan kırmızı kadife bir entari çıkardı. de Marsay'ye giydirdi. Sonra başına bir kadın hotozu geçirdi, etrafına da bir şal sardı. Bir çocuk saflığıyla bu yaptığı çılgınlıklar karşısında kahkahayla gülüyor, kanat çarpan bir kuşu andırıyordu. İstikbale ait hiç bir şey düşünmüyordu...»

Oysa ne kanlı bir 'istikbaldir' onu bekleyen!

Öykünün sonlarına doğru, kafeste bir kuş gibi yaşattığı Paquita'nın bir erkekle sevişti-ğini, 'kanını ona akıttırdığını' Markiz de San Réal haber alır ve bunu genç kıza hayatıyla ödetir.

Aradan onlarca yıl da geçmiş olsa, böyle müthiş bir sahne unutulabilir mi sanırsınız?

«... Altın gözlü kız kan içinde can veriyordu. Odada bütün ışıklar yanmıştı. Havaya tatlı bir koku yayılmıştı. Tecrübeli bir adam, odanın dağınıklığını görür görmez, bu perişanlığın, bütün ihtiraslarda birbirine benzeyen çılgınlıklardan arta kaldığına hükmederdi. Markiz'in mücrim kızı pek ustaca sorguya çektiği belliydi. Kan izlerini açık açık gösteren bu beyaz sevişme odasında, mücadele hayli uzun sürmüştü. Yastıklarda Paquita'nın

ellerinin izi kalmıştı. Altın gözlü kız, her adımda hayata sarılmak istemiş, odanın her köşesinde kendini korumuş, fakat aralıksız bıçaklanmıştı. Uzun zaman döğüşen kanlı elleriyle öteden beriden kopardığı kumaş parçaları göze çarpıyordu. Herhalde tavana da çıkmağa teşebbüs etmişti. Sedirin arkalığında çıplak ayaklarının izleri vardı, şüphesiz koşmuş, kaçmağa çalışmıştı. Cellâdının hançer darbeleriyle delik deşik ettiği vücudundan belliydi ki, Henri'nin sevgisiyle değeri bir kat daha artan hayatını kurtarmak için çok zorlu mücadele etmişti. Şimdi yere uzanmış yatıyordu. Ölürken Madam de San Réal'in ayak bileklerini ısırmıştı. Saçları yolunmuştu, vücudunun birçok yerleri ısırık içindeydi. Isırılan yerlerin bazısı kanıyordu. Entarisi parçalanmıştı, yarı çıplaktı, memeleri tırmık içindeydi.

O bu hâliyle ulvileşmişti. Muhteris ve gazaplıydı. Döktüğü kanın kokusuyla sarhoş oluyordu. Nefes nefeseydi. Ağzı yarı açıktı, burun delikleri nefesine yetmiyordu...»

Cemil Meriç'e bakarsanız, Hugo Von Hoffmannsthal, 'Altın Gözlü Kız' için: «Baş tarafları Dante'nin kaleminden çıkabilirdi, son kısımlar Binbir Gece Masalları'ndan alınmışa benziyor» demiş ve eklemiş: «... ve bütün hikâyeyi ancak Balzac yazabilirdi.»

Doktor Walter Von Braun ise, sözü daha genişletip yayarak, bu konuda şöyle bir şeyler

diyor: «Eşcinsel olmayana fazla ters gelmediğinden, giderek, tahrik bile ettiğinden, romancılar eşcinsel *théme*'lere el atacak oldular mı, kadınlar arası ilişkileri seçmektedirler. 19. yüzyıldan başlayarak sevicilik konuları iyice yaygınlaşmış, bu alanda bir sürü de eser yayınlanmıştır. Söz gelişi Balzac az yazmamıştı bu konu üzerine, Séraphita, Paris Hayatı Sahneleri, Goriot Baba bu arada anılabilir. Bunların hepsinde kadınlar arası aşk ilişkileri önemli rol oynar. Ünlü kitabı 'Altın Gözlü Kız' daysa şöyle çarpıcı bir saptama yapmıştır: 'Yeryüzünde iki kadını birbirine bağlayan aşktan güçlüsü yoktur.»

«Kadın kadına aşkın sürüklediği bu tutku, huzur, sevinç ve kahır evrenini, Emile Zola, Nana'sında, Baudelaire Les Femmes Damnées'sinde, Alphonse Daudet Sapho'sunda ve Thomas Hardy Remedes Desesperes'sinde, hem de ustalıklı biçimlerde betimlemişlerdir. Konusu nevroz ana fikri çevresinde döndüğü için özelliği başka da olsa, bu arada Vaudére'in Les Demi-sexes'ini de anmadan geçemeyiz.

«18. yüzyılda derseniz, Diderot, Nouvelle Religieuse'ü ile, Marquis de Sade ise, Panthemont Manastırı'nda şaşırtıcı bir seviciler cümbüşü (orgie) ile başlatmış olduğu Juliette'i ile dikkati çekmektedir. (L'amour à Lesbos)»

doktor brander'in evinde
bir akşam

Yoo hayır, Margot'nun yıldırıcı kanıtlarına kolay teslim olmadım! Olamazdım da zaten:

bir yandan içinden çıkıp geldiğim töresel ortam engelliyordu bunu; bir yandan, o sıralar en hızlı günlerini yaşadığım dogmatik toplumculuğum! Gecenin bir yerinde pat diye patlıyor, Margot'nun lâciverd büyüsünü ve Janine'in orospu tembelliğini tedirgin ederek, eşcinsel yakınlıkların önce ahlâka, sonra insana ve topluma, daha sonra da doğaya aykırı olduğunu çatır çatır söylüyordum.

Pipo içenler, belki bilirsiniz, daha çok susar, gerekmedikçe konuşmaz. Margot da öyle yapardı. Apollon burnunun biçimli deliklerinde ince duman çizgileriyle, vakur ve alımlı, beni dinler, sabrı ve o kendinden fazla emin hâliyle sinirlerimi bir güzel bozduktan sonra:

«— Neden, derdi, bu sorunu mutlak kategoriler içinde alıyorsun? Sen ki, yanılmıyorsam diyalektik bir mantığın adamısın...»

Ya da: «— Hadi bize Türk çayı nasıl yapılır, öğret de, içelim» deyip önce havayı dağıtır, sonra çayını ağır ağır yudumlarken, hep o genizden, biraz da zorlanarak kalınlaştırılmış sesiyle:

«— Ahlâka aykırı diyorsun, iyi ama hangi ahlâka?» diye sorardı: «... Ahlâk durağan bir şey değil ki!»

Onca ahlâk ve ilkeleri, tarih boyunca dönemden döneme, toplumdan topluma değiştikleri gibi, belirli bir zaman ve yerde, belirli bir toplum içinde bile görecelikler gösterirdi:

«—... Katolik gözünde birden fazla karıyla evlenmek de, boşanmak da günah, dolayısıyla ahlâk dışı şeylerdir, tamam mı, oysa siz müslümanlar dört karıyı bir kerede alabilir, tek söz-

le hepsini birden boşayabilirsiniz, ahlâka aykırı olmaz. Ölçüt olarak bu iki ahlâktan hangisini alacaksın? Üstelik neden onu alacaksın?»

Dizinde Janine'i kocaman ve uysal bir sarman kedi gibi okşayarak uyutur, dalgın eklerdi:

«— Eşcinsel ilişkilerin de kendine göre bir ahlâkı yok mu sanıyorsun sen?»

Bir başka gün iyi hatırlıyorum, beni alıp yalnız sevicilerin devam ettiği ünlü bir gece kulübüne götürüyor. Değişik bir atmosfer. İnsana, yanlışlıkla bir *science-fiction* filmine girdiği izlenimini veren, zincirleme ve üstüste görüntüler: smokinli, erkek traşlı gri bir kadın, platine saçları bebek yüzüne metal yansımaları dağıtan bir artist bozması kadınla yanak yanağa dansediyor. Kuytu köşelerde, öpüşme noktalarına çok yakın, bakışları ağdalı, avuçları terli, bir takım karışık kadınlar. İlk bakışta sunturlu bir iş adamından ayıramadığım, traşlı ensesi katmerli, çenesi kat kat, yaprak cigaraları içen, koca memeli viragolar. Gözlerinde dövülmüş bir köpek uysallığıyla onlara suçlu suçlu sokulan, varla yok arası kadın negatifleri...

Margot'yu hepsi tanıyorlar. Sayıyorlar da. Oturduğumuz bir başka kuytuda o, bütün bu rüya kalabalığını piposuyla biçerek:

«— Bu mu insana ve topluma aykırı?» diye soruyor: «Hadi canım sen de! Tarihin hangi çağında, hangi toplumunda böyle yerler ve insanlar olmadı sanki? Pompei'de Vezüv'ün külleri altından sevişen kadın cesetleri çıkardıklarını bilmez misin? Bütün eski Yunan eşcin-

sel ilişkilerin altın çağı değil mi? Sizin oraları dersen, bu işin adeta vatanı: haremlerde birinci kadın öteki kadınlara kocalık etmiş durmuş! İnsana ve topluma aykırı olsa, tarih boyunca sürüp gelebilir miydi?»

Son bir itirazım var, onu kullanıyorum:

«— Peki ya doğa? Cinsel ilişkiler, türü üretmek için var olduğuna göre, üretme görevinden saptırılmış sevişmelerin de doğaya uygun olduğunu söyliyemezsin ya!»

Hayır, o söylemiyor, cevabı Doktor Brander'den alıyorum.

Adı gerçekten Brander miydi, unutmuşum; doktor, hem de kadın doktoru ve İsveçli olduğu bugünkü gibi hatırımda. Bir de Margot'yla evine ilk gittiğimiz gün, beraber yaşadığı fransız kızıyla yanyana görünce, ne kadar şaşırdığım!..

Doktor Brander, otuzunu epeyce geçkin, atlet yapılı, güleç yüzlü bir kadındı; 'sevgilisi' ise, resimli romanların çize çize bitiremediği, saçları omuzlarında, bakışları hülyalı, temiz tirendaz bir ev kızı. Üç yıldır berabermişler, aralarından su sızmıyormuş. Zaten üstüne geldiğimiz tablo da, yadsınamaz bir aile mutluluğu tablosu sayılmaz mı: Doktor, sırtında bordo ropdöşambr, elinde Le Figaro, aparetifini yudumluyor; ötekiyse divanda, elinde şişler, berikine kazak örüyor.

Doktor Brander bize Schnaps diye Allahın belâsı bir içki ve şahane Old Master püroları ikram etti. Bir tanesini de kendisi yakıp ağız dolusu duman savurarak:

«— ...siz» dedi: «— Corydon'u okumadı-

nız mı? Gide orada eşcinselliğin doğa'da da bulunduğunu ayrıntılarıyla anlatır. Davranışlarımın haklılık ve doğruluk derecesini öğrenmek istediğimden, ben bu işi kurcaladım. Bildiğim kadarıyla, hayvanlar arasında eşcinsel ilişki, hem yaygın, hem de olağan bir şey, zira doğasal bir zorunluluktan ileri geliyor: hayvan toplumunda bir hiyerarşi savaşı sürer gider, her yeni yetişen bir öncekini tehdit ettiği için, önceki sonrakine saldırgan olmak zorundadır. Dişi erkek diye ayırmazlar da. Yeni yetişen dişi eskisinin hışmından kendini korumak için onun önünde cinsel yaltaklanmalara başlar, öteki de ona sahip çıkar. Erkekler arasında da böyledir bu.»

(İşin tuhafı, Doktor Brander'in o zaman belki yarım bıraktığını, yıllar sonra Desmond Morris'in tamamlaması. Bilmem «Çıplak Maymun/Le Singe Nu» adlı ilginç kitabını okudunuz mu? Ben nasılsa elime geçirdim, okudum. Yaman bir zoolog bu Desmond Morris, insan adını verdiğimiz 'tüysüz maymun'un bütün bireysel ve toplumsal davranışlarını da hayvansal gelişme grafiği içersinde inceleyip, tatlı tatlı anlatıyor. Tabii, cinsel yönünü de! Eşcinselliğin, hayvanlar arası ilişkilerde en az insanlar arası ilişkilerde olduğu kadar önemli bir yer tuttuğunu, dikkatle belirtmiş. Ayrıca o, Doktor Brander'in açıklamasına katılmakla kalmıyor, bir de aşırı üreme hallerinde eşcinsel ilişkilerin doğasal ve kendiliğinden bir nüfus plânlaması görevini yaptığını söylüyor.)

Doktor Brander'den ayrılıp, kristal tınlamalarıyla yankılanan bir buz gecesine çıkmıştık. Margot, piposunun ve tekgözlüğünün ardında, muzaffer susuyor; bizi Montparnasse'a götüren taksıde, benim karmakarışık halimin tadını çıkarıyordu.

Nasıl şaşırıp bocalamazdım? O zamanlar 'toplumcu' sayılan sanat eserlerinde bildiğimiz cinsel ilişkiler bile söz konusu edilmez, edilse bile üstü kapalı geçilir, böyle olağandışı ilişkilere eğilmek ise düpedüz 'ihanet' sayılırdı. O yumuşak ve *raffiné* üslûbunu fazla şekerli bulduğumdan mı nedir, bir türlü sevemediğim zavallı Rene Crevel'i üyesi olduğu Komünist Partisi'nde eşcinsel ilişkilerinden dolayı öylesine huzursuz etmişlerdi ki, adam aklın almıyacağı bir protesto şekline başvurmuş, intihar etmişti.

Evet, intihar etmişti.

Meraklısı için notlar

Altın Gözlü Kız/Honore de Balzac/Çev. Cemil Meriç/Üniversite Kitabevi, 1943. Kitabın özelliği, başında, Cemil Meriç'in yazdığı 75 sayfalık Balzac incelemesinin bulunuşu. Bizim kuşak Cemil Meriç'i önemsemiş, çevirilerini ve incelemelerini dikkatle izlemiştir. Ben bu kitabı 1944 yazında, Adana'da Horozoğlu Kitabevi'nden aldırmıştım. Aldırmışım deyişim boşuna değil, zira o zaman Adana'da değil, sapa bir ilçesinde, Bahçe'de oturuyorduk.

l'Amour à Lesbos, de l'antiquité à nos jours/par le Dr. Valter Von Braun/Editions Belair, Paris. Kadınlar arası aşkın tarih boyunca görünüşü ve gelişme konaklarını incelemek amacını güden bu kitap bilimsel olmaktan çok, derlitoplu olmaya dikkat etmiş, yüzeysel bir kolay okunurluğun arkasına hayli bilgi sıkıştırabilmiş bir çalışma.

Paris'te, çeşitli yerlerde 'travesti' ve 'lesbienne' kabareleri olduğunu, bilenler zaten bilir ya, bilmeyenler için belirtelim: Travesti kabarelerinde tam anlamıyla kadınlaşmış erkekler, kadın kılığında ve görünümünde hem konsomasyon yapar, hem de 'atraksiyona' çıkarlar; o tarihlerde en ünlüleri Madame Arthur ve Chez Carrousel'di. Ötekilerinde ise her boyadan sevici 'konsomatris' alesta bekler, dışardan sevici çiftler de gelir, eğlenir, en ünlüleri Monocle'du.

Le Singe Nu/Desmond Morris/Grasset, Paris 1968. Desmond Morris ingiliz zoologlarından ama rastgele bir zoolog değil. 'Çıplak Maymun'un onsekiz dile çevrilmiş olması uluslararası bir başarı. Türkçeye de, biraz geç de olsa, çevrildi. Sonraki kitabı 'İnsanat Bahçesi' de.

René Crevel, birinci dünya savaşı sonrası fransız ozan ve yazarlarından. Biz pek, pek değil hiç tanımıyoruz. 1963'de adını unuttuğum bir romanını okumuştum, yazarlığı beni fazla ilgilendirmedi, fakat kaderini ilginç buldum. Büyük bir hevesle sarıldığı partisinde, bunu, eşcinsel ilişkilerinden dolayı adamakıllı hor görüyorlar. O sıralarda Paris'te bulunan İlya Ehrenburg'un etmediğini koymadığını edebiyat meraklısı bir dostum anlatırdı. Zaten sosyalizm ile cinsel konular üzerinde uzun uzun durulması gereken şeyler. Oralarda hanidir duruluyor ya, bizde henüz cinselliği insan doğasının bir yanı olarak ele almaya kalkışan sanatçıların sosyalizmden uzaklaştığı söylenebiliyor.

3.

sappho

«Lesbides, infamem quae me facistis amatae!....» Ovidius

değişik bir evlenme haberi

(Teleksler, flaş olarak, Ankara'da öğrenci çatışmaları olduğunu verdiler: Toplum Polisi işe karışmış, göz altına alınanlar var, yaralanan da olmalı: Aygıtların başından ayrılamıyor, böyle önemli ve sürekli haber günlerinde olduğu gibi, iki ana haber arasında sıraladıkları 'doldurma' dış haberleri göz ucuyla izliyorum.

Birden THA teleksinde UPİ'nin şu haberi:

Louisville, Kentucky (THA) - Bir yargıç evlenmek izni almak için mahkemeye başvuran iki kadın homoseksüelin bu müracaatlarını reddetmiştir.

Tracy Knight (25) ve Marjorie Jones (35) birbirleri ile evlenmek istediklerini ve kendilerine normal evlilik haklarının tanınması için mahkemeye müracaat ettiklerini öne sürmüşlerdir.

Tracy Knight eski bir Go Go dansözüdür, Marjorie Jones ise eşinden boşanmış, üç çocuk anası bir kadındır.

Sappho/Ege Denizi adalarından Lesbos (Midilli) da yaşamış parlak bir ozandı. Onu ilk olarak eşcinsellikle suçlayan, ölümünden 750 yıl sonra yani 2. yüzyılda yaşamış olan Luchianus'tur.

Gülmez miyim? İki yıldır Amerika'dan aralıksız bu tür haberler alıyoruz. Sevici derneklerinin, 'kasıtlı' olarak evlenme müracaatları yaptıkları, red cevabı alınsa da, bu haberlerle kamu oyunu 'alıştırmak' ve davalarını sevimlileştirmek istediklerini öğrendik. O gece yer olmadığından, haber bizim gazeteye girmeyecek. Yalnız beni kaptığı gibi nedense ille leylâk kokulu diye hatırladığım, neonu, sütlü kahvesi ve vietnamlısı bol, dağınık bir Montparnasse akşam üstüne, rue des Rennes'de yan ge-

lip yatmış camları pembe tüllü bir bistro'ya götürecek.

Ben varım, serüvenci yalnızlığım ve yazılmış şiirlerimle küçük bir iskemle tutuyorum, bir de Margot var, piposunun büyülü bulutu arkasında, buğulu mavi gözleriyle bütün kahveyi kaplamış:

«— Bir kadınla bir kadının evlenmesi» diyor, «... bir kadınla bir erkeğin evlenmesinden daha acayip değildir. Ben, evlenmeye karşı olduğumdan ikisine de karşıyım, ama birisinden yana olsaydım, ötekisine hayır diyemezdim»)

george sand ve collette derken

Margot'nun bir merakı da şiirleri resimlemek!

Ama kimin şiirlerini?... Renée Vivien diye bir kadın ozan, kadınlar arası aşklar üzerine yazmış, bulup buluşturup onları okuyor. Kadının ozanlığını sevmiyorum, beğenisine ve kültürüne gittikçe daha çok inanmağa başladığım Margot'nun onu böyle önemsemesine de tutuluyorum. Nasıl olur, bana Baudelaire'den sonraki şiiri en iyi anlatan, Nerval ve Lautreamont'u sevdiren insan, rastladığı ilk Renée Vivien için koca koca tuvaller boyar da, her birine uçları kara dut iriliğinde deli memeler, tutkudan şişmiş orospu dudakları, daha ne bileyim, ancak Toulouse-Lautrec'in Pigalle'den gizli bloknotlarına aktarmış olabileceği anasının gözü sahneler çizer?

Söylediğimde, tınmıyor. O ağır, koyu kır-

mızı rujların daha da ağırlaştırdığı aristokrat gülümsemesini usulca ayarlayıp:

«— ...ben» diyor, «...romancılardan da esinlenmişimdir. En çok da George Sand'dan. Onun Alfred de Musset'yle seviştiğini çok kimse bilir ama, Musset'yi kadın kılığına sokup konağında eşine dostuna 'kuzinim' diye tanıttığını bilen azdır. Sand beni, daha çocukluğumda etkilemişti: erkek gibi giyindiğini, yaprak cigaraları içtiğini, o zamanın ünlü tiyatro oyuncusu Marie Dorval ile seviştiğini okuyunca garip bir duyguya kapılmıştım: kendimi dünyaya yeniden gelmiş George Sand sanıyordum. Bu yüzden bir sürü tuval bozdum.»

Bir başka defa, karlı bir geceyarısı, atölyede hem filtreli kahve içiyor, hem de yapmayı tasarladığı bir tablodan konuşuyoruz. Sırtında lâciverd yün bir kazak, tekgözlüğünde paletinden mi, yoksa duvarları çepçevre saran resimlerinden mi yansıdığını kestiremediğim, gök kuşağı renkleri:

«— Sen,» diyor, «...Colette'i okudun mu?»

Nasıl okumam? Colette, kıvrak, gözlem ve imge gücü yüksek bir yazar. Hep belirli toplumsal çevreler, duygusal *thème*'ler çevresinde dönse de, içleminin insancıllığı kadar romanlarının havasını da seviyorum.

«— O,» diyor, «...Willy'den ayrıldıktan sonra, kabul etmek istemese de, gerçek aşklarını kadınlarla yaşamıştır. Özellikle, Musidora'yla. Colette'in sahne hayatı olduğunu acaba bilir miydin? Evet, evet, sahneye de çıktı. Musidora'yı da orada bulmuştu zaten. 'Ces Plaisirs' de, Paris'in o zamanki cinsel yeraltı yaşantısı-

...ı anlatır. Claudine dizisinde bile bu yoldaki eğilimleri görülür. Hele 'La Seconde'daki final? Ben çok etkilenmişimdir bu finalden, bir ara resimlesem diye düşünmüştüm, fakat...»

Sonra, o sarhoş gecem: kulakları çınlasın Fahri'yle (Petek) Dupont'da Calvados çekiyoruz. Komintern konusunda bir araba lâf edip Rusları bir iyice çekiştirdikten sonra, onu Porte d'Orlean'a uğurlayıp Margot'lara düşüyorum. Janine, saçlarının yaldız tozuyla dudaklarının parlak turuncusu arasında yoğun bir hayranlık olarak Margot'nun dizi dibine oturmuş, hem cigara içiyor, hem de onun kalın ve genizden gelen sesiyle okuduğu bir şiiri dinliyor:

> «*İki genç kız/bir yatakta/çırılçıplak yatarsa/elma gıcırtıları çoğalır. Sümbülün içi/daha çok morarır/tesbihlerin dedesi/uykusuz kalır. Uzun saplı nilüferler ıslanır/billûrlarda/yastıklar birbirine yaslanır/kenarda. İki genç kız/bir yatakta/çırılçıplak yatarsa/Çiçekler daha çok düşünür/baharda. - Bal kabağı parmaklanır/ama iz bırakmaz/ayvalar tırnaklanır/tırnaklar batmaz. - İki genç kız/bir yatakta/çırılçıplak yatarsa/Ağustos ayı daha çok ıslanır/avuçlarda.*»

Hayır, anladığım kadarıyla bu Renée Vivien değildi. Margot susar suzmaz, sabırsız: «-Kimin şiiri bu?» diye soruyorum. Cevabı, cigara dumanlarını burun deliklerinden büklüm büklüm salıvererek, Janine veriyor:

«— ...Sappho'nun.»

hem birbirlerini, hem sappho'yu severler

Lesbos dediler mi, niye önce kütür kütür üzüm salkımlarını ve cıvalı bir denizde kayarcasına giden yelkenlileri hatırlamak?

Mitologyaya bir türlü ısınmayışım, çağrışımlarımı gerçekçi çizgilerde tutuyor da ondan mı? Kaşla göz arasında, kayalıkları öfkeli dalgalarla dövülen, ormanı ve zeytinliği bol, okkalı güneşin altında ayvalıkları, narlıkları ve incirlikleri ile zengin bir ada yapıyorum.

Ben yapmasam da Sappho şiirleriyle yapıyor bunu: o kadar doğaya yakın, o kadar doğaya bağlı, o kadar doğadan bir parça:

«Atlara armağan edilen/otlakları/taze anasonlardaki/sarhoşlukları/iyi dinle. Elmacıkları/mırıldanan suları/güllerin utandıkları/şu kocaman bahçeyi/iyi dinle!»

Fakat asıl beni şaşırtan, Lesbos'un bizim Midilli adası oluşu!

Onu uzun süreler öyle başka türlü bir gerçek olarak düşünmüştüm ki, bir coğrafya gerçeği oluşuna zor katlanıyorum zaten, bir de burnumuzun dibindeki, üstelik yüzyıllarca 'osmanlı' yaşamış bir ada olduğunu öğrenmek yok mu

Oysa Azra Erhat ne diyor: «Bugün Midilli diye anılan eski Lesbos adası, Edremit Körfezi'nin önünde bulunan, 1680 kilometrelik büyük bir adadır. Dağlık ve ormanlık olan bu ada, bağlar ve zeytinliklerle örtülüdür. Çok iyi limanlar olan Mytilene, Metymana, Erosos gibi

şehirleri sayesinde Lesbos adası, Akdeniz, Ege ve Karadeniz'in sömürgeleştirilmesinde büyük bir rol oynayabilmiştir.»

Ne zaman mı? «Sappho'nun altıncı yüzyılın (M.Ö.) başlangıcında yaşadığını biliyoruz. Eusebius, şairin 45. *olimpiad*'ın ikinci yılında (600-599) *akme*'sini, en semereli çağını yaşadığını söylemektedir.»

Kişiliği ne kadar tartışmalı anlatması güç: şiirin ve söylentinin, tutkunun ve öfkenin itişiyle, her yüz yıl, kendisinden sonrakine değişik bir Sappho devretmiş: bir bakıyorsunuz doğa tutkunu, bir bakıyorsunuz hızlı bir Afrodit rahibesi, bir bakıyorsunuz düpedüz kaltak, bir bakıyorsunuz yaman bir ozan! İmge ne kadar değişirse değişsin, değişmeyen, devrile devrile günümüze kadar gelen gerçek şu: Sappho, Thiasos diye anılan bir yerde, Lesbos'lu kızlarla bir arada yaşıyordu. Üstelik bu kızlara (Atthis, Telessipa, Megara, Arinota vb) basbayağı tutkundu. Kanıt mı, alın size kanıt:

> *«Atthis'i düşünüyor/o kadın şimdi/ durmadan gidip geliyor/ince uzun salonda. Saçları bükülüyor kuğu koynunda/ en çok da çiçekler bükülüyor/koynunda.- Terliyor tasaları/avcunda.»*

Margot'vu, Janine'i ve bütün benzerlerini birinci derecede ilgilendiren Sappho'nun bu yönüdür. Margot, hiç değilse yüz kere Sappho'yu çizmiş. Lesbos adasının acı mavi gökyüzünü, başlıbaşına bir saltanat halinde tablolarına oturtarak, altına thiasos yaşantısının ballı ve baharlı sevdalarını yerleştirmişti. Janine,

bir de adını bazan İrma bazan Frieda diye hatırladığım şişman bir alman kızı, atölyede bir akşam üzeri, konuyu tartıştık. Margot, titizlenince hep yaptığı gibi kravatıyla oynayarak:

«— ...ozanı kurtarmak için kadını harcıyorlar,» diyordu, «...yok rahibeymiş de, yok, Lesbos kızlarını evlenmeye hazırlayan bir kurum işletirmiş de falan filân. Bunlar hep çağdaş araştırmacıların uydurmaları. Kadın thiasos'undaki her güzel kıza tutuluyor, şiirler donatıyor, bunu görmezden geliyorlar da...»

Ya da, kirpiklerinin arasından hınzır hınzır bakarak, Janine'in dedikleri: «-... Afrodit aşkına da olsa, sevdiğini kadın olarak seviyor ya bu kadın!»

Oysa Azra Erhat, Sappho'nun thiasos'unu Afrodit'in ve *musa*'ların kültüne bağlı dinsel bir topluluk olarak koyuyor. Ne var ki, ondan sonrası için söyledikleri, benim yıllarca önce Margot'dan dinlediklerimi dolaylı olarak doğrular niteliktedir:

«— ...Sappho'nun ve genç kızlarının hayatı Afrodit ile doludur, hareketleri onu tebcile yarar. Hayatları tanrıçanın kültüne hizmet etmekle, ona kurban kesmekle, şerefine çiçeklerle süslenmekle, dansetmekle geçer. Lesbos'un ve başka şehirlerin kızları olan Atthis, Anaktoria, Gyrinno, Mnassidike, Arignota, Sappho ile beraber yaşarlar. Acaba Afrodit rahibesi olmak için mi? Yoksa şarkı ve müzik öğrenmekle *musa*'lara hizmet etmek ve evlenmeden önce tahsil görmek için mi? Belki de bütün bu hedefler için! Fakat, gelmelerinin

sebebi ne olursa olsun, bizi o kadar ilgilendirmez. Daha önemli olan nokta nasıl yaşadıklarını, nasıl düşünüp duyduklarını bilmektir. Aralarındaki bağın temeli şüphesiz sevgidir: hem birbirlerini, hem Sappho'yu severler ve herşeyden çok Sappho onları sever. Birbirlerinin sevgisini kazanmak için aralarında daima rekabet, daima mücadele vardır. Bazen de Afrodit'i yardıma çağırırlar. Sappho'nun thiasos'unda onları birbirine bağlayan bağ, oraya gelmeden önceki hayatlarını silecek kadar kuvvetlidir.»

Yalnız o kadar mı? Gittikten sonraki hayatlarını da etkileyecek kadar!... Çünkü Sappho kendinden emin, bakın ne diyor:

«Kızlarımın teninde bilenen/bedenimi /kalçalarımın sıcaklığını/gözlerimin parlaklığını/unutamazsın. - Çelenklerimi/kuş boynu gibi titreyen/bileklerimi/unutamazsın. - Bütün bugünlerimizi/seni aşkla beklediğimi/unutamazsın!»

onu ilk olarak adını koyup da anan...

(Fransızcada kadınlar arası aşkın bir adı da ne, *saphisme!* Sözcük, doğrudan doğruya Sappho'dan geliyor. O dilin oluşmasında, demek o kavram, öylesine Sappho'ya bağlanmış. Yalnız Walter Von Braun, sözcüğün doğuşunu eskilere ve çok eskilere götürüyor. Dedikleri şunlar:

«... Sappho, Ege Denizi adalarından Lesbos'da yaşamış parlak bir ozandı. Onu ilk olarak eşcinsellikle suçlayan, ölümünden 750 yıl sonra,

yani ikinci yüzyılda yaşamış olan Luchianus'tur. Dialogues des Courtisanes adlı eserinde şöyle bir şeyler yazmış: 'Öyle sanıyorum ki erkekleri reddeden, buna karşılık kendileri erkekmiş gibi kadınlardan hoşlanan kadınları kasdediyorsunuz. Hani Lesbos'dakilerden! En ünlü örnekleri de Sappho değil mi?'

«*İşte Saphisme* ve *lesbianisme* terimleri buradan itibaren doğuyor. 1480 dolaylarında yaşamış bir profesör, Johannes Britannicus ise, Sappho'nun bir *tribade* olduğunu yazmış. Sevici anlamına gelen bir kelime daha! Bu da eski Yunanca 'sürtüştürmek' anlamını deyimleyen *tribein* fiilinden yapılmış. Yalnız bu profesör, iddiasını kanıtlamak zahmetine girmiyor.

«Aslı aranırsa Sappho'nun seviciliği, doğruluğu hiç de kanıtlanmamış bir eski söylenti. Bizce şiirleri arasında bir kadın dostuna şehvet duyguları beslediği kanısını uyandıran bölümler vardır, var olmasına ama, kadın belki de bunları yazarken kendini bir erkeğin yerine koyup da öyle yazmıştır, bir başkasının izlenimlerini vermiştir. Günümüzün psikolojik roman yazarları böyle yapmıyorlar mı? Böyle yapmakla, usturupla anlatılmış bu duyguları kendisinin beslemesi arasında ise, dağlar kadar fark var.

«Yalnız şunu belirtmek doğru olur, eski Yunan kadınları seviciliği hiç de kötü gözle görmezler, içlerinden gelirse, kadınlarla hiç sıkılmadan sevişirlerdi. Bu bakımdan Sappho'nun da, katıksız sevici olmasa bile, ara sıra bu çeşit sevişmelere eğilimli olduğu söylenebilir.

Bu takdirde de, Callixene, Lais, Aspasia, Phyrne gibi ünlü çağdaş kadınların yaptığından fazla bir şey yapmış olmaz.»

Ah Doktor Braun, sizi Margot ile bir kerecik olsun Sappho üzerinde tartıştırabilmeği ne kadar isterdim!)

Meraklısı için notlar:

Lesbides, infamem quae me fecistis amatae/Ey Lesbos kızları, sizi sevdim adım kötüye çıktı. Lâtin ozanı, Sappho'nun ağzından kızlara böyle sesleniyor. Galiba Ovidius.

Amerika'daki eşcinsel dernekleri, haberlere bakılırsa, gayet etkin dernekler. Kendilerini bütünüyle 'cinsel azınlıklar' diye adlandırmışlar, ezildiklerini ileriye sürerek eşit haklar istiyorlar. Kadınların erkeklerden daha gözüpek olduğu görülüyor. Vietnam savaşını protesto gösterilerine sevici derneklerinin geniş ölçüde katıldıklarını okuduk. Sloganları şu: «Bir kadının bir kadını sevmesi, Vietnam'da yapılanlardan daha mı kötü ve ahlâka aykırı?»

George Sand/Amandine Aurore Lucie Dupin, Baronne Dudevant/1804-1876. Çok iyi tanımadığımız bir yazar daha. Kitaplarından bazıları (Şeytanlı Göl, Therese'le Laurent vs) çevrildiyse de bizim kuşak bu değişik kadın yazarı savaş yıllarında oynamış bir Hollywood filminde Merle Oberon'un çizgileriyle tanımıştır. Bana işin gerçeğini öğreten Margot oldu. Hele kadının bir devrimci ve sosyalist yanı var ki hemen hemen bilenimiz yoktur. Düşündükçe Margot'nun çarpıcı kişiliğinin şekillenmesinde

onun (ve galiba Gide'in) büyük etkisi olduğu daha çok aklıma yatıyor.

Colette/Sidonie Gabrielle/1873 1954. Yazar olarak galiba Colette'i daha iyi tanıyoruz. Biraz daha çağdaş olmasından, biraz da romanlarının bir kadın okur ortalamasına uyar görünmesinden, hayli kitabı türkçeye çevrilmiştir. Yalnız fransızcadaki çarpıcı ve kıvrak havasının çevirilerde olduğunu iddia edebilmek hayli zor. İnsan olarak Colette kadınların özgürlüğü ve hakları için bayrak açmıştı denebilir. Daha o yıllarda müzikhol hayatında *streap tease'e* giden gözükaralıkları olduğu söylenir.

Sappho'nun adını ilk olarak, galiba savaş yılları içersinde, ya da hemen ertesinde, 'Tercüme' dergisinin çıkardığı bir şiir özel sayısında görmüştüm. Bana pek bir şey söylemedi. Gerçeğini ve önemini kavrayabilmem için Margot'yla tanışmam, onunla tartışmam gerekmiş. Fransızcada bir çok şiirlerini buldum okudum, hayatının özelliklerini çeşitli kitaplardan çıkardım. Türkçede ne ozan, ne de ozanın üzerinde doğru dürüst bir araştırma vardı. (Sonradan bir kitap çıktı sanırım.) Yazının içinde adını andığım Azra Erhat güzel bir tez hazırlamış ama nedense yayınlamamış. Aktığım pasajlar onun tezinden. Şiirlere gelince, onları da eski yunancadan çeviren o, dizeleştiren de ozan Arif Karakoç.

4
erkeğe çeyrek kala

kadınlığın yeni fethi

(Kafamın bilmediğim yanıyla, şu ara, hep onu düşündüğümden mi acaba?

Bir gün fransızca magazin dergilerinden, gazeteye çevirtmek için 'eğlencelik' yazı arıyorum. Birden durakladım. Ünlü kadın dergisi 'Elle' de tam sayfa üzerine bir başlık: «Kadınlığın yeni bir fethi: yaprak cigarası.» Altında iki de resim, birisi, tanınmış bir moda evinin yöneticilerinden, havalı bir kadın, bol yüzüklü parmaklarının arasında en irilerinden bir Havana pürosu, öbürü oralarda adı hayli bilinen bir kadın oyuncu, Silvia Monfort: hem aynanın karşısında makyajını tazeliyor, hem de pürosunu tüttürüyor.

Yazıya şöyle bir göz atıyorum, Elle'in alıştığımız röportajlarından biri: Fransız kadınlarının da yaprak cigarası içmeğe koyuldukları, içenlerin ağzından saptamışlar. Bu arada Marie Laforet, Sylvie Vartan, Geraldine Chaplin vb gibi tanınmış bazı kadın yıldızların da bu yeni modanın öncülerinden olduğunu belirtiyorlar.

Yeni moda mı, güleyim bâri!

Şu satırlara bir göz gezdirir misiniz:

George Sand/Alfred de Vigny, metresi ünlü tiyatro oyuncusu Marie Dorval'a George Sand'la ilgili olarak şöyle yazmıştı: «Sana, canını sıkan bu Sappho'yu görmeyi yasaklıyorum.»

«...sırtında sarı ipekten bir ropdöşambr, ayağında doğu işi pabuçlar, boynunda erkek kravatı, saçlarını bir ispanyol filesiyle toplamış, yaprak cigarası içiyor. Pipo da içiyor olabilir, ama ille Bosna kirazının ağacından yapılmış olacak, ya da Allah bilir, düpedüz Normandie kirazlarının ağacından...»

Margot diyeceksiniz, ama değil!

André Castelot'nun iki üç satırla çiziverdiği bu çarpıcı kadın portresi, 1830 Paris'lerinden yaman bir kadın yazarın: George Sand'ın! Alfred de Musset'yle o çarpıntılı ve yürek ağrıtıcı sevdayı yaşamaya dolaştıkları, yaşantılarının Paris'ten Venedik'e epey bir yerleri allak bullak ettiği o sıralarda George Sand, fransız ve kadın olarak yaprak cigarasını zaten fethetmiş imiş demek! Bu, hele o zaman, öylesine etkileyici bir olaydır ki, sevgili Musset, kestirmeden şöyle türkçeye aktarıvereceğim bir dörtlükle handiyse tarih düşürür:

«George işte odacığında
iki yanı çiçek saksısı
cıgarası da ağzında
gözleri silme gözyaşı»

Püro hesabına vurulursa, George Sand çağının aşağı yukarı bir buçuk yüz yıl ötesinde yaşamış oluyor. Bu ne başdöndürücü bir hızdır! Peki, Margot da, onun gibi pipoya ve yaprak cıgarasına el atmış öteki kadınlar da, en azından otuz kırk yıllık bir öncülük iddiasında bulunamazlar mı? Tartışmasız hakları-dır.

Ya giyim? Castelot, Alfred de Musset'yle George Sand'ın Fontainebleau korusunda geceleyin sevdalı gezmelerini anlatır. Onu, daima, mavi gömlek, pantolon, kravat, siyah kadife kasketli olarak, kısacası bir 'erkek'ten farksız bulursunuz. Kuytularda bir yerde geceye sığınır, pürosunu yakar, derinliğinde altın tozları uçuşan uçsuz bucaksız gözleri, alevin ya-

lazında bir görünür, bir kaybolur. Saçlarındaki siyah kehribar yansımaları da...

(İster misiniz 'erkek' giyinmek konusunda George Sand'ın ne dediğine şöyle bir göz atalım? 'Hayatım' diye bir kitabı vardır ya. orada bu konuya da dokunmadan geçemiyor elbet, ama, ta içinden gelen cinsel bir eyilime bağlamıyor, hiç akla gelmeyen bir nedene bağlıyor: Paris çok pahalıymış, kadın giyimine para yetiştiremiyormuş da, falan filân! Fakat, 'erkek' giyimiyle nasıl yaşadığını anlattığı şu bölümü bir okursanız, sorunun gerçekte ne kadar onun içiyle ilişkili olduğunu hemen farkedersiniz:

> «... ben de kalın ve kurşuni çuhadan bir redingot yaptırdım. Aynı kumaştan bir pantolon ve bir yelek de diktirdim. Kurşuni bir şapka ile kocaman yün bir kravat da aldım. Bu kılıkla üniversitenin birinci sınıfında okuyan, ufak tefek bir delikanlıya benzemiş oluyordum. Çizmelerimden ne kadar hoşlandığımı anlatamayacağım. Küçükken ilk kez çizme giyen ağabeyimin yaptığı gibi, onlarla yatmak geliyordu içimden. Çizmenin altı demirli topukları kaldırımda rahatça yürümeme meydan veriyordu. Paris'in bir ucundan öbür ucuna uçabilirdim artık. Sonra elbiselerim eskiyecekmiş diye bir kaygım da kalmamıştı. Boyuna oradan oraya seyirtiyor, her saat eve uğruyordum. Tiyatroda halk için ayrılan yerlere gidiyordum. Kimse kılık değiştirmiş oldu-

ğumun farkında değildi. Elbiselerimi serbestçe giyebilmekten başka, elbisemin ve yüzümün beğenilecek bir yanı olmayışı da, insanların dikkatini üzerimden uzaklaştırıyordu. Çok kötü giyiniyordum. Halimde hiç bir olağanüstülük yoktu. Bu benim her zamanki halimdi. Dalgındım ve seve seve şapşallıklar yapıyordum. Bu yüzden insanların bakışlarını üzerime çekecek, üzerimde toplayacak bir yanım yoktu. Kadınlar kılık değiştirmeye pek yanaşmazlar. Hatta tiyatroda çalışanlar bile! Onlar endamlarının güzelliğinin, ayaklarının küçüklüğünün, hareketlerindeki inceliğin ve gözlerindeki parlaklığın ortadan silinmesini istemezler. Nasıl bir kadın olduklarını saklamanın üstesinden de, ancak bunlarla, özellikle de bakışlarıyla gelirler. Fakat kimsenin başını çevirip bakmasına meydan vermeden şuraya buraya dalmanın bir yolu vardır. Sizi işitebilecek insanların kulakları dibinde davul çalmadan alçak sesle konuşmanın da bir yolu vardır. Bununla birlikte bir *erkek* olarak dikkati çekmemek için de daha önce bir *kadın* olarak dikkati çekmemeyi öğrenmiş olmak gerekir.»

Bir pazar öğle sonu, Bulonya korusundayız. Margot, yapma gölün aynasına yansıyan kaz tüyü bulutlara dalmış, bana, neden dolayı kendisinin, George Sand'ın ve öteki 'erkek' kadınların puroya ve pipoya yatkınlıkları olduğunu şöyle anlatıyor:

«—... püro içmek sadece erkekliğe özenmek, ya da erkeklere meydan okumak anlamına gelmiyor. Jest olarak alınırsa, evet, böyle bir yorum belki yapılabilir ama, durumun daha köklü ve tutarlı bir psikolojik açıklaması vardır

Marie Dorval/Marie ile George arasındaki ilişki, nereye kadar ilerledi acaba? Arséne Houssaye'e bakarsanız, o dönemi yaşamadığı halde, 'sonuna kadar gitti,' diyor.

samırım: pipo, özellikle püro, böylesi kadınların özleyip de sahip olamadıkları bir cinsel orga-

nın sembolü gibidir, kendini kadından çok erkeğe yakın sayan kadın altbilincinde farkında olmaksızın püroyla erkekliğini tamamlamış oluyor.»

Sonra bir zaman benim taşralı şaşkınlığıma gülmüş, bu arada, bu psikolojik çözümlemeyi Doktor Brander'in yaptığını söylemişti. Peki yıllarca sonra Elle dergisinde, Amerikan yaprak cigaraları pazarlama uzmanı Ernst Dichter'in ne dediğini okuyorum.

«—... tütün tutkusunun bunca yaygın olduğu çağda, püro merakının bütün kadınları birden sarmayışında gizli psikolojik nedenler bulunduğu anlaşılmıştır. Bunların başında, püronun, cigaraya oranla çok daha göze batan *phallique* bir sembol oluşu geliyor. Şimdilerdeki yayılışının da cinsel özgürlüklerle atbaşı gitmesi zaten bunu gösteriyor.»

Pes mi?

bir ömürde iki devrim

Ben Miss Higgins'i Margot'dan epeyce sonra tanıdım.

Margot hayatını eşcinselliği üzerine kurmuş, kişiliğini kadınla erkek arası bir yerde, kadından çok erkeğe yakın bir tip olarak gerçekleştirmişti Sanat eyilimleri, felsefe bilgisi, genel kültürü, cinsele yaslanan ana bileşiminin yan niteliklerini oluşturuyordu. Miss Higgins ise tersine: o, yaşantısını sosyalist bir aydın, marksist bir militan olarak ayarlamıştı, eşcinsel eyilimleri kişiliğinin yadsınamaz ama yan özellikleri halinde beliriyordu. Beki de bu yüzden, George Sand'ın toplumcu yanını, Miss

Higgins'le üretmekten bıkmadığımız Montparnasse söyleşilerimizde daha iyi anlamışımdır.

Kır düşmüş kirli sarı saçları hep taraz taraz olurdu Siyah ceketinin omuzlarında her kepeklerin sırnaşık tozutması. Yüzü o kadar çilliydi ki, bazı bazı, bir tülbent arkasından bakıyor sanırdınız. Fakat asıl ayaklarını hatırlıyorum: geniş ve uzun, epeyce yayvan, şaşılacak kadar da büyük: altı kauçuklu üstü bağcıklı, 43-44 numara erkek pabuçları giyer, otelinde her sabah onları elceğiziyle parlatırdı.

George Sand konusu açılınca demişti ki:

«—... üç çeyrek yüzyıllık ömründe, iki önemli devrim yaşamıştır: 1848 devrimi ve 1871 komünü. Birincisinde davranışı ne kadar sağlam ve ilericiyse, ikincisinde o kadar çekingen ve ürkek! Ben elbet 1848'in George Sand'ını seviyorum, 'Halka Mektuplar' yazarını...»

1830'la 1848 arası, bilenler bilir, Fransa'da işçi kaynaşmasının, anarşist ve sosyalist düşünce akımlarının, varlıklarını çatır çatır duyurdukları yıllardır. Önce Fourrier ve Saint-Simon'dan kalma *utopique* bir düşünce mirası var. Proudhon var sonra, başlıbaşına bir devrim demek olan adam: «Mülkiyet Nedir?» i yazdığı yıl, 1844-45 kışında, Paris'te, başlıbaşına bir kaç devrim demek olan başka bir adamla tanışıp tartışıyorlar: Karl Marks. 1846'daysa, ünlü «Ekonomik Çelişkiler ya da Yoksulluğun Felsefesi»ni yayınlıyor.

Hepsi bu kadar mı? Ne münasebet! O yıllarda dikta rejimini devirmeğe uğraşan gizli Carbonari komitalarını unutacak mısınız? Ya Buonnarotti ve Blanqui'nin iktidarı paldır kül-

dür işçilere geçirmeyi amaçlayan 'yeraltı' çalışmalarını? Hele bu Blanqui! O yıllarda, iktidarı elde etme yönünden Vladimir İliç'in (Lenin) Neçayev'e olduğu kadar, Blanqui'ye de bağlanabileceğini yeni yeni çıkarıyor, bir aydının hem böyle nasıl cesur, hem bu kadar nasıl çetin olabileceğini yaşantı çizgisinden hayranlıkla izliyordum. Daha yirmi iki yaşındayken, Blanqui elde silah barikatlardadır. 1829'daysa devrimci solcu gazetesi «Le Globe»un solcu yazarları arasında.

O akşam üstü, Chez Mahieu'de, Miss Higgins, gözleriyle karşı masada kitabına dalmış İsveçli bir kızı bir güzel soyarak, bana aklımdan hiç geçirmediğim, geçirmeyi de kolay kolay düşüremeyeceğim bir şeyi belletmiş, «Le Globe» gazetesiyle George Sand arasındaki ilişkinin altını çizmiştir:

«—... Lendru-Rollin, Saint-Simon'cu bir işçi, sonradan «Le Globe»u çıkarıyor; ünü ve etkisi de işçiler ve aydınlar çevresinde böylece yayılıyor. 1848 devrimi yıldırıcı bir deprem gibi usul usul yaklaşırken, George Sand, edebiyat ortamının skandallar kraliçesi, harıl harıl sosyalizme gelmektedir. Max Beer, Sosyalizm Tarihi'nde, onun da Ledru-Rollin'in etkisinde kaldığını yazmıştır. Ne kadarı doğru kestiremem! Yalnız devrimin ateşli günlerinde, 'Halka Mektupları,' 'Cumhuriyet Bültenleri'ni yazdığı doğru.»

48 devriminin ne idiğini ve ne olduğunu, meraklısı, elbette bu bir kaç satırdan öğrenmeye kalkışmayacak, en azından, Max Beer'in adını andığımız kitabına baş vuracaktır. O ta-

rihte benim ilgimi çeken, George Sand gibi 'ters' bir kadının, böyle dipten gelen bir halk hareketine, bir de sosyalizme ilgi duyması. Acaba neden diyorum

Miss Higgins erkek elleriyle Aptulla paketinden bir cigara yakıyor, yoğun bir duman ağacı ardında kaybolurken:

«— Nedeni var mı?» diyor, «... George Sand kadınların bağımsızlığından ve eşitliğinden yanaydı erkek egemenliğinin de ancak böyle şiddetli bir dip dalgasıyla devrileceğini sanıyor, kişisel gözüpekliği sayesinde yaşayabildiğinin belki o zaman topluma ve ahlâka bir meydan okuma olmaktan çıkabileceğini umuyordu. Bu yönden onun 48 devrimine bağladığı umutlarla, Aleksandra Kollontai'ın 17 devrimine bağladığı umutlar arasında paraleller kurulabilir. Her ikisi de yanılıyorlardı ama...»

Sonra nedense dalgın, bana olmaktan çok aramızda olan fakat görünmeyen bir başkasına fısıldarmış gibi:

«—... devrim ezildikten sonra George Sand Nohant'a döndü» diyor, «... bütün hayalleri kırılmış, ümitleri ezilmişti. Üstelik 'tehlikeli'ye çıkmıştı adı. Belki de 71 komünü sırasındaki çekingenliği bu yenilginin acısını üstünden bir türlü atamadığından ileri gelmiştir. Yalnız, Nohat'dan gelip Nohant'a dönene kadar, George'un Paris'teki yaşantısı, yalnız o topluma değil, kilise ahlâkı üzerine kurulmuş her topluma apaçık bir meydan okumadır.»

gamiani...

Alfred de Musset, George Sand'a rastlamadan önce yazdığı bir mektupta, sevmeyi, sırılsıklam tutulmayı ne denli gereksindiğini, dokunaklı bir dille anlatıyor. Ama aradığı rastgele bir kadın değil, 'olmayası ve olasız bir varlık' Evet, kelimesi kelimesine böyle demiş: «*Un être impossible qui n'existait pas.*»

George, yüzünün neredeyse yarısını kaplayan kalın siyah gözleri, silindir şapkası, kravatı, piposu ya da yaprak cigaralarıyla, onun karşısına çıkar çıkmaz aklını başından alıyor. Şu mektubunu lütfen okur musunuz: «Azizim George, size bir diyeceğim var, gülünç, aptalca bir şey, gezintimiz sırasında onu size diyecek yerde, neden bilmem, dönünce oturup yazıyorum: size tutuldum, hem de evinize geldiğim ilk gündenberi.»

Oysa George'un, Musset'nin tutulduğu 'olmayası ve olasız varlık' haline gelmesi için başından yanlış bir evlilik, iki çocuk doğurma, bir evini terketme serüveni, bir de Julien Sandeau geçmiştir. Başlangıçta her şey onun Nohant'da Madame la Baronne Armandine Dudevant olarak, mutlu ama tadsız tuzsuz bir hayatı olacağını haber veriyordu: soysop bakımından iki yanlı bir gelişi var, hem halktan, hem aristokrasiden. Büyükannesi Mme Dupin de Franceuil ucuyla Maurice de Saxe soyuna bağlı, annesi Antoinette de la Borde ucuyla da Paris'in halk tabakasına. Tutup bunu erkenden Baron Dudevant'a veriyorlar, iki çocuk, bir şato, tekdüze ve kırsal bir yaşantı.

Margot'ya bakarsanız, Armandine Dude-

vant'ı Nohant'dan koparıp, Paris'te erkek giyinir, erkek yaşar (ünlü tiyatro oyuncusu Marie Dorval ile de sevişiyor) George Sand olmaya atan düpedüz cinsel uyarının özelliğidir:

«— Armandine Dudevant olarak kendisini kendisi hissetmiyordu. Paris bağımsızlığı, giyim devrimi kişiliğini bulmasına yaradı. Julien Sandeau ile ilişkisi bile. Sandeau ileri fikirli bir yazardı. Ona yalnız Sand soyadını vermekle kalmadı, sonraki yaşantısını belirleyecek bir çok temel ilkeleri de verdi. Ama gerçek aşkları Musset'yle başlamıştır, çünkü Musset'yi bir kadın diye almış bir erkek gibi sevmiştir»

Çoğu yazar, bu arada Sand üzerine ayrıntılı bir inceleme ve araştırma yayınlıyan André Maurois (Lélia), onun genç, narin yapılı ve duyarlığı yüksek sanatçılara düşkünlüğünde (Musset, Chopin) doyurulmamış bir analık içgüdüsünün dürtüsünü görürler. George'un Musset'ye 'küçük beyciğim Alfred' anlamına *'Monsieur Mon Gamin Alfred'* dediği biliniyor, ama bu ne biçim bir analık duygusudur ki onu bir erkek görünüşü ve kişiliği edinmeğe götürür. Marie Dorval gibi güzel bir kadınla düpedüz aşk hayatı yaşadıktan başka, 'çocuğu' belleyeceği Musset'yi bir kadın görüntüsüne iter?

Şu satırları André Castelot yazıyor: «Revue des deux mondes'un o kerli ferli siyasal yazarı Lerminier'yi afallatmak için, erkek kılığındaki George, yemekte, Caux çevresinden yeni gelmiş kadın hizmetçim diye, renkli çorapları çekmiş, eteklik giymiş, boynuna haçlı zincir takmış Alfred de Musset'ye servis yaptırıyor. Bir ara bu beceriksiz hizmetçi sürahiyi

Lerminier'nin kafasına devirecek olur, densizliği orada da bırakmayıp, adamın hayretten faltaşı gibi açılan gözleri önünde masaya, onun yanıbaşına, bir sandalya çekip oturur.»

George Sand/«Ben de kalın ve kurşunî çuhadan bir redingot yaptırdım. Aynı kumaştan bir pantolon, bir de yelek diktirdim. Kurşuni bir şapka ile kocaman yün bir kravat da aldım.»

Burda da bitmiyor ki!... Margot, «Elle et Lui (Türkçesi Thèrese'le Laurent)» de, George Sand'ın Musset'yle ilişkisini anlatış biçimine dikkatimi çekmiştir: sarsıcı, tutkusal, düğümlü bir sevdadır bu! Küser, barışır, kavga eder, bir türlü kopamazlar. Ama bütün eser boyunca Thèrese, (yani George) kadın olduğu halde bir erkek davranışı içindedir. Ağırbaşlı, oturaklı, sabırlı ve düzenli olan odur. Laurent ise (yani Musset) en havai kadının bile yapmayacağı şımarıklıklar, kaprisler yapar durur. George kendini haklı çıkarayım derken, farkında olmadan ele vermiş, ikili bir aşk ilişkisinde erkeğin yerine özendiğini göstermiştir.

Margot, gülümseyerek: «—... mutlu olama-

yışı da bundan değil mi?» diyecektir: «... ne Musset mutlu edebilirdi onu, Chopin! İkisi de yumuşak yanlarına rağmen, nihayet birer erkektiler, oysa George bir kadın arıyordu. Marie Dorval'in bu kadın mı olduğu tartışılabilir, ama, metresi olduğu Vigny'nin müdahalesi olmasaydı belki George'u asıl o mutlu edecekti.»

(Ozan Alfred de Vigny de, güzelliğinin ünü dünyayı tutmuş Marie Dorval'i en az George Sand kadar, belki daha çok seviyordu. Ozanla oyuncu arasındaki sevdaya George Sand'ın katılış biçimini bakın André Castelot nasıl anlatıyor:

> Alfred ile Marie arasındaki tutkunun çanlarını, Bertrand de La Salle'ın deyimini kullanırsak, George Sand çaldıracaktır. Yo yanlış anlaşılmasın, George Sand'ın âşık olduğu ozan değil, oyuncu kadın. Vigny tutmuyor George Sand'ı, onu fazla gösterişli buluyor, erkek kılığıyla, ağzında yaprak cigarasıyla dolaşmasına bozuluyor, «konuşmasındaki, sesindeki, kullandığı deyimlerdeki erkekçe ifadeden» rahatsız oluyor. Peki ama, Marie ile George Sand arasındaki ilişki, nereye kadar ilerledi acaba? Arsène Houssay'e bakarsanız, o dönemi yaşamadığı halde, 'sonuna kadar gitti' diyor. Vigny'nin metresi Marie Dorval'e günün birinde yazmış olduğu şu mektup, onu haklı çıkarıyor mu dersiniz: 'Sana, canını sıkan bu Sappho'yu görmeyi yasaklıyorum'.»

Vigny'nin müdahalesi olmasaydı, Marie Dorval George Sand'ı mutlu eder miydi, orasını hiç bir zaman bilemeyeceğiz, bildiğimiz Musset ile ilişkisinin acı bir fiyaskoyla bittiği.)

Peki, Musset ne diyor? O bu konuda yazmamış mı? Yazmış, hem de müthiş bir şey yazmış. Bir anlamda George'dan öç alıyor, bir anlamdaysa Margot'nun ona ilişkin saptamasını doğruluyor. Kitabının adı 'Gamiani', o tarihlerde imzasız olarak yayınlanmış, sonradan Musset'nin yazdığını bulmuşlar çıkarmışlar.

Doktor Von Braun, daha önce adını ettiğimiz kitabında, bu eserden önemlice bir bölümünü aktarıyor: Gamiani (besbelli George Sand), Fanny diye genç bir kadını (Marie Dorval mi, başkası mı?) değme çapkın erkeğe taş çıkartabilecek bir ustalık ve incelikle baştan çıkarıyor. İki kadın, dumanlı, akla durgunluk veren bir sevişme lâbirentine dalıyorlar.

Bir mektubunda Musset de ona «Sizi bir çocuk gibi seviyorum» demiş ama, George'da 'ana'yı değil, demek böyle değişik, erkeğe çeyrek kala bir kadını görmüş.

Gamiani'nin başka yorumu olabilir mi?

Meraklısı için notlar:

Yaprak cigarası ve piponun *phallique* çağrışımlar dolayısıyla *(phallus* erkeğin cinsel organı) bazı batılı ülkelerde kadınlar arasında yayılamadığı ne kadar doğruysa, Danimarka ve Hollanda gibi bazı ülkelerde, hemen

bütün Güney Amerika'da... ve Afrika'nın çoğu yerinde fosur fosur içildiği de o kadar doğru. Oralarda *phallique* çağrışımlara sebep olmuyor mu? Şüpheliyim! Televizyonda gördüğüm bir Brezilya belge filminde kocaman yaprak cigaraları içerek cinsel mistik cezbeler geçiren İngiliz kadınları, *orgasme*'ı andırır titreyişler içinde, cam kırıkları üzerinde hiçbir yerleri kesilmeden çıplak ayakla dolaşıyorlardı.

André Castelot, günümüzün fransız tarih yazarlarından. Bilimsel olmaktan çok, halk için tarih yazıları yazıyor. Yaptığına bir çeşit tarihsel röportajcılık da denebilir. Bu kitapda adı geçen alıntılar '19. yüzyıl'ın ünlü sevdaları' adlı yazı dizisinden alınmıştır.

Miss Higgins'ten 'Hangi Sol'da biraz daha ayrıntılı olarak söz etmiştim. Marksizmle ilgili konularda cidden geniş bir kültür sahibiydi. İşçi hareketinin tarihini, liderlerin özelliklerini herhangi bir kitaba göz atmadan sayıverecek kadar bilirdi.

Bizim burda çoğu solcular Fransız devrimini de, 1830, 1848 ve 1871 hareketlerini de doğru dürüst bilmezler. Eskiden okuyacak kitap da bulunmazdı. Max Beer'in Millî Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmış bir Sosyalizm Tarihi'ni asıl fiyatının beş altı katına Sahaflar'dan almak zorunda kalacak kadar, bu konuda çaresiz ve kaynaksızlık. Şimdi epeyce kaynak kitap çıktı. 48 devrimi için olduğu kadar, 71 komünü için de marksizm klâsiklerinde epeyce bilgi vardır. Komün için, yine de ben P.O. Lissagaray'nın "Histoire de la Commune de 1871' unu anmadan edemeyeceğim, baba eserdir.

Toplumsal hareketlere bulaşan kadınların çoğunda eşcinsel eyilimler olduğu ileri sürülmüştür. Paris Komünü'nün 'kızıl bâkiresi' Louise Michel de barikatlarda erkek kılığıyla dolaşırmış.

5
alice ile gertrude

picasso'nun 90 seans çalıştığı portre

Aradan yirmi beş yıl geçmiş olduğuna göre, söyleyeceğimin sakıncası olmasa gerek. Siz, yabancı da sayılmazsınız: Margot'nun insanı sersem eden yanlışlığına, şaşırtıcı kültürüne, az rastlanır güzelliğine rağmen, o günlerde ben bütün yelkenlerimi fora etmiş, Janine'i elde etmeğe uğraşıyordum: genç, damarlarında masmavi alevler dolaşan, kütür kütür bir kadındı; sarışınlığında Mae West'ten ve Jean Harlow'dan, şuhluğunda Paris'in kenar mahalle kızlarından bir şeyler vardı.

Olanakları dar, hayalleri geniş şarklılığımın beni ona doğru itmesi ne kadar akla yakın ve olağansa; onun, beni düpedüz yok sayıp, Margot'ya bir katolik sadakatıyla bağlanması o kadar akla sığmaz ve olağandışı bir şeydi. Bunu ben adamakıllı somut bir gerçek olarak taa içimde duyuyordum ama, gel de ona anlat!... Margot'nun uçarılığına, her dengine düşürüşünde onu, ter kokuları kırbaç gibi şaklayan zenci kızlar, ağır ve hantal almanlar, hatta Sebastopol Bulvarı'nın kaldırım yosmalarıyla aldatmasına hiç aldırmıyor; ihtiyarlıklarına ka-

dar uzayıp gidecek bir mutlu beraberlik, adeta bir *happy and* evliliği düşünüyordu.

Bir gün gözleri camlarda titreşen yağmura dalarak:

«—... Gertrude Stein'la Alice'in beraberlikleri gibi,» demişti: «... Stein öleli üç yıl oluyor Alice hâlâ hatırasına bağlı.»

Önce, ne yalan söylemeli, Montparnasse'da adım başı rastladığımız sevicilerden söz ediyor sandım, üzerinde bile durmadım. Karanlık bir günümdü: Fransız Afrika'sında 'herhangi bir iş için' Marsilya'da bir yere mektup yazmış, bütün öğleden sonramı Paris sokaklarında yağmur altında dolaşarak geçirmiştim. Gertrude Stein, Avusturya yahudisi adıyla, bende yalnızca yüzyıl sonu Viyana'sma ilişkin kartpostal çağrışımları uyandırıyor, Alice'le (artık her kim-e) bir ömür boyu beraberliğiyse ilginç görünmüyordu.

Aradan bir zaman geçti. Bir başka gün, reprodüksiyonları önümüze yaymış, Margot'yla Picasso'dan konuşuyoruz. Ben, adamı da, yaptığı resimleri de, 'bir marksist olarak' tutmuyorum ya, Margot bana ille sevdirecek! Hem birer birer tabloları önüme seriyor, hem de kısaca niteliklerini sıralıyor. Birden bir portre! Bed bir kadın, (kadın mı, orası da pek belli değil ya, neyse!) bir koltuğa yan gelmiş, bir gözü açık, bir gözü yarı kapalı.

Margot, piposunu ısırarak: «—... işte,» diyor, «... Gertrude Stein'ın ünlü portresi.»

Hemen arkasından, tabloyla ilgili bir sürü açıklama: 1906'da yapılmış. Picasso, 90 seans çalışmış portrenin üstünde, beğenmemiş, yap-

tığını bozup, çekip İspanya'ya gitmiş, bir yıl kadar sonra tekrar Paris'e dönünce, bu gördüğümüzün aslını, bir çırpıda ezberinden yapıvermiş. Gertrude Stein'a benzemedi diyenlere de, yarı alay yarı ciddi:

«—... benzemiyorsa n'apalım» diyormuş, «...sonunda Miss Stein ne yapıp yapıp ona benzer.»

Miss Stein ise, tablonun yapılışından kırk yıl sonra bile:

«— Benim gözümde,» dermiş, «bana benzeyen, daima ben olan ve ben kalan tek resimdir bu!»

Cahilliğimi pek de çaktırmamağa çalışarak:

«— Kimdi bu Stein?» diye soruyorum. «...metresi mi?»

Bir zaman gülüyor. Hep o ağır, kızıllıkları adamın başını döndüren buğulu dudaklar:

Gertrude Stein/ «Köşede kocaman bir çini soba, yanıbaşında fitilli kadifeden pantolonu çekmiş, babacan erkek gülümsemesiyle Gertrude Stein!»

«— Hayır!» diyor: «—... sahi Gertrude Stein'ı tanımıyor musun?»

«— Tanımıyorum, bunda gülecek ne var?»

Bakın ne varmış: bu Gertrude Stein, bir yanıyla modern resmin, bir yanıyla da modern Amerikan romancılarının ilk bulucusu, ilk beğenicisi imiş! Tablosunda suratsız ya, resimlerinde erkekten hiç farkı yok: saçları erkek traşı, başında fötr şapka, sırtında erkek yağmurluğu! İlk tablolarını dükkânından satın aldığı Vollard'ın «ilk bakışta manavdan bakkaldan ötesine aklı ermez bir kadın sanırsınız» diyebileceği sıradan bir surat. Şişman da.

Margot, tekgözlüğünü hohlayıp parlatıyor:

«— Sen onu bir de Alice Toklas'a sor,» diyor, «Hayatımı aydınlatan yaldızlı bir varlıktı dermiş.»

«beğenmediyseniz, bacakları keselim.»

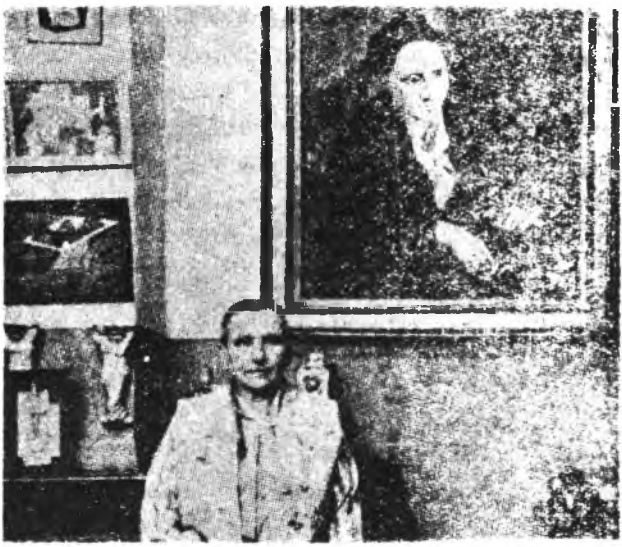
Bu yüzyılın başında Paris, en saltanatlı çağını yaşamıştır.

Artık tek tük kalmış tanıkları, ya Denfert'deki Closerie des Lilas'da, ya Opera'daki Café de la Paix'de, tumturaklı öksürükler, kaygılandırıcı yanılmalar, uykuya benzer ölüm öncesi dalgınlıkları arasında, o günleri bir cennet anısı olarak anımsar, ah ederler:

«-Ah c'était la belle epoque!»

Endüstrileşme dönemine girmiş üç büyük ülkeden birisi Fransa'ydı, Paris de onun başkenti. Kuzey Afrika savaşlarının kârı gittikçe palazlanan sanayi burjuvazisinin cebine giri-

yor, oradan da eğlence endüstrisinin gittikçe gelişen, geliştikçe *conformisme*'in ve burjuva ahlâkının kapılarını zorlayan çeşitli gösterilerine dağılıyordu. İktisadî büyüme, tarımsal toplumun yeni bedene uymayan dikişlerini çatır çatır sökerken, Paris komününde ezilmiş olan sosyalizm, yeniden ve yeni koşullara uygun olarak başını kaldırmış; Jaures'in kişiliğinde yaman bir siyasal. Jules Guesde'in kişiliğinde

Gertrude Stein/«Benim gözümde bana benzeyen, daima ben olan ve ben kalan tek resimdir bu!»

sağlam bir sendikal lider bulmuştu. Tüzüğünün hazırlanmasında ikisinin de emeği geçmiş olan Fransız Birleşik Sosyalist Partisi, o ara, bir

çok seçimde, bir çok oy gelişmeleri göstermiştir: her defasında Palais Bourbon'a biraz daha fazla milletvekili sokuyorlardı.

Son elli yıldır edebiyat ve sanat alanında adını büyük belledığiniz kim varsa, o yılların Paris'inde, yeniliklerini gizli gizli hazırlıyan, gözleri kıvılcımlı, elleri mıknatıslı delikanlılar halindedir. Kimileri Montparnasse'da, kimileri Montmartre'da, köhnemiş atölyeler, soğuk bekâr odaları, şanlı parasızlıklar, erişilmez sarhoşluklar yaşayarak ilk eserlerini verirler. Dada hareketi İsviçre'de sesini duyurmuştur. Gerçeküstücülüğün, *cubisme*'in eli kulağında. Dünya, bir yandan büyük emperyalist savaşlardan

Gertrude Stein ve Alice Toklass/ «Hiç ayrılmadılar Miss Stein ölünceye kadar başbaşa yaşadılar.»

birincisine ağır ağır yol almakta, bir yandan da bütün *esthétique* değerler düzeni altüst edecek bir kargaşalığın başlangıcını yaşamaktadır.

Gertrude Stein, o kendi kendisini 'müthiş bir sapıklıkla yüklü' gören kadın, Amerika'dan kalkıp işte bu çalkantı ve başkalaşma ortamına geliyor. Amerika'dan geliyor ama, Amerikalı mı? Hem evet, hem hayır! Evet, çünkü Pennsylvania'da Alleghany'de 1874'de doğmuş; hayır, çünkü babası imparatorluk Viyana'sından, orta Avrupa'nın bütün gelenek ve göreneğiyle birlikte Oakland'a göçetmiş, orada zengin olmuş. Gertrude Stein, önce Radcliffe'de okuyor, edebiyata hevesli, fakat asıl hekim olmak niyetinde. İki erkek kardeşi, Leo ve Michael, tek durmuyorlar ama, o kadar ki, bir süre sonra her üçü Paris'te yeni yeni adı duyulmağa başlamış ressamların tabloları peşinde buluşuyorlar. Pierre Cabane'a bakarsanız, «her ne kadar yeni resmi Gertrude Stein'in 'keşfettiği' ileri sürülmekteyse de, bu işi asıl yanan Leo», zira Vollard'ın dükkânında ilk Cezanne'ı görüp kendinden geçen de, sonra Gertrude'ü alıp oraya getiren de hep o. Arkasından bunlarda bir koleksiyon merakıdır başlıyor: Cezanne, Monet, Renoir, Gauguin... ne buluyorlarsa alıyorlar. Hem de hayli ucuza, zira o sıralarda bu ünlü adların tabloları galerilerde tozlanıyor, yüzlerine bakan yok!

Hattâ bir gün... O günü bana Margot şöyle anlatmıştır:

«—... 1905 sonbahar sergisinde *fauvisme* büyük moda, ortalık onun dedikodusuyla çalkalanıyor. Leo, Gertrude, Michael ve karısı Sarah da gezecek oluyorlar sergiyi, derken Leo 'Şapkalı Kadın' adında bir resim görüyor, tutmuyor hiç, ressamı da Matisse adında kimsenin tanı-

madığı biri, başlıyor tablo üzerine atıp tutmağa, nasıl berbat bir resimmiş de, bundan kötüsü olmazmış da falan filân... işin garibi, Michael'la Sarah daha önceden Matisse'i tanırlarmış, itiraz ediyorlar, tartışma uzuyor, sergiden sonra da devam ediyor, öyle ki yeniden salona dönüyorlar, sonunda da Leo 'Şapkalı Kadın'ı satın alıyor.»

Buna karşılık Picasso'yu ilk bulan Leo: Vollard'ın bitişiğinde başka bir galeri var, evvelce palyaçoluk etmiş Sagot adında biri işletiyormuş, bir gün de oraya şöyle bir göz atacak oluyor, gözatış işte o gözatış! Kimin bu resimler yahu? Bir ispanyolun, delikanlı bir şey, yirmi beş yaşlarında kadar! Dur sen, bunları bir de Gertrude'e göstereyim. Gertrude, «Çiçek Sepeti Taşıyan Kız» tablosuna vuruluyor, resmin altında resmi yapanın adı ve adresi: «Picasso, 13 rue ravignan, 1906». Tabloyu hemen alacak ama, ah şu kızcağızın bacakları biraz daha iyi çizilseymiş! Eski palyaço malı satmak için ne demiş biliyor musunuz?

«— Bacakları beğenmediyseniz, keselim.»

Leo bacakları kestirmiyor ve tabloyu satın alıyor: 150 franga. Sonradan Stein Koleksiyonu adını alacak hazinedeki yüz on Picasso'dan birincisi alınmıştır Nasıl sonradan yetmiş beşe yükselecek Matisse'lerin ilki olarak «Şapkalı Kadın» alınmışsa!

Fleurus sokağı 27 numara, Gertrude Stein'ın evi, en az kırk yıl boyunca yaşıyacağı yepyeni bir serüvene başlıyor: bu bir resim, bir edebiyat, bir aşk serüvenidir.

Hem de az rastlanır türünden!

«nikâhlı eşi» gibi
protokola sokuyor

Acaba aklımda yanlış mı kalmış?

L'Ile St-Louis'deki o ufak fakat çok havalı kahvenin adı, galiba Hanri IV idi. Bazı günler, yazılacak ya da okunacak bir kitapla başbaşa olmak hevesi içimi kaplarsa, Pont Neuf üzerinden usulca oraya sıvışır, bir ingiliz çayı içerdim.

O gün, (bugünkü gibi aklımda) Apollinaire'in «Alcools» ünü Seine kitapçılarından ele geçirmiştim, niyetim de tadına yeni yeni vardığım bu önemli ozanı sessiz sedasız okumaktı. Kahveden girer girmez, dip masalardan birinde Janine'i görmez miyim: tek başına oturmuş, saçlarının platin çakıntıları çevresini aydınlatıyor. Elinde bir kitap: «Alice B. Toklas'ın otobiyografisi».

«— Seninle konuşmuştuk ya!» diyor.

«— Evet,» diyorum «... Margot da sözünü etti. Kitabı, Alice mi yazmış? Kapağa bakarsan...»

Gözlerini, bol kirpikli iki kocaman çiçek gibi açıyor:

«— Uff, hep karıştırıyorsun: kitabı yazan Gertrude Stein, aslında anlattığı da kendi yaşantısı, ama o yaşantıyı Alice'in ağzından anlatmayı denemiş, başarmış da...»

Cigarasını bir tuhaf, camdan bir ağızlığa iliştiriyor:

«— Bu Alice,» diyor, «... nüthiş bir kadın.» Hemingway de bu fikirde. Hatta o 'kor-

kunç' da demiş. Hepsinin birleştiği nokta Alic Toklas'ın, Gertrude'ün tam tersine, ince, za yıf bir kadın olduğu. Hayli de soğukmuş anla şılan. Gelene gidene tepeden bakar, uzak du rurmuş. Pierre Cabane bunu aşırı kıskançlığı na, Gertrude'e aşırı düşkünlüğüne veriyor. Kı sa kesilmiş, Jeanne d'Arc biçimi saçlı, ustura bakışlı bir kadın. Hep köşede bir gergefin ba şında oturur, hep kadın konukların Gertrude' le ilişkilerini kollarmış.

Gerçekte Alice'i Paris'e getiren, Gertrude' ün kardeşi Michael'la karısı Sarah! Bunlar San Fransisco depremi üzerine Amerika'ya bir gi dip geliyorlar, yanlarında da bu Alice. Gert rude Stein'la Alice'in karşılaşması kesiksiz kırk yıl sürecek bir beraberliğin başlangıcı oluyor Janine, elbette:

«—... büyük bir aşkın başlangıcı,» diyor. «... Alice hayatına girdikten sonra, önce Matis se, sonra Picasso Gertrude'den uzaklaşıyorlar. Kimbilir belki de Alice uzaklaştırıyor. Hoşlan madıklarına kabalık etmekten çekinmediğini söylerler. Fleurus sokağındaki evde, Gertrude. Alice, bir de siyah *caniche*'leri var, adı Basket, üçü, imrenilecek bir mutluluk içinde yaşıyor...»

Janine bunu anlatırken dalıyor. Onun da Margot'yla gerçekleştirmek istediği herhalde buna benzer bir mutluluk ama, Margot 'yerleş miş aşklar'a inanmıyor ki! İnanmış olsa, Janine, Margot'nun atölyesini de hiç kuşkusuz Fleurus sokağındaki o yarı resim müzesi, yarı sanatçı bohemi kokan eve döndürecekti.

Nasıl bir evmiş o peki? Hangi duvara dön-

sen, en şaşırtıcı paletlerden, en usta ellerce boyanmış, en değerli tablolar: Matisse, Toulouse-Lautrec, Braque, Derain, Renoir, Picasso... Köşede kocaman bir çini soba, yanıbaşında fitilli kadifeden pantolonunu çekmiş, babacan erkek gülümsemesiyle Gertrude Stein! Ortalıkta bilmem kaçıncı yüzyıldan kalma kadın bibloları, ya da Senegal'den mi, Fildişi Sahili'nden mi (artık neredense) zenci heykelcikleri. Gerçekten birlikte Alice'i bir kenara yerleştirdiniz mi, Basket'in havlamalarına rağmen, birinci büyük savaş ertesinde Paris'e dökülmüş Amerika'lı yazarları 'buyur' edebilirsiniz: Scott Fitzgerald, Thornton Wilder, Ernst Hemingway Sherwood Anderson, vs...

Hemingway, Alice'in insanın içine işleyen ustura bakışlarını nasıl unutmamışsa, geniş yürekli ve cömert Miss Stein'ın 'ikramlarını' da öyle unutmamış:

«—... ev,» diyor, «... bir resim müzesinden farksızdı, tablolar harikaydı ama, içtiğimiz alkol, yediğimiz pasta çörek de onlardan aşağı kalmazdı hani...»

Pierre Cabane ise ilginç, önemi de ilginçliği derecesinde, bir başka noktaya parmak basıyor:

şaşılacak şeydi bu! Ne kadar garip görünürse görünsün, ülkenin genç yazarlarını onun evine çeken, duvarlarda boy boy sıralı tablolar değil, yazıp da Amerika'da yayınladığı yazılardı. Hele özentisiz, içten bir dille basit hizmetçi kadınları anlattığı 'Üç Hayat' adlı eseri yok mu, hayli ilgiyle karşılanmış, yeni

kuşak yazarlarına kullanacakları dilin 'konuşulan dil' olması gerektiği yolunda ilk fikri vermişti.»

Janine'in her nefes çekişinde, cam ağızlıktan dumanın ağzına süzülüşünü görüyorum. İçimde, 'hazır yakalamışken, asılsam mı' bocalamaları. O ise gözlerini buğulandıra buğulandıra:

«— Hemingway,» diyor, «... o kadar inanırmış ki Miss Stein'a, yazılarını ilkin ona okumuş. Beğenmediği bölümler olursa, değiştirmekten çekinmediğini Margot'dan duymuştum.»

Sonra bana Gertrude Stein'in Alice'le birlikte nasıl Amerika'ya gittiklerini anlatıyor. Otuz yıl sonraki bu gidişte, gerçekten başdöndürücü bir yan var ama, Janine'i büyüleyen Gertrude Stein'ın edebî başarısından, ya da orada 'krallar gibi' karşılanmasından çok, Alice'i daima yanısıra taşıyıp 'nikâhlı eşiymiş' gibi protokola sokması, hep bunun altını çiziyor. Oysa Gertrude Stein, «Üç Hayat»tan sonra bir süre tökezlemişse de, az buz şey yazmamış: bir kısmı ilgi görmüyor, bir kısmı, özellikle «The Making of American» ve «Alice Toklas'ın otobiyografisi», başlıbaşına birer olay sayılıyor memlekette. Üniversitelerin, fikir kulüplerinin, kolej ve konferans salonlarının Gertrude Stein'ı paylaşamayışı bundan.

Janine, cıgarasını söndürürken, göğüs geçiriyor:

«— Hiç ayrılmadılar,» diyor, «... Döndükten sonra da Miss Stein ölünceye kadar başbaşa yaşadılar. Şimdi de Alice, anıları ve tab-

loları arasında, ona bağlılığını sürdürüyor. Eminim ki ölünceye kadar da sürdürecek.»

Gertrude Stein/«Keundi kendisini müthiş bir sapıklıkla yüklü gören ünlü kadın yazar.»

Janine'in o günkü tahmini, bugün kitapların yazdığı bir gerçek: Alice Toklas, Gertrude Stein'ın anısına bağlı kaldı.

Hem de ölünceye kadar.

Meraklısı için notlar:

Fransızlar, geçen yüzyılın son, bu yüzyılın ilk yıllarını kapsayan döneme *'La belle epoque'* diyorlar, kelimesi kelimesine çevrilirse 'Güzel dönem' gibi bir şey çıkar, ama, 'altın devir' gibi bir şey anlamak daha doğrudur. O zamanlar pek rahatmışlar. Paris ise gerçekten dünyanın başkenti gibi bir şeymiş. O yıllarda oluşan sanat akımları, nasıl oluştukları, etkileri, gelişme süreçleri, başlıbaşına ele alınıp incelenmesi gereken konular. Hele bizim sanat ve edebiyat yaşantımıza etkileri yönünden ele alınsalar, ne faydalı inceleme ve araştırmalar ortaya çıkardı?

Birleşik Sosyalist Partisi, şimdi Fransa'da var olan Birleşik Sosyalist Partisi değil, başka bir parti. Adını andığımız dönemde Fransa'da sosyalistler çok dağınık, adamakıllı bölük pürçüktüler: Jules Guesde'in İşçi Partisi vardı, sonra bundan Brousse ve Malon yandaşı 'possibiliste'ler ayrıldılar. Jean Allemane 'Devrimci Sosyalist Federasyo'nun başında bulunuyordu. Vaillant, blanquiste'lerin partisini kurmuş, Jaures ise yakın arkadaşlarıyla sosyalist bir örgüt meydana getirmişti. Birleşik Sosyalist Partisi, işte bütün bu grupların Amsterdam Kongresinden (1904) sonra birleşmesi ile doğdu.

Dada hareketi, Tristan Tzara'nın önderliğinde ortaya atılmış çağdaş bir sanat hareketi (1916) Alayı, kurulu düzeni yermek için kullanmayı ilk akıl edenler ga-

liba bunlardır. Bütün sistemlerin dışında, gelenekseli yıkıp, sürmek, yerine 'asıl gerçeği' oturtmak istiyorlardı. Zürich'te ve New-York'ta aynı yılda patladığı söylenir. Ben Tristan Tzara'yı akıl dışı işler yapan, biraz 'zıpırca' bir Balkanlı sanırdım, Paris'te tanıştık, hiç de sandığım gibi değildi: efendiden, çelebi bir zattı. Hiç değilse ben öyle gördüm.

1971 başında, New-York'ta Modern Sanat Müzesi'nde Stein Koleksiyonu meraklılara gösterildi: 110 Picasso, 75 Matisse, ayrıca onar onbeşer de Juan Gris, Cezanne, Monet, Gauguin varmış. 1966'da aynı Müze, Stein mirascılarına bir kalemde, koleksiyondan 38 Picasso, 8 Juan Gris için, altı milyon dolar ödemişti. Sadece bu rakam, Gertrude Stein'in ölümünden sonra, kendisini onun doğal mirascısı sayan Alice Toklass'la Michael ve Sarah'ın çocukları arasında çıkan anlaşmazlığın nedenini anlatmaya yeter. Eşcinsel beraberliklerin hukuki sonuçlar doğurmaması, bir yerde, Alice Toklass'ı haksızlığa uğratmış olmuyor mu? Bazı ülkelerin gittikçe daha çok eşcinseller arası evlenmeleri kabule yatkın görünmesi sorunun galiba biraz da bu yanıyla ilgili.

6
'le dôme" kahvesindeki ihtiyar kız

marie-te'yle tanışma

(Sonra 'kemâl-i rezâlet' mahkemeye verildik: Ankara'da bir gazetede tefrika edilen 'Zenciler Birbirine Benzemez'i, Basın Savcılığı 'müstehcen' bulmuş!...

Bunu bana Salim Şengil yazıyor, yerin dibine geçiyorum: utanışım mahkeme kapısına düşüşümden değil, evvelallah onaltı yaşımdan beri Sulh Ceza, Asliye Ceza, Ağır Ceza, hepsinin ucundan tadına bakmışım; beni yıkan, 'müstehcen' yayın suçundan yargılanacak olmam.

Bilmem siz o romanı okudunuz mu? İçinde kuyruklu yıldız gibi belirip kaybolan bir Marie-Te vardır. Durun bakalım nasıl anlatmışım:

> «... kahveye yağmurdan çıkıp bir kadın geliyor. Gidip ters bir yere oturuyor. Yalnız aynalardan bakışıyorlar ve birbirlerini görüyorlar. Kadın erkek elbiseleri giymiş: kahverengi bir ceket ve fevkalâde ütülü bir pantolon. Saçları kızıl, kısa kesilmiş. Yüzü çilli... Kadın bir cigara yaktı. Mehmet-Ali tütünü kokladı ve kadının Amerikan cıgarası içtiğini tahmin

etti. Aynada tekrar gözgöze geldiler. Kadın donuk, zeytin rengi gözleriyle Mehmet-Ali'ye asıldı...»

İşte bu kadın yüzünden mahkemelik oluyor kitap: neymiş de bilmem neresindeki kılların çırılçıplak soyununca, kıpkızıl olduğunu görmek Mehmet-Ali'yi şaşırtıyormuş! Suçu bu!

Peki, ya ben Marie-Te'yi (hele o zamanlar) bizim okur kaldırmaz diye yarı yarıya budayarak anlatmasaydım da, cinsel gerçeğini olduğu gibi belirleseydim, acaba ne olurdu? Erkeklerle düşüp kalkarak kazandığı parayı, Quartier Latin kahvelerinde 'bir içim su kızları tavlamak için' döküp saçan o hovarda kadın değil mi bu? Hoşlandığı bir kıza takıldı mı, söylediğiniz sözü işitmez olur, üst dudağı seğrer, bakışları ürkütücü bir şekilde sabitleşirdi. Bana soğuğun hohlanmış bir ayna gibi camlara yapıştığı bir Noel sabahı, Gare de l'Est'deki bir otelin loş odasında 'büyük itirafını' yapmış, 'erkeklerden çok kadınlarla aşk yapmaktan zevk aldığını' açıklamıştı.

«—... ama,» diyordu, «... özürlüyüm ben, bunu biraz da vücud yapım gerektiriyor.»

Özürü, clitoris'inin beyaz ve batılı bir kadın için gerçekten şaşırtıcı bir irilikte olmasıydı, bu özellik çocukluğundan bu yana onu eşcinsel ilişkilere adeta hazırlamış, bir kere bulaşınca da 'muzaffer' çıkmasını sağlamıştı. Ona kaşla göz arasında Margot'nun 'dört cins teorisi'ni, bu teorinin sıralanmasında 'erkek/kadın' yerinde bulunması gerektiğini söylemiştim. Cinsel özelliği onu bu yere düpedüz mahkûm edi-

yordu. Güldü. Elma dişler gibi kaskatı, hışırtılı bir gülüşü vardı. Saçlarını tararken:

«—... Sebasto'da bir kız tanıyorum,» dedi, «... profesyonel ama, süt gibi bir ten, kadife dudaklar, istersen birlikte...»

Violette Leduc/«Yalnız yaşlı değil, çirkin bir kadındı»

İstemedim. Öğleden sonra sinemaya gittik.

O tarihte Paris'te «Olivia» diye bir film oynuyordu: bir genç kızlar okulu, öğrenci Olivia, Edebiyat Öğretmeni olan kadına tutuluyor, dehşet bir şey! Hele öğretmen rolünü Edvige Feuillère oynarsa! Film boyunca, bir tuhaf oluyorum, içime ılık ılık bir şeyler akıyor.

Gariptir, biz bu konuları en çok Margot'yla tartışmışızdır ama, eşcinselliğin kökeni söz konusu edilmesin, nedense aklıma Mari-Te, onunla bir Noel günü Chatelet'de, daha önce ve daha sonra hiç gitmediğim ve gitmeyeceğim bir kahvede konuştuklarımız gelir. Durumun özelliğinden mi artık nedense, ruhsal değil *organique* bir açıklamayı yeğliyordu. Okumuştu da. Gley'den, Mantagezza'dan bana ilk söz eden, Kiernan ve Lydstone'in 'hünsalığa dönüş' kuramını ilk anlatan odur. İçkiyle başı hoş değildi, çabucak sarhoş olur, olunca da birasının köpüklerini üfleyerek:

«—... eşcinsellikle, iki cinsliliğin birbirinden ayrılması lâzım,» derdi, «... Ben, sözgelişi, eşcinselden çok iki cinsliyim, erkekten de hoşlanırım, kadından da! Her iki cinsli ister istemez eşcinsel olabilir ama, her eşcinsel mutlaka iki cinsli değildir.»

Ya da, durup durup, evrenin yaradılış sırlarını açıklarmış gibi, usulca kulağıma fısıldardı:

«—... Magnan'a göre eşcinsellik doğanın yanılgısıdır: kadın bir vücud içine erkek bir beyin koyuyor. Ulrich de, erkek vücudu içine girmiş kadın, ya da kadın vücudu içine girmiş erkek ruhundan dem vurmuştur. Gley ne diyor? Bütün sorun dölbezleriyle beyin arasındaki uyum-

lulukta, şimdi ben eğer dölbezlerim kadın olduğu halde bir erkek beyni taşıyorsam, elimde olmayarak...»

Doğrusu ya, bu açıklamalara aklım yatmıyordu benim, çok önceleri Wilde ya da Gide'in buna benzer sözlerini okumuş, hayli hafif bulmuştum. Marie-Te, bu sözlerin, hangi bilimsel köklerden üretildiğini belirlemiş oluyordu ama, kuramsal inandırıcılığı onlarınki kadar yufka sayılabilirdi.

Şöyle bir itirazım olduğunu hatırlarım:

«—... İki cinsliliğin, eşcinselliğin ruhsal ya da bedensel birer gerçek olarak, doğaya ya da toplumda her zaman varolduğu konusunda ne kadar inandırıcı olabiliyorsanız, kökenleri ya da nedenleri konusunda o kadar olamıyorsunuz. Galiba eşcinselliği derece derece kalıtıma, soyaçekime bağlayan Baba Kraft-Ebing, yine en doğrusunu söylemiş.»

«— ...yok, yok,» diyor, «...her canlı varlık ilkelden gelişmişse yükseldikçe, iki cinslilikten tek cinsliliğe doğru başkalaşır. Eşcinseller, insanın gelişme süreci içinde öteki cinslerinden bir türlü arınamayanlardır. Olmaz mı? Neden? Ben söylemiyorum ki bunu, Kierman ve Lydston yazmış, Londra'dayken bir kadın tanımıştım, avukat mı neydi, bir anlatırdı ki bunları... »

O yıllarda Strasbourg-St. Denis'de sabahlara kadar vur patlasın çal oynasın bir music-holl vardı, bir gece oraya beraber girdik, o iki arada bir derede bol memeli bir Normand güzeli ayarladı, beni dımdızlak ortada bırakıp tüy-

lü fötr şapkasını sağ başına yatırarak aldı kadını götürdü, gidiş o gidiş.

Marie-Te'yi bir daha hiç görmedim.)

4 duvarı ayna, tabanı yatak 'o biçim' bir oda

Çoğunuz şimdi diyecek ki Violette Leduc de kim?

Bir ara âdet edinmiştim, Le Dôme kahvesinin iç salonunda oturur, soğuk bir şey içer, arasıra bir kaç satır da karalardım. Gecesi başka, gündüzü başka, başlıbaşına bir dünyadır orası: yetmiş iki milletten sanatçı, kızılderili ressam, zenci aktör, çinli roman yazarı, omuz omuza eskir; vurucu sergi afişlerinin, pis kokulu Gauloise pusunun alaca karanlığında yalnızlığını ve Paris'ini yaşar.

Önceleri çekinir, nedense pek gidemezdim. Varoluşculuk hareketine adı bulaşmış kahvelerdendi (La Flore, Deux Magots gibi), en umulmadık saatlerde bile, her hangi bir masasında Sartre'a, ya da Simone de Beuavoir'a rastlanabileceğini bir yerlerde okumuştum. Yıllar sonra Violette Leduc'ü gerçekten de orada, Madam ve Beauvoir'la koyu bir söyleyişe dalmış olarak gördüm. Hem de bir kaç sefer. Her seferinde de, Simone de Beauvoir'ın bu rüküş kılıklı kız eskisine bunca zamanını neden ayırdığını bir türlü anlayamayıp şaştım.

Yalnız yaşlı değil, dehşetli çirkin bir kadındı. Değişik de demek gerekiyordu ama, onun

değişikliği, bir bakışta insanı ötekilerinden ayıran görünüş değişikliklerinden, yapısal özelliklerinden ileri gelmiyordu; içiyle dışı, içlemiyle biçimi arasında bir uyarsızlık vardı da çevresini galiba bu yadırgatıyordu. Onu ve yaşantısını bilmeden de insan: «Bu hatun bu suratla erkek giyinse daha aklıbaşında bir iş yapmış olur» diyebilirdi. Oysa tersine kadınca olmak isteyen bir giyim düzeni aramış, bilerek bilmeyerek, tam da o kitabında sözünü ettiği 'evde kalmış yaşlı kız' biçareliğine düşmüştü. Yayınlanmış eserlerine rağmen, henüz tanıyan yoktu onu. Tanınması için o kış (1964 kışı mı?) La Bâtarde'ın çıkması, Simone de Beauvoir'ın da kitaba uzunca bir önsöz yazması gerekecekti.

La Bâtarde, konuşulan fransızcada 'piç kız' anlamına geliyor ya, çeviriciliği kelime değiş tokuşu sananlara inat, ben çevirsem 'Elin Piçi' diye çevirirdim, galiba kitaba daha da yakışırdı. Violette Leduc yaşantısını anlatıyor: nasıl berbat bir aile düzensizliğinden geliyor, nasıl yatılı okulda ilkin bir kızla, sonra ikinci bir kızla eşcinsel sevişmenin tadına varıyor, nasıl sonra Hermine uzun süre hayatına hükmeden kadın oluyor, bunun yanısıra nasıl bazı erkeklere, bu arada Gabriel'e de ilgi duymaktan vazgeçmiyor, vs, vs...

La Bâtarde, frenklerin *le pavé* (kaldırım taşı) dedikleri türden bir kitap: beş yüz sayfa! Yine de çıkmasıyla okura çengeli atması bir oldu. Biraz reklâm, biraz skandal, tartışma, eleştiri derken, bir kaç yüz bin satarak Violette Leduc'ü handiyse bir ömür boyu sürmüş yok-

sulluğundan kurtarıp varlıklı bir kadın yazar haline getirdi. Ne dersiniz, televizyondaki bilmem kaçıncı konuşmasında, sırtındaki pahalı giysilere rağmen, üstünden yine de o evde kalmış rüküş kızlık akmıyor muydu?

Kitabı okuyunca bunun sırrını çözdüğümü sandım. Hermine, büyük aşkı onun erkek giyinmesini istermiş. Giyinirmiş de: manşetli erkek gömlekleri, ipekli kravatlar, erkek kesimi ceketler falan filân. Besbelli kadın zamanla böyle bir giyimin havasına ve davranışlarına alışmış, kadın giyindi mi biraz da inceliğe heves etmiş itfaiyeciye dönüyor.

Ona bakarsanız, 'çirkinliğim ölünceyedek yalnızlığıma sebep olacak' der ama, bütün eşcinseller gibi biraz biraz hayrandır kendisine: sesi Marlene Dietrich'in sesidir, vücudu manken vücududur, ilişki kurduğu kişiler de, erkek olsun kadın olsun, hırgür eder ama kolay kolay çekim alanından sıyrılamazlar. Simone de Beauvoir, cinsel ve duygusal ilişkilerinin, yine de tam anlamıyla mutlu sona erişememesinin, ilginç bir psikolojik çözümlemesini veriyor: çocukluğunda, annesiyle babasının kopmasından doğan şok, onun aşkı bir beraberlik değil de, birleşiklik olarak almasına neden oluyormuş, sevdikleriyle kaynaşıp tek olmak istiyormuş sanki, bunu gerçekleştiremeyince de mutsuzlaşıyormuş.

> «...kahrı kimseyle karşılıklı ilişki kuramayışından doğuyor. Ya öteki onun için bir şey (objet), ya o öteki için. Yazdığı diyaloglarda anlaşma *(communication)* ye-

tersizliği açıkça görülür; konuşturdukları karşılıklı değil de, adeta yanyana konuşurlar, dedikleri birbirini yanıtlamaz, her biri kendi dilince konuşur, ötekini de anlamaz. Aşkta bile, hattâ asıl aşkta, Violette Leduc karşılıklı alıp vermeyi olmayası bir şey sanıyor, çünkü ikili olmayı kabullenemiyor *(dualité)*, sebebi de belli, ikili olmak demek, günün birinde ayrılık var demek.»

Kitabının bir yerinde müthiş bir çıkmazı yaşadığını, o da, şöyle yaman bir bir cümleyle yazmamış mı: «Ne istiyordum? Hiç bir şey yapmamak, fakat herşeye sahip olmak!»

Violette Leduc/«Térèse ile İsabelle, dördüncü kitabı, ilk basımı piyasaya bile verilmemişti, 'kim derdi ki günün birinde filmi çekilecek'?»

Hırsı, öfkesi, yaşama tutkusu, onu akla dur-

gunluk verecek işlere sürükler: bütün ikinci dünya savaşı boyunca, alman işgali altında karaborsacılık etmiştir. Çok beğendiği bir giysiyi, ya da göz koyduğu pahalı bir ev eşyasını alabilmek için, tanımadığı bir adama, Hermine'le nasıl seviştiklerini 'para mukabilinde' seyrettirmiştir: barın birinde herifle anlaşıyorlar, Hermine gitmek istemiyor, söz anlayan bi ri gelsin! Gittikleri yer dört duvarı ayna, tabanı bütün yatak, 'o biçim' bir yer, adamın isteği bir köşede oturup onları seyretmek, o kadar!

Violette Leduc/ «Ne istiyordum? Hiç bir şey yapmamak, fakat her şeye sahip olmak.»

La Bâtarde'in en çarpıcı bölümlerinden birisi, bu serüveni anlattığı sayfalardır.

kadınların yüzde otuzu filân!...

Bakalım, 'Thèrese'le İsabelle', bizim sansürden geçebilecek mi?

Adından anlamışsınızdır, iki genç kızın karşılıklı aşklarını anlatan bir filmin adı, bu, eleştiricilerin yazdıklarına bakılırsa, pek de fena olmamış. Aynı adı taşıyan bir eserden beyaz perdeye uygulamışlar, eserin yazarı Violette Leduc! Kitap ilk çıktığında baskısı sınırlı tutulmuş, toplatılır filân kaygısıyla da galiba 'piyasa'ya verilmemiş imiş, şimdi Fransızlar filmini yapıp çatır çatır sinemalarda gösteriyorlar: anlayın artık batılı 'tüketim toplumu'na, şu son on yıl içinde, neden dolayı 'hoşgörü toplumu' dendiğini!

Marie-Te'yle Sebasto'da bir mahalle sinemasında seyrettiğimiz 'Olivia' bu alanda benim gördüğüm ilk film değildir, daha önce Quartier Latin'deki sinema kulüplerinden birinde, gayet karışık, durdan oturdan anlamaz bir öğrenci kalabalığı içinde, ünlü sinema klasiklerinden «Üniformalı Kızlar»ı seyretmiş, iki kadının, (öğrenciyle öğretmenin) o yıldırım gibi geçiveren öpüşme sahnesinde, herkesle birlikte ıslık çalmıştım. (Bu filmin yeni bir kopyasını çevirdiler, bize geldi mi bilemiyorum, Romy Schneider'le Lilli Palmer oynamışlar). Düşünüyorum da, «Thèrese'le İsabelle», hele hele daha sonra çevrilecek «Emmanuelle» ya da «O'nun hikâyesi» gibi filmlerin yanında, «Üniformalı Kızlar», ya da «Olivia» ne kadar önü ilikli kalıyor? Ayrıca «The Killing of Sister George», ya da «Myra Brekenbridge» gibi yine son zamanlarda çevrilmiş bir kaç filmi

hatırlamak, cinsel tabuların ne türlü bir yıkılma içinde olduğunu kanıtlamaya yeterli.

Neden mi yıkılıyorlar? Bu yolda inceleme yapan rastgele bir yazara, sözün gelişi Jerôme Fandor'a başvurunuz, size 1963'de Dr Marius Leger'in yaptığı araştırmaların sonucu olan şu şaşırtıcı rakamları verecektir:

> «...yapılan sondajlara göre, kadınlar arasında kesinlik ve vazgeçmezlikle eşcinsel olanların oranı yüzde onu, ömründe hiç değilse bir kere 'son neticelerine kadar götürülmüş' eşcinsel serüveni yaşamış olanların oranıysa, yüzde otuzu bulmakta!...»

Evet, yüzde otuzu! Bu kadar mı, hayır, dahası var: ünlü sekseoloğ Magnus Hirschfeld ise, kitaplarından birinde ne yazmış biliyor musunuz: kadın eşcinsellerin, yeryüzünde erkek eşcinsellerden en az iki kere daha fazla olduğunu! Eğer bu açıklanamıyorsa, bu kadınların çoğunun evli, çoluk çocuk sahibi olmasından açıklanamıyormuş. Şimdi Violette Leduc'ün neden bunca ilgi gördüğü, «Thèrese'le İsabelle»in niye beş on yıl içinde kısıtlı tirajından 'iş yapan' film konusu haline geldiği anlaşılıyor mu?

Thèrese'le İsabelle» Violette Leduc'ün dördüncü kitabı, daha önce «L'Asphyxie», «L'Affamée» ve «Ravages» yayınlanmış. Ondan sonra çıkan iki tane daha var: «La Vieille Fille et La Mort», «Tresors à Prendre). La Bâtarde, yaşantısının öyküsünü 1945 yılına kadar getiriyor, orada bırakıyordu. Arkasını yazarmış meğer, «La folie en tête» adı altında yayınlandı, böylelikle ada-

mı allak bullak eden bir şey daha öğrenmiş olduk: ünlü ve öncü yazar Jean Genet (bir başka eşcinsel yazar, ama bu erkek) ile aralarında tutkusal bir aşkın geçtiğini!

Gel de şaşma! O günler, Leduc'ün kendi deyimiyle 'edebiyatın kapılarında nöbetçilik ettiği 'günler, Simone de Beauvoir'ı, Nathalie Sarraute'u Colette Audry'yi yeni yeni tanıyor, içinde bir çekingenlik: «Ya beni kendilerinden daha zeki alırlarsa, halim nice olurdu?» Bir gün Madame de Beauvoir, buna okusun diye, o ara Genet'nin yeni çıkmış «Le Miracle de Rose»unu veriyor, tamam: «Nasıl düşülürse, bu kitabı okumaya öyle düştüm.»

Sonra Genet'yle ilk buluşma. Rastgele bir başka yazar, Monique Lange, bunu ve bundan sonrasını bakın nasıl anlatıyor:

> «...önce Pont Royal Barı'nda ilk karşılaşma, arkasından St-Germain-des-Pres'deki Petit Saint Benoit'da başbaşa yemek. Bunu Genet'nin, dostu Jacques'i yanına alıp onun evine damlaması izliyor. Jacques, Violette Leduc'ün başına sardırmakta eşsiz olduğu olmıyası aşklardan birini meydana getirecek olan bu üçgenin, üçüncü köşesini oluşturuyordu.»

Jean, Jacques, Violette, erkeğin kadının belli olmadığı belâlı bir sevdaya bulaşmışlardır artık. Bozuşurlar, barışırlar, tekrar bozuşurlar, tekrar barışırlar. Fakat işin ayrıntılarına girmektense, şu ana soruyu cevaplandırmak besbelli daha iyi olacak: Jean Genet ile Violette Leduc'ü bir yerde birbiriyle buluşturan nedir?

Kötü geçmiş çocuklukları mı?

İşte burada sözü Doktor Von Braun'a bırakalım: «Erkekler arası ve kadınlar arası ilişkilerin çoğu aynı ağacın meyvasıdır. Bu ağacın ne ağacı olduğunu merak ediyorsanız, söyliyeyim: Oidipus kompleksi.»

Meraklısı için notlar:

«Zenciler...»in o davası epeyce sürdü, kahrını da Salim Şengil çekti. Ben yalnız bir kere, o da 'istinâbe' yoluyla İzmir'de Adliye'ye çağrıldım. Sorgu'da karşıma Savcı Yardımcısı olarak Berin Taşan çıkmasın mı? Berin ki, biliyorsunuz, ozandır ve bin yıllık dostumuzdur, görevini ciddilikle yaptı ama, içinden de besbelli bu işe şaştı kaldı. Neyse sonunda beraat ettik. o fasıl da öyle kapanmış oldu.

Marie-Te'den aktardığım sözlerin çok daha usturuplularını, adamın aklını durduran klinik olgularla beraber okumak isteyenler, Kraft-Ebing'in eserine basvurmalıdırlar: Psychopathia Sexualis/Tenasül hayatımızda bozukluklar/Ord. Prof. Dr. F. Kerim Gökay'ın önsözü ile Almanca aslından çevirenler: Dr. A. Bahar ve Burhan Arpad/Arif Bolat Kitabevi, 1946.

Son on yıl içinde cinsel konuları bütün yönleriyle işleyen romanlar batıda iyice yaygınlaştı. Yalnız bu eserleri *pornographique*, yani o bayağı ve 'müstehcen' kitaplarla karıştırmamak gerekiyor. İçlerinde çok yüksek bir estetik düzeyi tutturanlar, başarılı bileşimlere varanlar epeyce. Doğal olarak. sinema da yakasını bırakmıyor bunların. birer ikişer hepsini beyaz perdeye aktarıyor. 'The Killing of Sister George' ve 'Myra Brekenbridge' bunlardan yalnız ikisi: ilki yanılmıyorsam bir piyesti, Brodway'de oynanıyordu, ikincisi Amerika'yı birbirine katan bir roman, filminde başrolü Raquel Welch oynadı, kitap türkçeye 'dişi' adıyla çevrildi, ve 'resmen' kaynadı.

Violette Leduc'ü hiç tanımıyoruz, işittiğime göre «La Bâtarde» çevrilmiş, İstanbul'da bir yayınevi tarafından yayınlanacakmış.

7.
sakallı kraliçe hoçepsut

doktor brander eskileri yokluyor

(Güldü, gülünce gözlerinden çelik parıltısı geçiyor, bıçak yansıması gibi acıtıcı bir şey, bense niye geldiğimi büsbütün unutmuş, onu dinliyorum:

«— ...eski Mısır kraliçesi dendi mi bulmaca karelerine herkes Nefertiti'nin adını sığdırmaya çalışır, hiç kimse kraliçe Hoçepsut'u hatırlamaz. Bilmez. Bilemez ki! Öğretmemişlerdir: yirmi yıl Mısır'a hükmettiğini, harem inde yüzlerce kadın bulundurduğunu ve onlarla büyük aşklar yaşadığını...»

Ağır perdelerin ardında, yoz bir kar, ince ince tozuyor. Yorgun ve kötümserim. Oturma iznim ve dövizim olmadığından Fransız Polisi Paris'i terketmemi istiyor. Fahri'yle (Petek) bir hastalık hikâyesi uydurduk: iyileştirilmesi Türkiye'de olasız bir hastalığım varmış da, o yüzden Paris'te kalmak, orada bakılmak zorundaymışım! Doktor Brander'den bana bu yolda rapor verecek fransız bir 'meslekdaş' adı istiyorum.

Oysa, önemsemiyor bunu hiç, bana balon bardaklarda Armagnac sunuyor, Old Master pü-

rosunu lavabo beyazı dişleriyle çiğneyerek, kalorifer sıcaklığının, rahatı ve keyfi yerinde olmanın yumuşak egoizmiyle kraliçe Hoçepsut'u anlatıyor:

«— ...garibi nedir bilir misiniz, adına dikilmiş anıtlarda erkek kılığında görünüyormuş, o kadar ki firavunların o ufak ve gülünç sakalları vardır ya yani, işte onlardan bir sakal da eklemişler çenesine, ancak sonradan tabletlerdeki yazılar çözülünce kadın olduğu anlaşılıyor, herkeste bir hayret...»

İmâlarla, geçmişte yaşanmış anlatılabilir anlatılamaz sevdalarla yükü ağır bir sessizik gelip aramıza kuruluyor. Sonra onun dumanlarla birlikte dişlerinin arasından salıverdiği şu sözler:

«— ...eskilerden geliyoruz biz, çok eskilerden! Herodot vardır ya hani, tarihçi Herodot, Bâbil ve Asur tapınaklarındaki sevici fahişelerden söz eder. Hammurabi yasalarında kadınlar arası aşkı yasaklayan tek madde yoktur. O pek ünlü kraliçe Semiramis'e gelince, onu da kraliçe Hoçepsut gibi kadından çok erkek saymak hiç de yanlış sayılmaz.»

Çoktan, yalan yanlış bir doktor adı edinip, bu aşırı konforlu akşam söyleşisinden defolup gitmeliydim. Gidemiyorum. Armagnac eklemlerimi gevşetiyor. Doktor Brander, sırtında yine o bordo ropdöşambr, gözlerinden ikide bir balık şavkı gibi parıldayıp geçen çelik yansımaları, dikkatimi vize ve pasaport işlemlerinden, Alesia'daki herzamanki kahvemizde artık mutlaka yedi sülâleme sövmeğe başlamış olan Fahri'den, gece belki otele gelir diye umduğum Po-

lonya'lı sevgilim Anette'den koparıp, kendisi ve anlattıkları üzerinde yoğunlaştırıyor:

«— ...Fenikeliler, ya onlar, onların Astarte yani Ay dini, kadınlara kendi aralarında seviş-mek serbestliğini tanımıyor muydu Ama öyle sanıyorum ki tarihteki en ilginç kadın toplulu-ğu, hattâ Sappho'nunkinden de ilginç olanı, ama-zonlar diye bildiklerimizdir: hani at üstünde ya-şayan savaşçı kadınlarmış da, iyi ok atabilsin-ler diye sol göğüslerini kızgın demirle dağlar yok ederlermiş!... Herodot onları iskit sayıyor, olabilir, olmıyabilir de, önemli olan bu değil, bu kadınların erkekleri sadece 'çoğalmak' için kullanmaları ve çocukları erkek doğarsa, onu, ya doğar doğmaz öldürmeleri, ya da köle diye yabancılara satmaları, öyle ki toplulukları ta-mamiyle anaerkil bir temel üzerinde gelişe-biliyor, bu gelişmede aşk da elbette kadınlar arası bir nitelikte beliriyor.

İçkisini bir yudumda dikip kalktığını, camlı kitaplıktan ince yaldız işlemeli bir kitap çektiğini hatırlıyorum: Kamasutra!.. Eski Hin-distan'a ilişkin ünlü kitapların en ünlülerin-den birisi. Odada ışık azaldığı için, abajuru ya-kıyor, birden bana olduğundan kalın gelen bir sesle, şu satırları okuyor:

«— ...haremdeki kadınlar sıkı sıkı gözal-tında bulundurulduklarından yabancı erkekle-ri ne görebilir, ne de onlarla karşılaşabilirler, tek kocaları hepsine birden yetmediği için de kendi aralarında çeşitli zevkler icad ederler, söz gelişi, dadılarının ya da arkadaşlarının kızlarını, ya da cariyelerini erkek kılığına so-karlar, sonra da onlarla sevişirler...»

Nihayet bir kulpunu bulup kendimi sokağa attığımda karanlık iyice basmıştı. Kar dumanının arkasından hayalet gibi bir takım adamlar geçiyordu. Soğuğu bir zaman farketmedim. Yalnızlığımı da: çünkü kraliçe Hoçepsut, 'kadim' Mısır'ın sakallı kraliçesi, ya nımsıra geliyordu. Hemen o akşam, duyduklarımı Anette'e anlattım, uzun uzun güldük. Şimdi gülünecek şeyler miydi diye düşündüğüm oluyor: arasıra, yanlış rüyalarımda kraliçe Hoçepsut'u görürüm, çekik ve sürmeli firavun gözlerini, ufak dikdörtgen sakalını, şahane hareminde kırbaç gibi şaklayışını! Beni

Kraliçe Hoçepsut/ «Mısır Kraliçesi dendi mi, kimse Kraliçe Hoçepsut'u hatırlamaz!»

farkeder etmez, kaşları çatılır, azarlıyacakmış gibi başını iki yanına sallar.

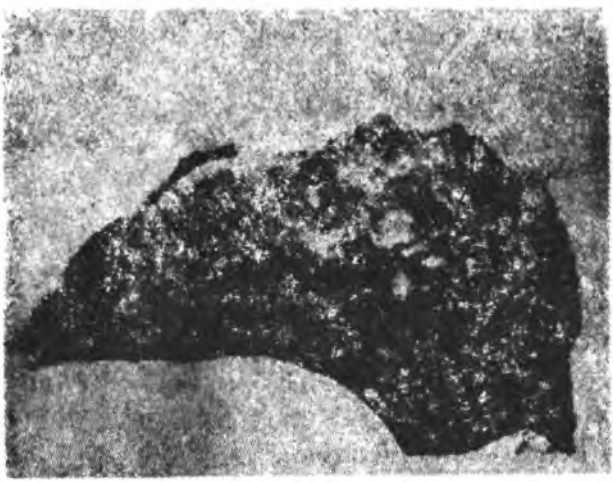
Neden?

Ben bir şey yapmadım ki!

Oidipus kompleksi
nasılı ve nedeni

İhsan Ahmet, şimdi Amerika'da! Yanılmıyorsam, bir ruh sağlığı hastahanesinde Başhekim Yardımcısı olmuş. Yeni duydum.

Hekim olduğunu biliyordum, (birbirimizi zaten üniversite yıllarında kaybettik), Amerika'ya gittiğini işitmiştim, fakat ruh hekimi olduğunu bilmiyordum. Tahmin etmek de o ka-

Kraliçe Hoçepsut/'Yirmi yıl Mısır'a hükmetmiş olan Kraliçe Hoçepsut'un mumyası.'

dar zor değildi hani: İzmir'de lise sınıflarında birer çocukken bana ilk olarak Freud'dan söz açan odur. Umulmaz bir ayışığı körfezi boydan boya kaplar, Samanyolu'nun debdebesini tedirgin ederken, biz, yalıda bir aşağı bir yukarı volta atar, psikanalizin sırlarını çözmeye çalışırdık.

İp gibi ince uzun, yüzü dar, alnı kemikli bir çocuktu. Bakışlarında sık sık mavi bir duman belirir, aramıza bir 'mesafe'nin girmesine sebep olurdu. Aklı felsefeye, psikolojiye beni şaşırtacak derecede yatıyordu, yazdığı hikâyelerde birer olay anlatmaktan çok belirli bir konu üzerindeki düşüncelerini söyler; duygu, gözlem ve saptama, çokluk, fikir örgüsünün ağırlığı altında ezilirdi. Ben Anadolu'ya gittikten sonra da, ilişkimiz kesilmedi, uzun süre mektuplaştık: «insanın önce kendisini halletmesi» tartışmalarımızın ekseni oldu. O bunun ancak psikanaliz aracılığıyla olabileceğine inanırdı. (Hâlâ inanıyor mu acaba?) Bense hem rüyaların sihirli anahtarını elde etmek ister, hem de o zamanki marksistlik raconuna uyarak alarga dururdum.

Bilirsiniz, sosyalistlerin önemli bir bölüğü Dr. Freud'u düpedüz şarlatan diye alır. Rusya'da psikanalizin hâlâ yasak olduğunu sanıyorum. Bilimsel sosyalizmi her sırrı çözer sihirli değnek sanınca, bilim adamlarının ne türlü kısıtlamalarla karşılaştığını Lyssenko olayından beri biliyoruz. Kırk yıllarında, genç sosyalistler arasında bu kısıtlama, Freud adı anılınca burun bükmek, türkçeye çevrilmiş bir kaç kitabına el sürmemek, en ipe sapa gelmez cinsel ve ruhsal aykırı-

lıkları bile, üretim güçleri' ile açıklamaya kalkışmak şeklinde görünürdü.

Çok şükür, öyle salaklıklarım olmadı. İstanbul'da yeniden liseye kavuşunca, «Totem ve Tabu», «Hayatım ve Psikanaliz», «Tenasül Psikolojisi» gibi bir kaç kitabını almış, doğrusu ya pek de bir şey anlamıyarak üst üste okumuştum. Freud üzerinde beni asıl durmağa mecbur eden beş altı yıl sonra Margot olmuştur, çünkü o da Doktor Von Braun gibi eşcinsel ilişkilerin kökeninde Oidipus kompleksinin yattığına inanırdı ve şüphesiz Freud'u ve Oidipus

Kraliçe Hoçepsut/'Anıtlarda erkek kılığında görünüyormuş, o kadar ki hani firavunların o ufak ve gülünç sakalları vardır ya, işte onlardan bir de sakal eklemişler çenesine...»

kompleksinin ne olduğunu çocukluk arkadaşım İhsan Ahmet'ten çok daha usturuplu anlatırdı.

Konuşmalarımızı hatırlarım:

Janine içerde şekerli ve sıcak köylü şarabı hazırlar, Margot, dümdüz ve sımsıkı arkaya taranmış erkek saçlarının piyano siyahı parlaklığıyla ışıkta yansımalar yapardı. Kış olurdu, kar olurdu, endüstri alacası ağır bir duman atölyenin camlarına macun gibi sıvanırdı. Janine dumanı tüten şarabı masanın üzerine bırakır, kocaman ve sarman bir kedi yumuşaklığı ve sessizliğiyle Margot'ya sokulurdu.

«— ...önce,» derdim, «...Oidipus'un serüvenini bilmek gerek! Onu bilmedikçe kompleksinin ne olduğunu nereden bileceğiz? Kime sorsan, ha evet Oidipus kompleksi diyor ama, açık seçik bilen yok ne olduğunu.»

Margot'nun ince kaşları hayretle alnında yükselirdi:

«— ...sahi bilmiyor musun? Bak anlatayım: bunu ufacıkken bir ormana bırakmışlar, orada büyümüş, delikanlı olunca şehre gideyim demiş, yolda bir yabancıyla çatışıyorlar, adamı öldürüyor, sonra da ülkenin kraliçesiyle evleniyor, evleniyor ama öldürdüğü adamın babası kral Laios, evlendiği kadının da annesi kraliçe Jacoste olduğu meydana çıkıyor: kraliçe bunun üzerine intihar edecek, Oidipus da gözlerini kör edecektir.»

Dr. Freud için bu tragedya çatısı her insanın kişiliğinde çatılı. Kişiliğimiz, cinsel doğrultumuz, tutku ve saplantılarımız, hep bu mithos ile açıklanabilir:

Doğan çocuk, ister kız olsun ister oğlan, hayatının başlangıcında ikili bir ilişki içinde bulunuyor: bir o var, bir de annesi! Baba sonradan araya giriyor ve tragedyanın üçgeni tamamlanıyor. Çocuk, üç yaşıyla beş yaşı arasında, temel ikili ilişkisinde cinsel yaşantısıyla ilgili önemli bir 'kaydırma' yapmaktadır. Özellikle kız çocuğu. Zira oğlanın annesine düşkünlüğü aşırı bir yüksekliğe ulaşırken, öteki tutkusunun doğrultusunu değiştirmek, ikili ilişkisini babasıyla düzenlemek zorundadır: yavaş ,yavaş, oğlan için baba, kız için anne 'rakip' oluyor demek. sonraki çok hırçınlıkların ve çekişmelerin dibinde bu ilk 'suçluluk duygusu' yatıyor. Çünkü bilerek bilmeyerek, oğlan babasından, kız annesinden tiksinmekte, onu silmeyi, ortadan kaldırmayı kurmaktadır.

Peki, eşcinselliğin bunlarla ilgisi?

Margot, kravatını gevşetiyor, şarabından bir yudum almadan, önce bardağını ağzı hizasında tutarak onu adeta dinliyor:

«— ...ilgisi çok: baba olmıyabilir, baba çok kötü olabilir, tam tersine anne çok üstün ve çok parlak bir kişilik taşıyabilir, o zaman kız çocuğu üç ve beş yaş arasındaki ilgi kaydırmasını gerçekleştiremez, annesine bağlı kalır giderek, cinsel libidosu da gerekli *transfert*'i gerçekleştiremez ve kendi cinsinden olanlara yönelir.»

Aynı temel üzerinde, Edmund Bergler'in kademeli bir açıklamasını okumayacak mıyım? Onun için de kadınlar arası aşk eğiliminin kökeninde kız çocuğunun annesine aşırı ve *ma-*

sohiste bağlılığı bulunuyor, ama hepsi o kadar değil, ayrıca altbilincin 'acının tadını çıkarma' yasağına, baba düşkünlüğüne kayma döneminde anaya duyulması gereken kine ve öfkeye karşı çıkması da önemli rol oynuyor; o buradan yola çıkarak seviciliği bir kadının bir kadını sevmesi değil de, *masohiste* bir kadının sahte aşkı diye tanımlıyor.

Janine dudaklarının alevinden dişlerinin cilâsına vuran kızıl pırıltılarla, böyle bir düşünceyi hem doğrulayıp hem yalanlayacak mı:

«— ...evet, doğru! Babamı hiç tanımadım, ben doğmadan evi bırakıp Senegal'e gitmiş, bir daha da dönmedi, bu bakımdan annem benim için bütün dünyaya bedeldi ama ona bağlılığımda bir acı duyma, bundan tad çıkarma eğilimi olduğunu sanmıyorum. Margot'ya bağlılığıma gelince, gördüğün gibi...»

Bir başka akşam, gözümün önünde öpüşüp durmalarına içerleyip, okkalı bir itiraz çıkartıyorum:

«— ...organik yanlışlık, tamam; Oidipus kompleksi, iyi; yine de bütün eşcinsellik olaylarını bu iki nedene indirgemek biraz toptancılık olmuyor mu? Elbet bunu çok daha çetrefil, çok daha dolambaçlı ve akla yakın yan nedenleri olmalı!»

Margot tekgözlüğünü silip bir Sihirbaz Mandrake edasıyla gözüne oturtuyor:

«— ...hani Kraft-Ebing'i okumuştun? O eşcinselliği temelli ve sonradan olma diye ikiye ayırmamış mıdır? Temelli eşcinsellik ya orga-

nik ve kalıtımsaldır, ya da Oidipus kompleksinden olur. Sonradan olma eşcinselliğe gelince, hatırlasana...»

Hadi hatırlayalım!

Kadın vardır, aşırı bir cinsel iştahla yüklüdür, sürekli doyumsuzluk onu kendi kendini sürekli tatmine, bu da usul usul nevrasteniye götürür, nevrasteninin bir sonucu kendine tu tulmaktır, kendine tutulmağa başlamış kendini seven bir kadının, libidosunu bir erkeğe değil başka bir kadına kaydırması ise gayet kolay bir şey!

Kadın vardır, doyumsuzdur, çeşitli nedenlerden erkeklerden soyutlanmıştır, ya cezaevindedir, ya yatılı okuldadır, ya haremdedir; doyumsuzluğunu elinin altındaki olanakla gidermeğe savaşır; bu da çokluk aynı durumdaki bir başka kadındır.

Kadın vardır, ev bark sahibidir, kocasıyla ya cinsel bir uyumsuzluk içindedir, ya da adamın erkekliği yoktur, yukardaki iki yoldan birisine, yani ya masturbation'a ya en yakındaki en elverişli olanağa (başka bir kadın) uzanır, her iki yoldan da bundan önceki kadınların çıktığı yere çıkar.

Nihayet, erkeklerle cinsel ilişkilerinde düşbozumuna uğramış (çoğu aşırı sertlik yüzünden) kadınların, bir de fahişelerin, farkında olmadan eşcinselliğe geldikleri bilinmektedir, öncekiler çoğu zaman çaresizlikten, sonrakiler ise cinsel ilişkiye yabancılaştıkları için.

Yoksa yüzde otuz oranı nasıl meydana çıkardı?

Meraklısı için notlar

Doktor Brander'in verdiği adres işe yaramadı, zira fransız emniyetinin bu çeşit başvurmalar için 'yeminli hekimler' kullandığını öğrendik, beni bunlardan birine gönderdiler, işin garibi herif benim uydurma hastalığı bende sahiden buldu da, 'ama Türkiye'de de iyileştirilebilir, onun için kalması zorunlu değildir' diye rapor verdi, bu da doğal olarak Paris'te kaçak yaşamama neden oldu, bunu ve bunun çevresindeki bazı olayları 'Abbas Yolcu' da anlatmıştım.

İhsan Ahmet, 40 yıllarında, edebiyat dergilerinde hikâyeci olarak görünmüştür. Deneme ve eleştiri de yazardı. Tan'ın yıkılması, daha sonra iki sosyalist partisinin birden kapatılması üzerine, hepimizle selâmı sabahı kesti, kendini doktorluğa verdi.

Freud'un çocuklardaki anne düşkünlüğüne ilişkin savının en güzel edebi örneklerinden birisini, yanılmıyorsam, Stendhal vermiştir. «Vie de Henri Brulard» da şöyle bir bölüm, bu yüzden ün kazanmıştır: «Annem Henriette Gagnon tatlı bir kadındı ve ona basbayağı tutkundum. İçimden hep üstünde hiç giysi olmasa da onu öpücüklerimle örtsem duyguları gelirdi. O da beni tutkuyla sever, sık sık da öperdi, öpüşlerine öyle bir ateşli karşılık verirdim ki, çoğu kere kalkıp gitmek zorunda kalırdı. Onu hep boynundan öpmek isterdim, öperken de babam gelirse, ondan tiksinirdim.» Ayrıca eşcinsel ilişkileri bilinen Gide ve Proust'un da anneleriyle ilişkileri önemlidir. Rivayet ederler ki hasta yatağında Proust, 'anneme kavuşacağımdan emin olsam, şu dakika tereddütsüz ölürdüm' dermiş.

8.
plastron kravat, kolalı yaka

1949 sonbaharında...

(O Marsilya'dan şimdi ne kalmıştır?

Saçlarından serüven tüten üç genç adam, biz, yani ben, birader ve Mırç, 1949 sonbaharının soğuk bir akşam üstü, Canabière üzerindeki ilk turumuzu atarken, karşımıza çıkan ilk büfeden, bir l'Humanite almıştık: başlığındaki orak-çekiç, kurucusunun Jean Jaures olması, Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin organı sayılması, bu gazeteye gözümüz de ayrı bir çekicilik veriyordu. Le Vieux Port'un rıhtımlarında bir kuytuya yan gelip, Allahlık fransızcamızla bir şeyler sökmeye çalıştık. pek de beceremedik. Yalnız, o arada, beni çok şaşırtan ne olmuştur bilir misiniz? Gazetenin ikinci sayfasında, şöyle böyle fransız kadın romancılarından diye bildiğimiz Colette'in, eski bir romanının (ya La Retraite Sentimantale, ya La Vagabonde) 'tefrika edilmekte' olduğunu görmek! Colette'e ilişkin çok az şey bilsem de, sosyalist bir yazar olmadığını, daha çok duygusal düzeyde ve sevişme romanları yazdığını bilmiyor muydum?

Fransız Komünist Partisi merkez organın-

da, böyle bir yazarın, üstelik eski, bir kaç kere kitap halinde çıkmış bir romanına rastlamak!... İster istemez, Colette üzerinde durulacaktı!)

«benim bir erkek olduğumu biliyor»

Fransızcayı az buçuk söker sökmez, daha Margot'ya filân rastlamadan, okumaya yanaştığım kitapları, dirilikleriyle beni ürkütmüştür: son derece vurucu imgeler, parıltılı bir renk cümbüşü içinde birbirine zincirleniyor; Colette'in havasında, betimleme yeteneği yüksek, duyarlığı yoğun, izlenimlerini kolayca ak-

Colette/'Nerede olduğunu kestiremediğim bir yerimde, benim erkek olduğumu biliyor, canı çok çektiği halde benden kaçıyordu.'

tarabilen büyük bir yazarın gücü duyumsanıyordu. Bir de elbet, sevmenin akla gelen gelmeyen bütün biçimlerini içeren o tutku eyilimi!

Claudine dizisini, rue au maire'deki yoksul otelimde okumuş olmalıyım. (Koridorları kızarmış patates ve kırmızı şarap kokan, ucuz, fena halde şüphe uyandıran, 'Le Tango' isminde kötü bir oteldi; daha doğrusu bu ad, otelin altındaki kabarenin adıydı da, otelin adı sanı yoktu.) Dizinin daha ilk kitabında (Claudine à l'école) karşılaştığım, köy okulunda kadın öğretmenine tutulan kız çocuğu da, okulun iki kadın öğretmenini, biri ötekinin kucağında, dudak dudağa yakalayışının da belirlediği bir anlam vardı ki, ne olduğunu epeyce sonra Margot bana şöyle anlatacaktır.

«— ...bütün dişiliğine, kadınca görünüşüne rağmen, Colette kendisini hiç bir zaman tam anlamıyla bir kadın hissetmeyecektir. Hep kadınla erkek arasında bir yaratık, hep cinsiyetinden kuşkulanan bir varlık. Yazmıştır da bunu zaten, eğer 'Le pur et l'impur'ü bulabilirsen oku, göreceksin. Daha başka, daha ilginç şeyler de!»

Söylediği kitabı ne arayabiliyorum, ne bulabiliyorum; hoş bulsam da, o sıralar alacak param yok; bunu seziyor mu nedir, bir akşam otelime gitmek üzere el sıkışırken, kitaplığından çekip hayli zarif bir basımını bana uzatıyor. Tekgözlüğündeki ışık yansımalarını, kızıl buğulu dudaklarındaki o belli belirsiz gülümsemeyi unutabilir miyim?

«—... seni ilgilendirecek yerlerini,» diyor, «...işaretledim.»

Daha metroda açtım baktım. Altını kırmızı kalemle çizdiği satırlar işte şunlardı:

> «... o dönemde gizlice kadın olmayı istediğimi itiraf etmek fırsatını bulamadım. Bununla eski bir görüntümü, kılık kıyafetimi; dış ayrıntılarını şöyle yukardan, üstüne basa basa ayarladığım halk arasındaki görünüşümü kasdetmiyorum; amaçladığım, güçlü, örgütlenmiş bazı varlıkları dolduran o gerçek ve zihinsel hünsalığı anlatmak!... Tam o sırada, bu ikircikli durumdan da, türlü kusur ve uzantılarından da, kendimi kurtarmak; adamakıllı dişi bir vücudu, gelip geçici de olsa, bir saçını süpürge etmek hevesini, kendimi adadığım bir erkeğin ayaklarına sıcak sıcak atmak istiyordum. Fakat adam kanmıyordu buna: nerede olduğunu kestiremediğim bir yerimde, benim erkek olduğumu biliyor, canı çok çektiği halde, benden kaçıyordu.»

Colette mi 'erkek'? 1950'lerde bile yüzyılın başındaki modaya uygun kıvırtılmış saçları, bol rimelli kirpikleri ve yürek biçimi boyanmış dudaklarıyla öyle mi? Sevsinler! Tam da burada, André Maurois'nın onu George Sand'la karşılaştıran ünlü sözleri, nasıl hatırlanmaz: «Kadın gibi yazan ilk kadın odur; George Sand derseniz, o, 'erkek' konularını yazıyordu». Belki Maurois'nın 'erkekçe yazıyordu' demesi de lâzım, ha?

Colette'e gelince, onun 'kadınca' yazdığı ne kadar doğruysa, her haliyle bir kadın olduğu da o kadar doğru. Ya o zincirleme evlenmelerine ne buyrulur? Kendisini, bir bakıma hünsa sayıyor ama, bir bakıma evlenmeden de edemiyor: 1893'de, Marie La Hardouin'e göre yalnız hayatına değil, bütün sanatına da yön verecek olan Willars (Willy) ile evleniyor, 13 yıl evi kalıyor; 1912'de, Matin gazetesi Yazı İşleri Müdürü Henry de Jouvenel ile evleniyor, 12 yıl evli kalıyor; 1935'de Maurice Goudeket ile evleniyor, ölünceyedek, yani 19 yıl evli kalıyor: yuvarlak hesap, toplam 44 yılını evli geçirmiş, yani bir erkekle, bir erkeğin 'karısı' olarak yaşamış oluyor Colette! 'Erkek' bir yanı olduğunu sanan bir kadın için ilginç bir rekor! Öyle ama, kendini tam anlamıyla kadından saymadığını ileri süren de kendisi.

Yalnız kendisi mi, hayatı da!

«... plili plastron kravat, kolalı yaka, arasıra yelek, her zaman ipekli cep mendili sayesinde; bütün çevrelerin dışında, kendi kendine çürüyen bir çevreyle, (seviciler çevresi), düşüp kalkıyordum. Son yirmi beş otuz yılda, iyisi ve kötüsüyle görenek ve gelenekler değişmediyse de, intihara yönelik bir tarikat zihniyeti, ikiyüzlülüğü dışında solunabilir havasıyla, korkudan titreye titreye var olmaya çabalayan bu dayanıksız çevreyi, içinden yavaş yavaş çürüttü. 'Bireysel özgürlük' fikrine yaslanırdı bu çevre, kendini, sağlam ve kolay kolay kılını kıpırdatmaz oğ-

lancılığın dengi görürdü. Tebdil dolaşmakla alay etmeyi hiç düşünmemiş (Emniyet Müdürü) Baba Lèpin'e alçak sesle kafa tutar, kapalı kapılar ardında, uygarın da uygarı olarak, smoking ve pantolonla katılabileceği gizli şenlikler isterdi. Cin beziği ve jacquet'nin suç ortağı zevklerinin tadını çıkarabileceği lokanta salonları, barlar ayrılmalıydı ona. Derken, bir kalemde hepsinden vazgeçiyor, en hızlı savunucuları, giydikleri erkek giysilerini, ya da zırhlı ceketlerini örtebilmek amacıyla, koskoca ve ciddi bir patroniçe mantosunu, yürekleri çarpa çarpa sırtlarına almadan, ne faytonlarından çıkabiliyor, ne de bir sokağı geçebiliyordu.»

Margot'ya, aynı Paris şehri içinde sürdürdüğü 'erkek' yaşantısına bakarsan, Colette'in yüzyılın başında ona benzer kadınlar için erişilmez bir hayal gibi gördüğü şeylerin, gerçekleşmiş olduğunu söylemek olasıydı: makineyle traş edilmiş ensesine fırçalayıp yatırdığı erkek kesimi saçları, tekgözlüğü, piposu ve her biri öbüründen şık erkek giysileriyle, şahane bir yadsıma halinde ortalıkta dolaşıyor; canı çektiği zaman, benzerlerini rahatça bulabileceği, barlara, kulüplere, lokantalara gidebiliyordu. Aradan bir yirmi yıl daha geçince, erkek giyiminin kadınlara gündelik kılık haline girdiğini görecektik; kadınlar arası aşklarınsa, mahalle sinemalarının sıradan bir konusu derekesine düştüğünü!

Margot, piposunun külünü boşaltırken, gülümsiyor:

«—... sahi sen sinema tarihiyle de ilgilisin, sessiz sinemanın en büyüleyici yıldızı kimdi söyle bakalım, yooo, Amerikan değil, Fransız olacak, hadi ben söyleyeyim: Musidora! Colette, daha Willy ile evliyken, Musidora ile büyük bir aşk yaşamıştı. Kitaplar yazmaz elbet, gazeteler filânsa arkadaştılar der ya, işin aslı benim dediğimdir.»

musidora'dan renée vivien'e

Hadi canım siz de! Hem sinema meraklısı olacaksınız, hem Feuillade adını bilmeyeceksiniz, olur mu böyle şey?

Paris serüveni, o tarihte benim için, epeyce Nâzım Hikmet'i kurtarma kampanyası, bir hayli aşk çılgınlığı, biraz seks, bir o kadar da edebiyat ve sinemaydı: fırsat buldukça, Sorbonne'daki *filmologie* kurlarına katılıp Baba Sadoul'u (George Sadoul) dinliyor, para buldukça da sinema kulüplerine, fakat asıl *cinemathèque*'e gidip 'sessiz dönemin' klasiklerini seyrediyordum: Griffith'in Stroheim'in filmlerini vs. Bu arada Feuillade'ın o akıl sır ermez vampir filmlerini de gösteriyorlardı elbet judex'lerini de. Çocukluğundan aklımda bir judex adı kalmış, (yoksa, sessiz sinemanın 30 yıllarına kadar direndiği Menemen'de seyrettiğim bir filmin adı mıydı?) otuz kısımlık, heyecanlı, gizemli bir film.

Musidora, işte bu Judex ve vampir filmlerinin, unutulmaz kadın yıldızı! Zamanında etkisi o kadar yaygın ve yoğun olmuş ki, gerçeküstücülerin en önemli iki adamı, Breton ve Aragon, oturmuş onun için otuz kısımlık bir serüven yazmışlar: «Cizvitin Hazinesi». İyi mi? Zaten Judex'te oynadığı o büyüleyici, o kıyıcı İrma Vep rolünde 'erosla ölümü birleştiyor' demiyorlar mı? Yalnız, sessiz sinemanın giyimi ve makyajı, günümüze ters gelir; ters ve abartılmış: ürkütmek için giydiklerine güler, büyüleınek için yaptıkları makyaja şaşarsınız. Hele Colette'le ilişkisini öğrendikten sonra özel bir dikkatle izlediğim bu filmleri boyunca, Musidora'nın üzerimdeki etkisi öyle mi olmuştu, hatırlamıyorum da, o gece Margot'nun Musidora adının nereden geldiğini anlatış biçimi olduğu gibi aklımda kalmış:

«—... Musidora sağ, nerelerde kimbilir? Asıl adı galiba Jeanne'dır, Jeanne Rocques! Théophile Gautier'nin «Fortunio» sunu okurken bir kadın tipiyle karşılaşıyor, adı Musidora, o kadar hoşlanıyor ki bundan, adını benimsiyor.»

Önemsiz görünüyor ya, bu seçiş önemli, böyle olduğunu insan Gautier'nin kitabını bulup Musidora'yı anlatan satırları okuyunca farkediyor:

> «... çok yukardan atan, kibirli mi kibirli, akrep gibi zehirli; öylesine edepsiz ki insanın ayakları çataltırnaklı şeytan ayağı mı diye eteğini kaldırıp bakacağı gelir; ne vicdan tanır, ne insaf, ne de piş-

manlık duygusu; en beğendiği sevgilisini bile aldatmaktan geri durmaz; aile mirasını, iştahı açılsın diye bir bardak soda içer gibi deviren bir altın ve gümüş vampiri...»

Gerçekten böyle bir kadın mıydı, bilemiyorum: bildiğim, Etoile Tiyatrosunda ufak bir role çıkarak oyunculuğa başladığından itibaren, ortalığı allak bullak etmesi! O, durumunu böyle almıyor ama, böyle almayıp hayli aşağıdan, biraz safça, şöyle koyuşu, gerçekten ne hınzır bir kadın olduğunu göstermiyor mu? «... vodvil oynuyordum, günün birinde adamın biri geldi, dram oynamamı istedi. Beni dram oynarken görmüş bir başka adam, bir başka gün, aldı revüsünde oynamaya götürdü. Revüde seyretmiş olan bir diğeri ise, 'sinema bir sanattır, gelin sizinle film çevirelim' diye yazdı. Benim artistlik hikâyem, işte bu.»

Jean-François Josselin, Collette ile ilişkilerinin başlangıcını, tek bir cümle içinde, (ama ne cümle!) şöyle anlatıyor:

Colette/'Sahneye çıktığı yıllarda'

«... Fantoma'nın küçük kuzini Musidora, Paris'i sarmıştır artık. O tarihte Madam Gauthier-Villar (Willy) adını taşıyan Colette, ona tutkuyla sahip çıkar, bir daha da terketmez.»

Colette'in yazdıklarında Musidora'dan söz eden bir bölüm yok, yok demek yanlış belki, herhalde ben rastlamadım; yine de bu iki tutkusal kadının ne kadar yoğun, nasıl fırtınalı bir ilişki yaşadıklarını kestirmek zor olmamalı.

Bir keresinde, yine beni götürmüş olduğu 'o biçim' kahvelerden birisinin yaldızlı, parfümlü, tütün kokulu o yabancılaştırıcı havası içinde Margot'ya sormuştum

«—... şimdi bak, Musidora'yla ilişkisi Willy ile evli olduğu sıralara denk geliyor, o günlerde yayınladığı romanlardan birisi de böyle eşcinsel bir sevdayı anlattığı 'Claudine s'en va', ne dersin, bu romanda o ilişkiden bir rüzgâr olamaz mı?»

Musidora/'Kibirli mi kibirli, akrep gibi zehirli'

Margot, yeni bir resme başlamıştı, kafası onunla meşguldu; böyle anlarında, piposuna dalar, farkında olmadan önündeki bloknota gerekli gereksiz desenler çizerdi. Öyle yaptı, soruma karşılık vermedi. Allah bilir, duymamıştı bile! Ne var ki ben, Colette'in, özellikle Renee Vivien'le dostluğunu, bu fransızca yazmış ingiliz kadın ozanının kişiliği, evi ve çevresindeki havayı yazarken, daha çok yüzyılın başlarındaki sevici çevrelerinin (bu arada elbet 'bizzat' yaşadığının) havasını vermiş olduğunu düşünmüşümdür.

Ha sahi, söylemedim galiba, Colette, Margot'yla Janine'in şiirlerine bayıldıkları, camların dışında soğuk geceyi uğultularla oyarken, geceyarılarına kadar okuya okuya bitiremedikleri bu ünlü çağdaş Sappho'nun da yakın arkadaşıydı. Onun portresini nasıl çiziyor, okumak istemez misiniz:

> kadın kadına aşk yandaşlığı edip duran bu ozanın mektuplarını yayınlayacak olsaydım eğer, en çok çocukca oluşları şaşırtırdı. Bu yakışıksız, belki de içtenlik dışı diyebileceğim çocuksuluk üzerinde ısrarlıyım. Bu çocuksuluktan, hafif tüylü yumuşak ve şişkin yanakları, dört küçük dişinin üzerinde ingiliz biçimi hafif kalkık üst dudağı, Renée'nin yüzüne yansımıştı. Güneşte kâh yeşile, kâh kahverengine dönen, kestane rengi gözleri, parlak ve sık bir gülümsemeyle aydınlanırdı; ince, düz, gümüş sarısı saçlarını uzatır, başının üstünde toplardı ama,

ince saman çöpleri gibi tel tel ayrılır, çözülürlerdi hep...

«O genç yüzün her çizgisi bugünkü gibi aklımda, hepsi de ataçanlıkla, çocuklukla yüklü, gülmeye hazır. Renée Vivien'in şiirlerine ahenk veren acı hüznü saklayan, belirleyen çizgiyi, sarı saçlarıyla o hafif çekik ve zayıf çenesinin sevimli çukuru arasındaki bir sürü neşeli çizgi arasında nasıl bulmalı? Renée'yi hiç hüzünlü görmedim ki zaten. Her süreksiz sessiz harfli kelimeye, bir ingiliz H'si sokuşturarak: '—Ah Coletth-ciğim, derdi, iğrenç bir hayath', sonra da basardı kahkahayı! Yazdığı pusulaların bir çoğunda aynı yargıya rastlıyorum. Hatta bazan kelimesi kelimesine şöyle yazıyor: «Şu hayat dediğimiz şey, rezilliğin dikâlâsı değil mi sanki? Bâri yakında sona erse!» Dostlarının eğlenceli bulduğu bir sabırsızlık, onuysa hayal kırıklığına uğratmayacak olan bir umuttu bu; Renée Vivien, otuz yaşında öldüğüne göre gerçekleşti de!»

la chevalière (bayan şövalye)

Bir akşam, sinemadan çıktık ki, kar yağıyor: telâşsız, insanın içini şenlendiren, yumuşacık bir kar! Kalabalığın arasında taksiye binerken, Margot göz ucuyla yanımızdan geçmekte olan bir çifti işaret etti: «— Şunlara bak!».

Baktım, surat yoksulu iri kıyım bir adamcağızla, orta yaşlı sıradan bir kadın! Niye bakmamı istediğini anlıyamamıştım, şaşkınlığımı sezmiş olmalı, rimelin ağırlaştırdığı takma kirpiklerini gözlerindeki mavi göllerin üzerine yığarak, gülümsedi:

«—... erkek sandığın, gerçekte bir kadındı» dedi.

Hadi ondan sonra, eşcinsel kadınların büyük bir kısmında kendisini belli eden, bu öbür cinsin kılığında yaşama eyilimini tartışmaya daldık. Bir yerde, Margot da, bu eyilime kapılmış sayılmaz mı? Aç gardrobunu, oradaki erkek giysilerini ben hayatım boyunca edinemem. Kravatlarının sayısını bilmez. Hele pipoları!... Tek farkı ne oluyor, tırnaklarını ve yüzünü bir sinema yıldızı özeni ve titizliğiyle boyaması mı?

«—... bizim Doktor Brander'e bakarsan, *fetichisme*'miş bu aslında, eşcinsellikle doğrudan doğruya ilişkisi yok, karşı cinsin kılığına heveslenen sürüyle insan var ki çoğu eşcinsel değil, o halde bunu bir eşcinsellik belirtisi diye almak yanlış. Söz gelişi, Renée Vivien herşeyiyle tam bir kadındı, hatta çocuk, 'erkek' hiç bir yanını bulamazsın, Colette'in bunun nasıl üstüne bastığına dikkat etmedin mi?»

Başparmağıyla piposuna tütün bastırıyordu, durdu:

«—... ama aynı Colette, erkekten farksız yaşayan eşcinsel kadınları da tanımıştır, farketmedin mi? Hele içlerinde birisi vardır ki...»

Etmez olur muyum? George Sand'dan etkilendiğini bildiğim halde, hatta Margot'nun

acaba bu kadından mı esinlendiğini, okurken kendi kendime sormuştum; ayrıca, Jeanne d Arc'dan bu yana fransız kadınları arasında böyle bir erkek gibi giyinmek geleneğinin var olup olmadığını da! (On yıl kadar sonra, Istanbul'da benzer bir geleneğin varlığını 'keşfedecek' giderek, 'Aynanın İçindekiler' romanlarının artık basbayağı üne kavuşmuş olan Hayrun'unu bunlardan çıkaracaktım).

Şimdi isterseniz Colette bizi La Chevalière ile tanıştırsın:

> «... içlerinden en -belki de en az- tanınmışının evinde bunlar, (seviciler) içkinin iyisi, uzun yaprak cıgaraları, eğere çakı gibi oturmuş bir kadın binicinin çeşitli atlı resimleri, bir iki güzel kadının baygın portresi arasında, bekârlığın kutsallığından ve cinsel yaşantılarından söz ediyorlar.
>
> Ev sahibesi, koyu erkek giysileriyle, her türlü neşe ve kabadayılık fikrini yalanlıyordu ama, solgundu, lekesiz kızartısız, bazı eski Roma mermerlerinin ışığa doymuş solgunluğuna benzer bir solgunluktu onunkisi. Sesinin tonu kısık ve yumuşaktı, fakat asıl rahatlığı, davranışlarının mükemmelliği, hareketlerinin ciddiliği, vücudunun erkekçe dengesiyle bir erkeğe benziyordu. Onu tanıdığım tarihte evlilik adı hâlâ korku salıyordu çevreye dostları kadar düşmanları da başka bir ad başka bir sıfat yakıştırmışlardı ona La

Chevalière diyelim -, onunla çağırıyorlardı: sağlam, kapalı kutu, biraz da sıkılgan görünüşüne ters düşen zarif birer ad ve sıfattı bunlar. Soyluların arasından geldiği için hovardalığı prensler gibi yapardı, bir prens gibi taklidleri de piyasaya çıktı: nasıl III Napoleon'dan benzeri George Ville kaldı, üstelik ondan daha uzun yaşadıysa; La Chevalière de adının baş harfleriyle imza atan, pudralı bir kadın-erkeğin, ortalıkta kasıla kasıla, kös kös dolaşmasına öyle engel olamadı.»

Meraklısı için notlar

Renée Vivien'in şiirlerini sevmiyorum dedim ya, şu raya iyi kötü bir dörtlüğünü çevirip aktarayım da hakkında bir fikir edinilsin:

'korkarım ürperen göğüslerinin
ó sedefli parıltısından
tanrı ármağanı vücuduna değince ellerim
korkarım ağzının doyulmaz tadından.'

9.
'orlando"

miss higgins bana öyle
birisini tanıtıyor ki...

Film bir 'sinema klasiği' sayılıyordu ama, telâş telâş gidip seyredişimde acaba asıl etken bu muydu, yoksa Margot ve çevresiyle düşüp kalkmış olmanın verdiği bir merak mı? Doğrusu, kestiremiyorum

Yönetmeni, bir kadın: Léontine Sagan. Baş oyuncuları iki kadın yıldız: Hertha Thiele ve Dorothea Wieck. Filmin adı, «Madchen in uniform/Üniformalı kızlar» (Bunların okul kızı olduğu düşünülürse, belkide önlüklü kızlar diye çevirmek daha doğru olacak.) Almanya'da bir kadın tiyatro yazarının, Christa Winsloe'nin yazdığı «Gersten und Heute/Dün ve Bugün» adlı bir piyes esas alınarak, 1931 yılında çevrilmiş.

Açıkcası, ne bu tiyatro yazarını tanıyordum, ne filmin yönetmenini; sadece, bir söyleşi sırasında Margot filmin, yatılı kız okullarında eksik olmayan eşcinsellik olaylarından birisini, etkili bir sinema diliyle beyaz perdeye aktardığını söylemişti, ben de gidip görmüştüm. Film olarak da dikkate değer yönleri olduğu-

nu, bazı kamera açılarının ve çerçevelemelerin, zamanına göre ilginç sayılması gerektiğini düşünüyorum. Yalnız filmi, bu arada yazarını (sonra romanını da yapmış) ve rejisörünü de dünya ölçüsünde ünlü kılan şey, hiç kuşkusuz, 30 yıllarında bile hayli çarpıcı sayılabilecek olan konusuydu.

Film gösterildiğinde, piyes oynadığında, Fransa'nın altını üstüne getiriyor. Getirmez mi, fransızca'ya piyesi Colette çevirmiş, filmin alt yazıları da onun kaleminden çıkma! Galiba bir yıl kadar sonra, bilmiyorum nasıl, soru Miss Higgins'le aramızda tartışma konusu oluyor: eşcinsellerin öteki cinsin kılığında dolaşma eyilimi, Lêontine Sagan'ın filminde de var da: nedir o okuldaki 'müsamere' sahnesi? K

«Madchen in uniform»/Romy Schneider ile Lilli Palmer'in oynadıkları ikinci kopyası.

lar, Voltaire'in Zaire'sini oynayacak oluyorlar Manuela'ya düşen rol ne, Şövalye Nerestan rolü! Genç kız sahnede o derece başarılı oynuyor ki, arkadaşları 'erkekten farksız' buluyorlar, hemen hepsinde olağanın üstünde bir hayranlık duygusu Manuela ise, güzel öğretmenine tutkun.

Söz arasında Miss Higgins'e daha önce Margot'yla konuştuklarımızı aktarıyor, anlattıklarımı Colette'in La Chevalière'i betimleyen şu satırlarını da okuyarak dstekliyorum:

«... bazıları gözüne tekgözlük, yakalarına beyaz karanfil takar, Allah adına söver sayar, atlardan anlayarak söz ederlerdi. Andığım bu erkek/kadınlar, kadınlar kadar, atları da seviyorlardı çünkü, sıcak, esrarlı atları, inatçı ve duyarlı...

«Harıl harıl eski alımlılıklarını anlatır, açıklamaya çalışırlardı. Kadınlara duydukları anlaşılmaz yakınlığı, bu yoldaki başarılarını aralıksız anlaşılır kılmaya uğraşırlar, işin şaşırtıcı yanı şu ki, başarırlardı da. Bunları söylerken, La Chevalière'i kasdetmiyorum, o boyca bosca olduğu kadar, karakterce de üstündü ötekilerinden. Dört köşe beyaz alnı, kaygılı bandiyse siyah gözleri, ürkek ve gevşek maiyetinin üstünde yükselir, hiç bulamadığı, sakin bir duygusal iklimi arardı. Zira kırk yıllık ömrü boyunca, bu yakışıklı erkek havalı kadın, öbür kadınlarla bir dostluk kuramamanın kahrına ve kibrine katlandı...»

Gariptir ya, altı kauçuklu pabuçları ile omuzları daima kepek dumanı ceketi bir yana bırakılırsa, Miss Higgins'in giyiminde erkeğe ilişkin çok az şey bulabilirdiniz. Görünüşünde de! Ona bakar, sık sık, özensiz ve mutsuz bir hayat süren kız lisesi 'müdire'lerini, çirkinliğini entelektüel ağırlığı ile örtbas etmek isteyen bazı kadın derneği başkanlarını düşünürdüm.

Colette'in anlattıklarına hiç şaşmadı, biraz da küçümseyerek:

«—... bu,» dedi, «... başka bir şey, *travestisme* bu, tebdil gezme hastalığı, her tebdil gezen eşcinsel olmaz, ama olabilir de: Sand'ı biliyorsun, eğer ilgileniyorsan Vita Sackville-West üzerine de eğilmelisin, öyle sanıyorum ki bu türden kadın yazarların en şaşırtıcılarından birisidir, birinci dünya savaşında Paris'te subay üniformasıyla dolaşır, sağda solda cephe anılarını anlatırmış, yaralandığını filân...»

Vita Sackville-West mi, o da kim?

Julian ile violet

Şimdi desem ki, diplomat Harold Nicolson'la evlendiği yıl, Vita-Sackville-West bir süre Istanbul'da yaşamıştır, kim şaşırmaz?

İlk öğrendiğimde ben de çok şaşırmıştım: birinci dünya savaşının öncesi, balkan savaşı ya bitmiş ya bitecek, o ne olacağı belirsiz sıtmalı günler; Vita ile Harold yeni evli, balaylarını İtalya ve Mısır'da geçirdikten sonra, 'görevli olarak' Osmanlı başkentine geliyorlar.

Uzaktan bakıldı mı, sanki o bildiğimiz ingiliz romanlarından, bir bölüm, oysa bu evliliğin derinliklerinde...

Miss Higgins, ki bir yanıyla bilgi satmayı son derece seven bir kadındı, nedense, Vita Sackville-West'ten söz açacak oldum mu susmayı yeğliyordu. Önce ingiliz olduğu için sandım, yanılmışım, içerlermiş meğerse kadına; nedeni kolay kolay aklımıza gelmez doğrusu: gerek Vita, gerek Nicolson, aristokrat; siyasal eyilimleri de ona göre, Nicolson liberal görünüyor, Vita ise düpedüz Churchill hayranı bir tutucu; eh, işçi partisinin sol kanadından 'marksist' Miss Higgins nasıl olur da bu kadını ciddiye alır?

Satır altlarını çize çize okuduğu bir siyasal ekonomi kitabını divanın üzerine bırakıp, gözlüklerini çıkararak diyor ki:

«—... şairdi, romanlar yazmıştır, fakat asıl ünü gündelik gazetelerde bahçe düzenlemek üzerine yazdığı yazılarla oluşmuştur. Dengesiz, fırtınalı bir karakter: Nicolson'la evlendiği tarihte, hayatının büyük aşkı olan kadınla çoktan tanışmıştı, sevişiyorlardı: Violet Keppel! Ayrıca, aptal saydığı Rosamund adında başka bir sevgilisi olduğunu da bir yerde okuduğumu sanıyorum.»

Bu evliliği evlilik mi sayacağız? Bazı ingiliz ailelerinde görülen o soğuk ve 'resmî' evliliklerden biri: çoğu zaman karı koca birbirinden ayrı, başka başka 'malikânelerde' yaşıyorlar. İkisi de kendi hayatlarını ve aşklarını sürdürüyor; zira Vita, Violet'e (genellikle kadınlara) ne kadar düşkünse, Harold da, erkeklere

o kadar düşkün! Zaman zaman karısı ona ya şadığı gönül serüvenlerinin, giriştiği inanılmaz deneylerin izlenimlerini uzun mektuplar halin de yazıyor, akıl soruyor; o da tam bir *gentleman* soğukluğu ve ciddiliği içinde, cevaplar veriyor:

> «... günün birinde bu müthiş mücadelenin üstesinden geleceğimizi biliyorum; benim sana olan aşkım her zaman sürecektir, bunda şüphe yok, ama senin bana olan sevgin o kadar çerden çöpten görünüyor ki en ufak bir sarsıntıyla tuzla buz olabilir...»

'Müthiş mücadele' dediği ne peki Vita'yla

Vita Sackeville-West/'Violet beni Julian diye çağırmaya başladı'

Violet'in çarpıntılı sevdası: sevişmeye daha ufacık birer kızken, 1904'de başlamışlar; sevdaları 1910 yılına doğru yoğunlaşıyor; gerçi Vita'nın evlenmesi, Violet'in de adeta 'öç almak için' Denys Trefusis'le evlenmesine sebep oluyor ama, aralarındaki tutkuyu büsbütün alevlendiriyor. (Denys Trefusis galiba 'iktidarsız' bir erkek, evlenirken Violet'e evliliklerinin 'kardeşçe bir ilişki olarak' kalacağına dair söz veriyor)

Zaten sevdalı iki genç kadın, vırt zırt, alıp başlarını İngiltere'den kaçıyorlar: çokluk Paris'e, bazan Monte-Carlo'ya, hatta İtalya'ya! Vita'nın kadınlıktan hızla erkekliğe doğru kaydığı dönem bu dönem işte, kendini Violet'in 'kocası' yerine koyuyor, 'erkek' giyiniyor, Violet'i 'karısı' diye kaydettirerek ne idüğü belirsiz lüks otellerde 'öteki hayatını' yaşıyor.

Yıllar sonra, Oliver Todd'un kaleminden bu dağdağalı dönemin şöyle anlatılmış olduğunu okuyacağım:

> «... Vita, o ara 'Chalenge' adında bir roman yazıyor, kahramanının adı Julian. Kocasına yazdığı bir mektubunda diyor ki: 'Violet beni Julian diye çağırmağa başladı. Her akşam kahvelerde, lokantalarda bir şeyler atıştırıp, tiyatroya gidiyoruz... Kendimi hiç bir zaman bu kadar özgür hissetmedim. Hiç bir zaman bu kadar mutlu olduğumuzu hatırlamıyorum.'
>
> «Vita, işi haki bir subay üniformasıyla dolaşmaya kadar vardırıyor. O 1920 yıllarında, **Paris'te olduğu kadar Londra ve**

Berlin'de de 'tebdil' gezmek olağan bir şey sayılır ama, ama o daha 'erkek' görünsün diye başına bir sargı sarıyor. Subayın birisiyle bu yarası üzerine çene çalıyorlar, karşılıklı savaş anılarını anlatıyorlar.

«Londra'da da sürdürüyor erkek kılığındaki hayatını, en hoşlandığı şeylerden birisi sokak fahişelerinin onu gerçekten bir erkek sanıp asılması...»

Peki ya Harold? Onun dünyası başka, o adı belirsiz birtakım erkeklerle ilişkilerini geliştirip, ünlü adamların biyografilerini yazarak 'ikinci derecede ünlü' bir *gentleman* hayatının tadını çıkarıyor; ama anlaşılan karısına yazıp onunla sevişmek istediğini söylemekten de geri durmuyor. Vita'nın kocasına verdiği cevabı öğrenmek istemez misiniz:

«... benimle sevişmek istediğini yazıyorsun. Şimdi olamaz! Fakat seni öylesine seviyorum ki, daha fırtınalı da olsa, tamamen başka bir düzeydeki başka bir aşk sana olan sevgimi söküp atamaz.»

Harold'ın cevabı ilginç, hem adamdaki ingiliz *humour*'unun derecesini göstermesi bakımında (bu Todd'ın fikri), hem de bütün soğukkanlılığına rağmen, alttan alta, karısının Violet'le ilişkisinden alındığını göstermesi bakımından: «... Violet'in ellerine düştün mü, kokain düşkünü bir deniz anasından farkın kalmıyor.»

Epeyce de haklı galiba, 1920 şubatında iki

kadın yine alıp başlarını kaçıyorlar; Denys ve Harold, yani kocaları, bir uçak kiralayıp ardlarına düşüyor; ne yanından bakılırsa bakılsın, rezillik bu! Durumu düşünebiliyor musunuz: iki çılgın sevdalıyı yalvar yakar Londra'ya dönmeye razı edebiliyorlar, bütün 'kibar muhitleride' olayın dedikodusu, fiskos kıyamet! Çılgın sıfatı fazla abartılmış gibi mi göründü size, hiç sanmıyorum, bu sevdada gerçekten çılgınlığa yakın bir şeyler dalgalanmış hep: daha 1918'de Vita, Violet'ten şöyle söz etmiyor muydu:

> «... hayatımın en heyecan verici gün lerinden birisi oldu bu gün. Violet ellerimi ellerine aldı, birer birer parmaklarımı ayırdı. Böyle bir aşk sanatını hayal bile edemezdim. Bu gibi şeyler, benim için dolaysız geçmişti şimdiye kadar. Hayata yeniden başlamak gibi bir şeydi bu. Böyle sürüp gideceğine bir türlü inanamıyordum, geçici bir serüvene benziyordu ama, o bütün yaz boyunca benim oldu.»

Yalnız o yaz boyunca mı? 1926'da iki kadın arasındaki gitgel hâlâ sürüyordu. O yıl Vita Sackeville-West, 'The Land' adlı şiiriyle Hawthornden Ödülünü kazanıyor. Başarı heyecanı. Belki bu heyecanın verdiği şaşkınlık, birden Geoffrey Scott diye bir 'hariciyeci' ile Vita arasında bir 'yıldırım aşkı'! Garip ama doğru, garipliği onun hiç beklenmedik zamanda 'erkeklere dönüşünde', yıldırımlığı ise çabuk geçip sonunda Scott'un evliliğinin yıkılmasına neden oluşunda! Vita'nın evliliği, o

Vita Sackeville-West/«Hayatımın en heyecan verici günlerinden birisi oldu bu gün. Violet ellerimi ellerine aldı...»

maşallah, kale gibi: hiç yıkılmayacak karı kocanın ölümlerine kadar sürecektir.

Buna evlilik mi yoksa 'serbest birleşme' mi demeli bilemiyorum. O yıllar, hiç unutulmamalı, İngiltere'de Bertrand Russel'ın kadınlar için de, erkekler için de 'serbest birleşmeyi' önerdiği yıllar. Zaten Vita Sackeville-West'in gözünde klasik evlilik ancak 'evde kalmış kızlara

yorgun düşmüş fahişelere, bir de kral soyundan soylu kişilere' mahsus olmalı. Sonraları yayınladığı 'Grand Canyon' romanında ise, çocuk yapmakla ilgili olarak, bu işi ne kadar yadırgadığını anlatan şöyle bir şeyler demiş: «... çocuk yapmak için gerekli o akıl almaz işin nasıl üstesinden gelmişlerdi, merak konusudur doğrusu.»

Violet Trefusis/"...Violet'i karın diye kaydettirerek, ne idüğü belirsiz lüks otellerde öteki hayatını yaşıyor.»

Böyle bir kadın, günün birinde Virginia Woolf ile karşılaşırsa ne olur, tasarlayabiliyor musunuz?

Hadi bir göz atalım.

'entelektüel bir tutku'

İyi ama Virginia Wolf nasıl bir kadın, önce onu bilmek gerekiyor. Nasıl bir yazar demedim, nasıl bir kadın dedim, üstelik bunu bilerek dedim; çünkü, Vita ne kadar Virginia'ya eyiliminin entelektüel düzeyde olduğunu söylerse söylesin, ilgilendiği besbelli o bakışları uçucu, elleri narin, aklını ilk gençlik yıllarından beri kaybedip edip bulan, 'değişik' kadındır.

Virginia Wolf'u her anlatan başka çeşit anlatmış, üzerine eğilince gördüm ki, bütün çok boyutlu sanatçılar gibi, o da, kendi kendisinin içinde çoğalarak zenginleşen insanlardan biri! Böyle olduğu için de, çevresine her sokulan, ondan ancak kendi algı gücünün algılayabildiği kadarını almış. Birisi yeğeni, rastgele üç yazardan bazı saptamaları şöyle çarçabuk gözden geçirmek bile, bunu bize göstermeyecek midir?

Quentin Bell'e göre, 'bir anıt gibi güzeldi, fakat çok kötü giyinirdi', 'ilk krizleri annesinin ölümünden hemen sonraya rastgeldiğine göre (hastalandığında) on beş yaşında filândı, çok gençti yâni; sonraları durumunun pekâlâ farkındaydı, bundan, ayrıca onu korumak için elinden geleni ardına koymayan kocasına verdiği zahmet ve kaygıdan adamakıllı acı duyuyordu.'

'1914'e doğru kadınların çocuk aldırma özgürlüğü, yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve bağımsız olarak meslek sahibi olabilmeleri için mücadele etmişti, proleteryaya ilgi duymuştu'.

Viviane Forestier'ye göre, 'yaşlılığında gençliğinden daha güzeldi, yüzünden masumluk ve sadakat okunur, yüzüyle eserleri birbirinden ayrı düşünülemezdi' 'evindeki odası tam bir kapalı kutu sayılabilirdi, zira evin öteki odalarıyla da, kocasının odasıyla da arasında kapısı yoktu, bu odaya bahçeden girilebilirdi ancak.'

Claudine Jardin'e göre ise, 'yaşadığı sürece çevresinde herşeyin çöktüğünü gördü: babasının, annesinin, erkek kardeşinin ölümlerini. Savaşı, yahudi kocasının başına basbayağı belâ açabilecek nazizm tehdidini. Buna kelimelerle sürekli uğraşını da ekleyin, nasıl direnebilirdi ki?', bu nedenle mi acaba 'hırçınlıktan kibarlığa, yıkılmışlıktan eyleme geçer, canlılığı insanlığını oluştururdu'; 'öbür kadınlara hiç katlanamıyordu, tek olmak istiyordu' ama, 'eşcinsellik onu büyülüyordu, fizik olmaktan çok entelektüel düzeyde bir büyülenmeydi bu. Her şeyden çok hoşa gitmekten hoşlanıyordu, baştan çıkarmaktan. Ne var ki gerçek temastan da ürküp dehşete düşüyor, kaça kaça bir hâl oluyordu. Küçük adı Virginia, bâkire anlamına gelmekteydi ya, gerçekti bu, Virginia Wolf bâkireydi'.

(O gece, yıldırıcı bir yarımbaş ağrısını Negrita romu şişesini üst üste dikerek geçirmeye çalışırken, Maubeuge sokağı'ndaki yeni otelimde, bir yandan da Virginia Wolf'un en ilginç romanlarından birisini, «Mrs Dalloway»i

Virginia Wolf/«Tek olmak istiyordu ama, eşcinsellik onu büyülüyordu»

okuyordum: tekniği alışılmadık, duyarlığı çok ince ve dolaylı bir romandı, zaman zaman baş ağrımı unutturmakta Antiller'in ünlü romundan etkili oluyor; hele roman dendi mi, ötedenberi içimsıra kurup durduğum bir *decoupage* tekniğinin Wolf'ca daha o zamandan uygulandığını görmek iyice hoşuma gidiyordu.

Clarissa ile Sally'nin aşkı, o arada, bir samanyolu gibi pırıl pırıl beliriverdi. Aşkı diyorum, çünkü Virginia Wolf da romanında öyle diyor:

> «...fakat aşk, (diye düşünüyordu mantosunu çıkarırken,) kadınlar arasındaki aşk. Sözgelişi, işte Sally Seton, eskiden Sally Seton'la aralarındaki ilişki, hesap kitap, aşk değil miydi sanki?»

Şaşırtıcı marifetleri olan Sally Seton, bakıyorsun çırılçıplak koridorlardan geçip banyo süngerini aramaya gidiyor, bakıyorsun terasta bisikletle geziyor, bakıyorsun fosur fosur yaprak cigarası içiyor; delişmen, cinselliğinden taşan bir kız! O gün bahçede gezerlerken nasıl bir çiçek koparıp ona vermiş, sonra da dudaklarından öpmüştü?

Olivier Todd, Vita Sackeville-West'le Virginia Wolf'un karşılaşmaların işöyle anlatıyor:

> «... 1922'de rastlaşıyorlar. Vita, Virginia'nın eserlerinin orijinalliğinden çok, kişiliğinin etkisi altında kalmıştır. Önceleri aralarında bazan teklifli bazan teklifsiz iki edebiyatçı hanım dostluğunu geliştiriyor-

lar. 1925'de Mrs Dalloway»ı yayınlamış olan Virginia Wolf'tan söz ederken, Vita kocasına diyor ki: 'Onu seviyorum, fakat âşık olamam.' Başka bir mektubunda da, Harold'a Virginia'nın kendisi için 'entelektüel bir tutku,' 'zihinsel bir şey' olduğunu açıklıyor ama, yine de Virginia'nın kırıldı kırılacak duyarlığını kullanmaya hazırlandığını şu sözleriyle belli ediyor: '... deliliği dolayısıyla onda fizik arzular uyandırmaktan çok korkuyorum..' İyi güzel ama, aynı mektubu bitirirken şu söylediklerine ne buyrulur: '...gerçekte onunla (iki defa) yattım, ama hepsi o kadar. Artık herşeyi biliyorsun, umarım ki çok da şaşırmadın.' Arkasından bildiğimiz nakarat: '...sevgilim, seni yalnız seni...'

Ya Virginia Wolf ne düşünüyor onun için? Doğrusu ya yazarlığını önemsemiyor pek, küçümsediği bile ileri sürülebilir ya, Vita'nın insan olarak varlığından etkilendiği de kesin; bunu galiba en mükemmel şöyle bir sözüyle belirtmiş: «...bir kent perisi, mavi kanlı bir orman cini, soylu bir tanrıcadır Vita, - ama bir yazar değil!»

Patırtılı gürültülü Violet serüveninden sonra böyle yumuşak bir ilişkinin doğuşundan Harold ne kadar memnunsa, Virginia da o kadar memnundur, o kadar ki, Vita'yla beraber çıktıkları bir Fransa yolculuğundan Harold'a minnettarlığını yazar: «Vita'yla evlendiğiniz, böylece bu güzel ve taklidi olasız karışımı meydana getirdiğiniz için size teşekkür ederim.»

Olivier Todd'un dikkate değer bir saptaması, durumu değerlendirirken gözden kaçmamalı:

> «...o dönemde ve o çevrede, Nicolson'lar, Wolf'lar yaşama biçimleriyle pek de olağanüstü sayılmıyorlardı. Zamanın büyük şakacılarından birisinin pek güzel anlattığı gibi, aslında o çevrede 'bütün çiftler üçgendiler ve dörtgen olarak yaşıyorlardı.'»

Vita'yla ilişkisinden Virginia Wolf, bir yerde yeni bir cinsellik anlayışı, bir yerde şaşırtıcı bir roman çıkarıyor: «Orlando.» Hemen bütün edebiyat tarihçileri, romanın yüzyıllar içinde bazan kadın bazan erkek olarak görünen kahramanı Orlando'nun, Vita Sackeville-West'ten esinlenerek yaratıldığını söylemişlerdir. (Balzac'ın da Seraphita adında böyle bir kahramanı olduğunu hatırlamamak elde mi?)

Virginia Wolf'a gelince, sonraları biyoloji uzmanlarının da vücudun hormon dengesiyle ilgili bir olay diye kabul edip açıklayacağı cinsel diyalektiği, şöyle belirtiyor:

> «...ne kadar farklı görünürse görünsün, erkeklik ve kadınlık, içiçedir; her beşeri varlık, bir kutuptan ötekine gider gelir durur; çokluk, kılık kıyafet erkek ya da dişi bir görünüşü tek başına sürdürürken, bu kılığın altındaki gerçek cinsiyet yalancı cinsiyet haline dönüşmüştür. Zaman zaman bir ya da öbürü ağır basan,

erkek ve kadın bu iki öğenin oıdaki karışımıdır ki davranışlarına sık sık beklenmedik yönler veriyordu.»

Ha, söylemeyi unuttum galiba: Virginia Wolf, 1941'de intihar etti, hem de kendisini suda boğarak! Viviane Forestier şöyle anlatıyor bunu: «Suyunda boğulacağı ırmağa kavuşabilmek için, kötümser, eli kolu bağlı bir doğa görünümü içinde, su birikintileri arasından, sisli tarlalar boyunca saatlerce yürüdü.»

10.
renée'nin akşam şölenleri

'bilitis'in şarkıları'

İşin aslı neydi acaba? Açık saçık diye mahkemeye verilmiş bir kitabın savunması mı yapılıyordu, yoksa kitabın yayınlanışı bahane edilerek atışılıyor muydu, hâlâ kestiremiyorum. Hatırladığım, savaş öncesi yıllarında, İstanbul gazetelerinde bir 'Afrodit davası'nın yılan hikâyesi gibi uzayıp gittiği! Bir de neyi unutmamışım, Pierre Louys adında bir fransız yazarının eseri olduğunu mu?

Gariptir, açık saçıklığını merak edip o tarihte okumamışım bile. Daha sonra, aynı yazarın 'Bilitis'in Şarkıları' adlı 'mensur şiirlerini' türkçeye çevirip yayınlıyorlar. Cinsel şiir düşkünleri kırıla kırıla okuyor. Benim umurumda değil. Besbelli o sıralarda Mayakovski'yi, Yessenin'i, Aragon ve Eluard'ı, Vatzaparov'u, Lorca'yı daha merak ettiğimden, ilgınç bulduğumdan!

Pierre Louys, ilk defa, Janine'in Bilitis'le Sappho arasında tehlikeli paraleller çizdiği bir Quartier Latin akşamında, dikkatimi çekiyor. Bir sinema kulübünde, Hedy Lamarr'ın hem çıplak göründüğü, hem 'aşk yaptığı' (o zaman

için büyük olay!) ünlü «Extase» filmini seyredip çıkmışız. Margot, bilmem hangi cehennemden gelip bizi bulacak, o zamana kadar hem çay içiyoruz, hem şundan bundan lâflanıyoruz. Janine'in uzun kızıl tırnaklı ellerinde yine o cam ağızlık, kirpiklerinde rimelin yoğun mavi baygınlığı, bense dalgın, hiç bir zaman çeviremeyeceğim olağanüstü birtakım filmler kuruyorum.

Aramızda, neredense, pat diye bir Pierre Louys adı: Valery onu yalnız büyük bir yazı ustası diye övmekle kalmaz, bilgisine ve kişiliğine de saygı gösterirmiş de, estek köstek. Janine, ingiliz çayı içiyor, açık mı açık bir çay, içinde iri iri limon dilimleri. Bir yandan da bana neden dolayı Pierre Louys'yi ciddiye almak gerektiğini anlatmaya çalışıyor:

Renée Vivien/ «Vücut zevklerinden söz ediş biçimi, tıpkı sefahat için yetiştirilmiş küçük kızlarınki gibiydi: masum ve çığ.»

Natalie Clifford Barney/Renée Vivien'in 'gizemli' sevgilisi

«—... canım nasıl küçümsersin, «Afrodit» basbayağı büyük bir kitap! «Bilitis'in Şarkıları»na gelince, kadınlar arası aşk serüvenini bütün incelikleri, bütün ayrıntılarıyla ne güzel şiirleştirir. Bazılarının önemsemediği «Kral Pausole'ün serüvenleri» bile, gerek ince alayı, ge-

rekse sinsi erotisme'iyle, basbayağı içine işler insanın...»

Kral Pausole'ün serüvenleri mi? Aa, ben bu kitabı fransızcaya talim ederken okumuştum, Pierre Louys'nin miymiş o Bak sen!.. Belleğimin perdesine yarım yamalak seyredilmiş kostümlü ve renkli bir filmden dağınık resimler yansıyor: yarı çıplak kızlar, dünya şirini oğlanlar, oğlan kılığında bir kadın, hem dokunaklı hem gülünç Kral Pausole vb. Oğlan kılığındaki kadın, adı Mirabelle'di sanırım, kralın kızı Karbeyazı Aline'i kaçırıyor muydu ne?

(... Karbeyazı Aline de saf kız ha! Daha gözü açılmamış: Mirabelle, Trypheme ülkesinin göreneği diye han odasında yatmadan çırılçıplak soyunmak gerektiğini söyleyince, hemen inanıyor.

Bu arada Mirabelle soyunmuştur bile, Karbeyazı Aline onun biraz da erkeği andıran vücudunu görünce, 'bahçenin nihayetinde kaybolmuş bir Narcisse heykeline benzediğini' söyler, ama anlamadığı nedir dersiniz, Narcisse'in bir 'mösyö', Mirabelle'in ise bir kızı olması!

Kız mı, hadi canım sen de! 'İkide bir yoklamak gerekmeyen bir ayrıntı' bir kenara bırakılırsa, insan Mirabelle'i pekâlâ genç bir adam sanabilir, zaten tiyatroda erkek rollerine neden çıkıyor, işte bundan.! Boylu boslu, tüy gibi hafif, dik ve karınsız bir vücut. Göğüsleri yok kadar ufak, sadece iki siyah benek. Saçları kısa ve kıvırcık, sağdan ayrılmış, alnının üzerinde kabarıkca. Karbeyazı onu bir delikanlıya benzetince şaşmıyor hiç, tam tersine, alışkanlıklarını hatırlayarak gelip onun dizleri üzerine otu-

ruyor ve genç kızı bir güzel soymağa başlıyor. Arasıra da okşayarak hem. O kadar ki, karbeyazı Aline sonunda dayanamayıp sorcaktır ona:

«— ..sahi Mirabelle, erkek değilsin ya sen?»)

Tam Janine'le Pierre Louys'nin estetik değeri üzerinde bir karara varacağız, Margot, kasketi, duffel-cut'ı, piposu ve vazgeçilmez güzelliğiyle çıkageliyor. Neyi tartıştığımızı öğrenir öğrenmez, Pierre Louys ile hiç aklıma gelmeyen bir ozan arasında öyle bir bağlantı kurması var ki, şaşırıp ne diyeceğimi bilemiyorum. Margot'nun Pierre Louys ile karşılaştırdığı ozan, daha önce de üzerinde tartıştığımız Renée Vivien çünkü.

Ben, dedim ya, tutmuyorum bu kadını, Pierre Louys filân derken, şimdi ilgilenecek miyim?

aynı kadını anlatıyorlar, ama...

45/50 yıllarının Beyoğlu'su bugünküne hiç benzemezdi. Işıkları daha az, lüksü daha alçakgönüllü, trafiği basbayağı yoksun olduğu halde, biz orada yine bir 'Avrupa şehrinde' yaşardık. Düşünüyorum da, gerçekte, iki savaş arasından kalma bir Avrupa havasıymış yaşadığımız. Ucu belki, taa Mütareke yıllarına kadar uzanan!... Haşet Kitabevi, Lebon ve Markiz pastahaneleri, Fransız Konsolosluğu Resim Galerisi boyunca gider gelir, cadde-i kebire açılan

her sinema kapısından başka bir ülkeye, tanımadığımız insanların başdöndürücü yaşantılarına kayıp giderdik.

Günün birinde, Kitapsarayı diye büyükçe bir kitabevi daha açıldı ki, çokluk fransızca ve ingilizce kitaplar satıyor, batılı kitabevlerinin geleneğine uyarak, alıcıların içeriye girip dergileri, kitapları elleyip küllemelerine ses çıkarmıyordu.

Renée Vivien adım, işte ben ilk defa bu Kitapsarayı'ndan aldığım bir Grapouillot Almanağı'nda okumuştum. Grapouillot, akla gelebilecek her alanda çeşitli özel sayılar çıkarıp, konuyu ayrıntılarıyla ele alıp işleyen ansiklopedi türünden bir dergiydi, aldığım sayısı ise cinsellik ve edebiyat konularına ayrılmıştı. Diğerleri arasında Renée Vivien de Lesbos ozanı diye tanıtılıyor, bazı şiirlerinden alıntılarla sanatına ilişkin bir değerlendirme olanağı sağlanıyordu.

Bir ansiklopedi, bir edebiyat sözlüğü bir sanatçıyı ne dereceye kadar gerçeğe uygun değerlendirebilir? Ben bu soruyu hanidir kendime sorar dururum. O tarihte, yarım yırtık fransızcamla Renée Vivien üzerine öğrendiklerimle, sonraki yıllarda Margot ve Janine'den dinlediklerim, birbirlerine hiç de uymuyorlardı. Aynı kişiden söz ediyorlardı, belki aynı şeyleri söylüyorlardı, ama, biri öbüründen çok daha farklı bir yaklaşımla, çok daha farklı bir düzeyde. Şimdi bir 50 yıllarında yayınlanmış bir edebiyatçılar sözlüğünde Renée Vivien için yazılmış olanları, bir de Colette'in müthiş kalemiyle onu anlatışını okuyorum, bir kere daha insanları iç

gerçekleriyle en iyi sanatçıların yakaladıklarına ve yakalayacaklarına inanıyorum.

Bakın, Laffont-Bompiani'nin 'Dictionnaire biographique des auteurs'ünde, Renée Vivien nasıl anlatılmış:

«Vivien Renée (Pauline M. Tarn'ın takma adı) Fransızca yazmış kadın edebiyatçı. 8 Haziran 1877'de ingiliz bir baba ve amerikalı bir anadan Londra'da doğmuş, 1909 yılının 18 kasımında Paris'te ölmüştür. Çocukluğunu İngiltere'yle kıta Avrupası arasında geçirdikten, genç kızlığında Yunanistan'a ve Hindistan'a yolculuklar yaptıktan sonra, sürekli olarak Fransa'ya yerleşmiştir. 1901'den itibaren, kim olduğu bir süre anlaşılamayan takma adıyla şiir kitapları yayınlamaya başladı. Bunların arasında, Etudes et Preludes (1901), Cendres et Poussières (1902) ve Evocations (1903) sayılabilir. Mensur şiirleri arasında ise Brumes des Fjords (902) ve Du vert au violet (1903) dikkati çekmiştir.

«Renée Vivien'de kuzeyli bir mizacın etkileriyle eski Yunan duyarlığı, özellikle 1903'de şiirlerini hayli serbest bir tutumla çevirdiği Sappho ve öteki Lesbos'lu kadın ozanlarınki bir arada bulunur. Ağır kokulu çiçeklerle çevrilmiş olarak, kibar bir hayat süren, başta Colette olmak üzere daha çok kadınların katıldığı gece şölenleri düzenleyen Renée Vivien, Nice'de ölmüş bir kadın sev-

gilisinin anısıyla yaşamış; duygusal umutsuzluğu yüzünden de kendisini adeta açlıktan ölüme mahkûm etmiştir.»

Bu metinde, tek cümle halinde geçiveren o akşam şölenleri var ya, Colette, telâşlı fakat etkili kalemiyle, bunlardan ilkini şöyle anlatıyor:

«... Onda akşam yemeğine kaldığım ilk gece, yüksek şamdanların ucunda üç kahverengi mum, iki gözü iki çeşme ağlıyor, yine de karanlığı dağıtamıyordu. Uzakdoğu'dan gelme alçak bir masanın üzerinde, camdan şişlere geçirilmiş çiğ balık dilimleri, kaz ciğeri, karidesler, biberli ve şekerli salatalar, kaba fakat iyi seçilmiş bir Piper -Heidsieck ve daha o zamandan görülmemiş sertlikte kokteyller karmakarışıktı. Karanlıktan tıkanmış, çin, yunan, rus içkilerinin bilmediğim ateşinden ürkmüş, yarım yamalak bir şeyler yemiştim. Altın saçlarında ışığın titrek aylâsıyla, canlı, güleç Renée'nin o keyifli hâlinin, ışık nedir bilmeden oynayıp gülen kör çocuklarınki gibi, bana hüzün verdiğini hatırlıyorum.

Bardağını, ancak zengin düğünlerinde, gelinin nedimesi genç kızların savrukluğuyla diken bu dal boylu kızla gerçekten dost olmamızın, içinde bulunduğumuz gölge debdebesi yüzünden, bu karşılaşmamızda gerçekleşeceğini aklım kesmedi.

İçerken bir ara, üstüne kürdan saplı bir kirazın içinde yüzdüğü bulanıkça bir

iksiri dudaklarına götürecek oldu, kolunu tuttum:

— İçmeyin! dedim.

Gözlerini öyle büyük büyük açtı ki, üst gözkapağının kirpikleri kaşlarına değdi:

— Neden?

Epeyce sıkıntılı: — Ben tattım da, dedim, içilir gibi değil. Bu... kezzap gibi bir şey bu.

Sinsi bir oyundan kuşkulandığımı söylememiştim ona, o ise bütün aydınlık dişleriyle gülerek:

— Colette'hciğim, dedi, benim kokteyllerim bunlar, nefis şeyler!

Bardağını tek nefeste boşalttı, ne gözünü kırptı, ne soludu; çiçek aklığındaki yuvarlacık yanağı pembeleşmedi bile.

Bir kaşık pirinç, bir meyva, fakat asıl alkolle beslendiğini o akşam keşfetmedim elbet. Doğrusu ya o akşam, konukları şaşırtmak amacıyla döşenmiş bir yerin, yarı ispanyol yarı faslı, çin porseleni, yeşim ve gümüş tabaklar içindeki o uzak ülkelerden gelmiş yiyeceklerin, üstüme verdiği fenalığı ve yürek sıkıntısını hiç bir şey dağıtamazdı.»

Neden böyle içiyorlar? Yeryüzünde eskiyip, çeşitli çevrelerden türlü dostlar edindikçe, (söz gelişi, İstanbul'da tanıdığım, değme baba sarhoşu pes ettirecek derece içen, kafayı bulduktan sonra da geceyarısı barlarına gitmemizde ısrar edip, orada bar kızlarını masamıza çağırmak-

tan kendini alamayan o genç kadın!) görüyorum ki, kadın erkek eşcinsellerin çoğunda karşı konulmaz bir içki düşkünlüğü var: yıldırıcı bir alkole girmek, alkolde erimek, alkolde değişmek eğilimi!

Bir türlü baskısından kurtulamadıkları toplumsal sansürün etkisini gidermek, hiç değilse hafifletebilmek için mi, içiyorlar; yoksa içkinin başkalaştırıcı gücünden yararlanıp, gizli kişiliklerini daha belirgin, daha çarpıcı çizgilerle belirtmek için mi Bazılarının ilk, bazılarının ikinci nedenden böyle bir düşkünlüğe tutsak oldukları söylenebiir. Peki Renée Vivien? Onunkisi daha bir garip: eşcinselliğini basbayağı yaşıyor, yaşıyor ne lâf, açık açık yazıyor da, içki düşkünlüğünü aynı yürek pekliğiyle sergilemeyi göze alamıyor.

Ha, tabiî, bunu da Colette'den öğreniyoruz:

> «...bana Renée'nin hangi uğursuz ilkellikteki bir hileye sığınarak; Paris'te olsun, Nice'de, Cassoles Parkı'ndaki evinde olsun, kimseye yakalanmadan içtiğini açıkladıkları zaman, o ölmek üzereydi:
>
> Banyoya bitişik, çamaşırlık diye kullanılan yerde, uysal oda hizmetçisi bir şeyler diker biçer dururdu hep; Renée, kıpır kıpır, sarsak, mobilyalara çarpa çarpa her dakika onun ,(Justine diyelim ya, adı Justine değildi aslında) yardımına başvururdu:
>
> — Justine'ciğim, şu kopçayı diker misin çabucak?... İşlemeli robumu ütülediniz

mi, Justine'ciğim?... Çabuk, pabucumun kurdhelası çözüldü... Hay Allah, yeni eldivenimin etiketi hâlâ üzerinde duruyor, çıkarıversene şunları Justine'ciğim!... Justine, lütfen aşağıya söyler misin bu akşam...

Aralık kapının kanadı ardından, cevaplar, mırıltı halinde işitilir: «Evet matmazel, tabii matmazel...», hizmetçi dikiş iskemlesinden hiç kalkmazdı. Renée'nin her girişinde, Justine, iskemlesinin altında, eteğiyle gizlenmiş dolu bardaklardan birisini almak içi sadece eğilirdi biraz, aldığını Renée'ye uzatır, o da, bir solukta içtikten sonra, çamaşırlıktan banyoya geçip, orada aralıksız yenilenip kendisini bekleyen, sütümsü, kokular saçan bir bardak suyla çarçabuk ağzını çalkayıp tükürürdü. Bu kokulu bardağı görüp koklamış olan kimileri, Renée Vivien'in tuvalet ispirtosu içtiğini söylemişlerdir. Aslında, delicesine içtikleri, ondan daha iyi şeyler değildi.»

Renée Vivien'in
öteki yüzü

Stüdyoda, atölyeyle yatak odasını ayıran ağır kadife perde Fransız mavisi aydınlığını tuvaletin aynasına yansıtır, divandan bakınca Margot, bu parıltılı maviliğin büyülü fonu

önünde, gizemli bir film yıldızı gibi görünürdü: yağı siyah, ucu iyice inceltilmiş deri kalemleriyle yok kaşlarını çizişini, türlü zorluklarını hiçe sayıp şaşırtıcı bir kolaylıkla sürekli kullandığı takma kirpiklerini yapıştırışını, o kadar çok seyretmiş olmalıyım ki, ayrıntılarıyla hatırlıyorum.

Ama, şu sözlerini de: «... nasıl cinselliği ağzına vuran bir erkek görgüsüz, kaba, bir yerde hasta erkek sayılırsa, cinselliği ağzına vuran kadın da görgüsüz, kaba, hatta hasta bir kadındır. Sevişmek, yaşanacak bir şeydir çünkü, konuşulacak değil. Hele anlatılacak hiç değil.»

Margot, Janine'le olsun, 'geçici serüvenler' dediği öteki kadınlarla olsun, cinsel ilişkilerini anlatmazdı hiç, bunu ben biraz akıllı bir çapkın olmasına, daha çok Orléans'lı aristokrat bir aileden gelmesine verirdim: soylulara has 'terbiye', eşcinsellik düzeyinde de kendisini gösterecekti elbet. Oysa çevresinde tanıdığım öteki eşcinsel kadınların çoğunda (eşcinsel olmayanlarında da) yaşadıklarını açık saçık sözcüklerle anlatmaktan, başka bir cinsel haz duyan bir yan sezinlemiştim: hele sevişme güçlerini abartmaya bayılırlardı bunlar! Filânla, bir gece, sabaha kadar bilmem kaç kere şey yapmışlar da, vs, vs...

Sanatçının, cinselliğin bu pratik yanından çok estetik yanıyla etkileneceği besbelli. Ne kadar cinselliğe düşkün olurlarsa olsunlar, ünlü ve güçlü ozanlar, aşk konusunu işlerken, onu ince, etkileyici ve sisli bir duyarlığa sarmışlar; daha çağdaşları, gündelik hayatın türlü zorlukları arasında bile, nasıl kendine özgü bir duygusal-

lık havası içinde geliştiğini belirtmeye çalışmışlardır. Margot'nun, belki Janine'in de, Renée Vivien'in şiirlerinde beğendikleri, kadınlar arası aşkların melankolisini uzun uzun işlemesiydi elbet, yalnızlıklarını, sevdalarından duydukları irkilmeyi vs.

Colette altını şöyle mi çizmiş bu noktanın:

> «... Renée Vivien, tıpkı insan soluğu, insancıl acıların nabzı gibi, güç ve değer yönünden aynı ayarda olmayan, bir sürü şiir bırakmıştır. Adına yazıldıkları tanrı, (Afrodit), merak uyandırmıştı önce, giderek etkisi gizemli bir hayranlığa dönüştü, bugünse bu şiirler en aşağı ahlâkçıların nefretini bile etkisiz kılıyor. doğrusu istenirse, Chloe'nin Dafnise'e duyduğu sevda adına yakılmış olsalardı, vaadetmeyi göze alamıyacağım bir talihtir bu, onlar için: zira ahlâkçının bayağısı, geniş fikirli geçinir ama modayı izler. Ayrıca Renée'nin eserleri, birbirlerine tutkun kadınların sarmaştıkları kadar hayal kurup ağlaştıkları yüksekçe bir hüzün katında yer almıştır.»

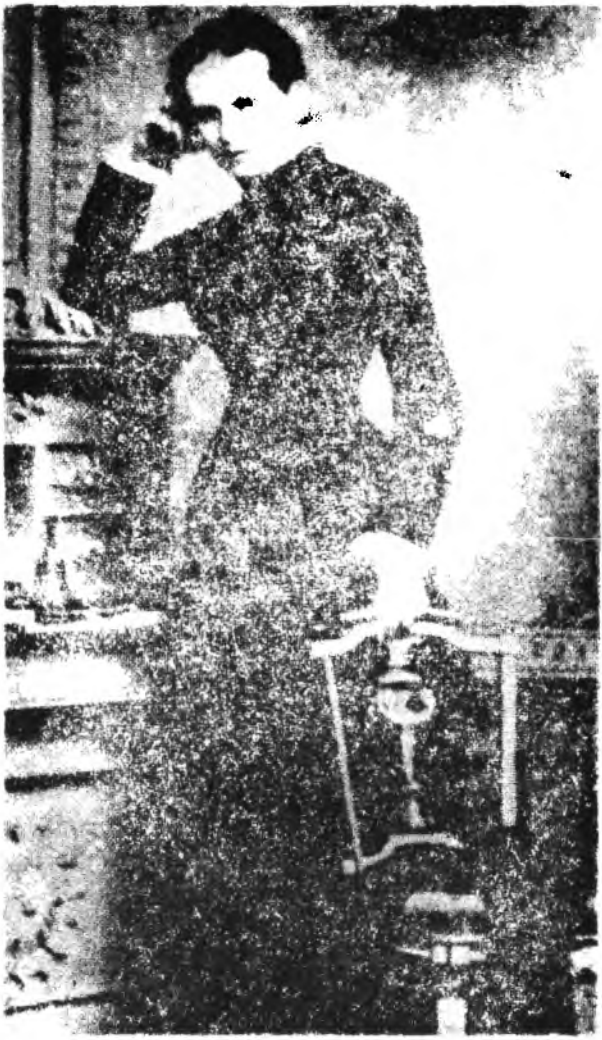
Margot, Colette'in kitabını verirken, Renée Vivien'in öteki yüzünü gösteren satırların altını çizmeyi bilerek mi unutmuştu, hâlâ bilmiyorum. O zaman kendisine sormaya cesaret edemedim. Bozuk bir zamanımdı, otelden sabah çıkıyor, buzlu rıhtım puslarının nemini yiye yiye, Seine boyunca akşamlara kadar yürüyordum. Oysa Colette'in acımasız bir ışıkla ay-

dınlattığı Renée Vivien'in öteki yüzü, Margot'yla ne güzel tartışılabilirdi! Colette'in kulağına: «- Aman sus! O kadın yok mu hani, şu sıra dehşeth, bana el koydu resmen.» diye fısıldayan; «- Onunla yalancıktan sevişmenin, yalan söylemenin yolu yoktu, çünkü tam o sıra da kulağını kalbimin üstüne koyuyor: bu kadın beni öldürecek!» diye açıklamalar yapan bir sevda delisi bu!

Dedim ya ,olmadı, Margot'ya Renée Vivien'in müthiş çelişkisini pek güzel gösteren Colette'in şu satırlarını okuyamadım. Siz okuyun bâri:

> «...ve yorgunluğunun nedenini öyle gizlisi saklısı olmayan sözlerle açıkladı ki kulaklarıma inanamadım. O kadarıyla da yetinmedi üstelik... Çekingenliğini hangi yeni ateş eritiyor, itiraflarını olgunlaştırıyordu bilmiyorum ama, herhangi bir gizlemeyi gereksinmeden, aşkdan değil zevkten söz ediyordu düpedüz. Hem de itiraf edebileceği tek zevkti söz konusu olan, yani kadın bir sevgiliden elde ettiği. Sonra başka bir dönemin zevklerine sıra geldi, başka bir kadın sevgili söz konusu oldu. hayıflanmalar, birbiriyle karşılaştırmalar... Vücut zevklerinden söz ediş biçimi, tıpkı sefahat için yetiştirilmiş küçük kızlarınki gibiydi: masum ve çiğ. En çıplak sözlere bile yakıştırdığı o tatlı çekiştirme havasıyla yapılan, bu sakin ve havsalaya sığmaz itirafların en acayip yanı zevk tekniği ve 'duyguları' konusunda, hiç de

alçakgönüllü olmayan bir düşkünlüğü meydana vurmalarıydı. Hüzünlü şafaklar, sevdiği kadınların solgunluğunu ve hıçkırıklarını dile getiren ozanın ardında, her sözü ve hareketi adlı adınca söyleyip parmaklarıyla hesap tutan, titiz, kıskanç ve hovarda 'Madam Kaç kere'nin gölgesini farkeder etmez, yarı bilinçli yarı bilinçsiz ileri geri konuşan bu genç çeneyi lâm cim dinlemeyip kapattım. Yanılmıyorsam, konuşurken kendisine tanıdığı bazı serbestliklerin, bir maymuna silindir şapka ne kadar yakışıyorsa, o kadar yakıştığını söyledim Renée'ye..»

Lou Andreas-Salome/ «*Adamın kafasını karıştıran, Lou Andreas'ın konuşurken gösterdiği gözüpekliği, davranışlarında sakınması.*»

11.
dişi bir örümcek mi?

Nietzche'yi nasıl arabaya koşmuştu?

Doktor Brander'in onu neden affetmediğini epeyce geç anladım: Nietzche'yi çok seviyor ye delirmesinde Lou Andreas'ın önemli bir rol oynadığını sanıyordu.

Bir gece, linyit kokan puslu bir karanlıktan zarzor kurtulup, Margot, Janine ve ben, kendimizi Doktor Brander'in apartmanına dar atmıştık. Doktor Brander ve sevgilisi, bir süs ocağının kütürtülü alevlerine dalmış, müzik dinliyorlardı. Bizi ısıttılar ve içkiye boğdular.

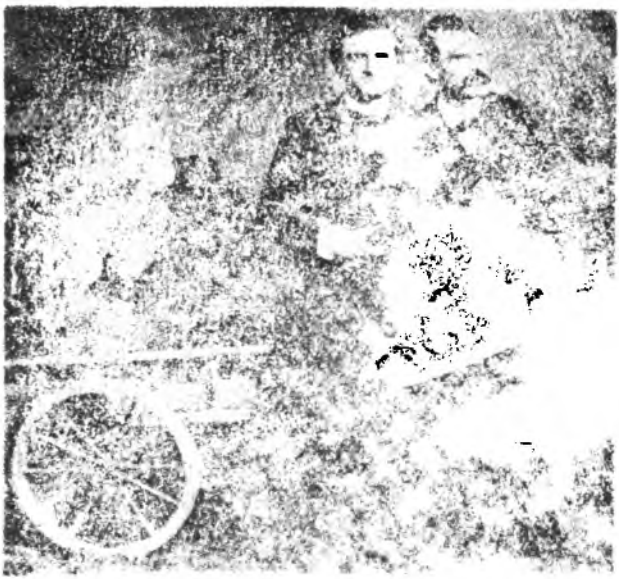
Lou Andreas'ın adı konuşma sırasında nasıl ortaya çıktı, hatırlamıyorum. Ya Freud'la ilişkisi yüzünden, ya da o sıralarda ortalığı kırıp geçiren ve hepimizi şaşırtan bir kadını andırmasından: polonyalı-macar kırması bu kadın, gözlerinin yeşil büyüsüyle, kadın erkek her sokulduğunu yakıyor, fakat ona elinizi uzattığınız an sırroluyordu.

Margot, ya da Doktor Brander, bu arada:

«— ...tıpkı Lou Andreas gibi!» demiş olmalı.

Ben, tabiî, Lou Andreas'ı tanımıyorum, Doktor Freud'un yakını, bir yerde çırağıymış, hatta o 1937'de Göttingen'de öldüğünde ardından şunları yazmış: Ona her yaklaşan varlığındaki içtenlik ve uyumluluğun etkisinde kalır; kadınlara, hatta insanlara özgü bütün zaaflardan ne kadar uzak olduğunu, hayatı boyunca onların nasıl üstesinden geldiğini, hayretle farkederdi.» Bunu diyen her hangi biri değil, Freud, ayrıca dedikleri bu kadar da değil, iki sözcükle Lou Andreas-Salome'yi özetleyiveriyor, ama nasıl iki sözcükle: «Olağansütü bir kadın.»

Margot, anlaması kolay bir içgüdüyle, Lou

Lou Andreas Salomé'dingilin iki yanında, biri posbıyıklı iki adam, erkeklerden posbıyıklısı Nietzche..'

Andreas'ı 'eşcinsel büyükler' kervanına katmak istiyordu. Elde onun kadınlarla yaşadığı yoğun sevdalara ilişkin tek belge yoktu ama, olsun. Margot için yalnız onun için mi, nice ruh hekimi için de karşı cinste gerçek doyumu bir türlü bulamamış olmak, aslında, gizli bir eşcinselliğin şaşmaz belirtisiydi: Lou Andreas, erkekten erkeğe kendini vurarak, bilmeden kadını arıyordu. Her erkek bir düşbozumu, her düşbozumu yeni bir serüvenin başlangıcıydı.

Doktor Brander ise, belki de doktor olduğundan, Lou Andreas'ın yaşantısında daha karmaşık bir ruhsal ve cinsel olgu görüyor: *sadisme* var, cinsel bir kısıtlama eyilimi var, Oidipus kompleksi var, vs.

Fakat, o gece gösterdiği resmi nasıl unuturum: bir at arabası, dingilinin iki yanında, biri posbıyıklı, iki adam, arabacı yerinde yüzü üçgen, bakışları sivri, profili keskin bir kadın: elinde kırbaç! Erkeklerden, posbıyıklısı Nietzche (evet, o!), ötekiyse Nietzche'nin öğrencisi filozof Paul Rée. Resmin çekildiği tarih: 1882. Ya ni üçünün, Lou Andreas'ın önerisiyle, 'üçlü çözümü' denediği yıllar. Doktor Brander, bunun ne demek olduğunu acaba şöyle mi anlatmıştı.

«— ...Nietzche o tarihte otuz sekiz yaşında filân ama, hasta, emekliye ayrılmış! Roma'daki öğrencisi Paul Rée ona yazdığı bir mektupta Lou Andreas'tan söz ediyor: yirmi bir yaşlarında dehşetli zeki bir kız, Rée ona sırsıklam tutulmuş, açacak olmuş, azarlanmış, hocasını kızın çıkar yol diye önerdiği 'üçlü çözüm'de üçüncü kişi olmağa çağırıyor. Nietzche bu, kalkar gi-

der ama çok geçmez o da Lou'ya sırsıklam tutulur, hattâ onunla evlenmek ister. Lou, Rée'yi nasıl reddettiyse, onu da öyle reddediyor, zaten bu fotoğraf da ondan sonra Nietzche'nin isteği üzerine çekiliyor.»

Adamın kafasını karıştıran, Lou Andreas'ın konuşurken gösterdiği cinsel gözüpekliği, davranışlarında sakınması: yirmi bir yaşında bir genç kız ki, kadınların cinsel özgürlüğünden, erkeklerle eşitliğinden filân dem vuruyor, sonra erkekler kendisine tutuldu mu cin ifrit kesilip eldeğmemişliğini korumakta direniyor. 'Üçlü çözüm' cinsel bir çözüm değil, ikilisi aşka dönüştüğü için, üçlüsü sözüm ona arkadaşlığı dengeleyecek! Olmuyor ama, hem Rée hem Nietzche, ayrı ayrı kızla evlenmek istiyorlar, İkisi de evlenemiyorlar.

Doktor Brander, gözleri pürosunun alacakaranlıkta ateşböceği gibi parlayan ucuna dalmış:

«—.. Nietzche,» diyor, «... bu serüvenden fena halde yıkılmış olarak çıktı. Son olarak Lou Andreas'la Tautenbourg'daki evinde bir ay geçirdiler, iki ay sonra da ayrıldılar. Adamın zaten sağlam olmayan ruhsal dengesi büsbütün sarsılmıştı.»

Oysa bir yazar, Dominique Fernandez, hiç de bu fikirde değil. Diyor ki:

> «... bir çokları bencil merakı ve ihtiyatsız cilveleriyle, genç kızın Nietzche'nin delirmesine zemin hazırladığını öne sürerler. Sorunu böyle koymak, yanlış koymak olur. Tam tersine Lou, onun ve

bir çok başka yazarın yaşantısında oynayacağı önemli rolü mükemmel kavramıştı denebilir: cinsel yaklaşımlarla yaratıcı ateşi uyandırmak, sonra erkeği doyumsuz bırakarak, yaratıcı gücünü sanata kaydırmak!»

Nietzche'nin Lou Andreas'tan ayrıldıktan sonra «Böyle buyurdu Zerdüşt»ü yazdığı düşünülürse bu sözlerin pek de temelsiz olmadığı anlaşılır

erkeklerini yiyen bir dişi örümcek

Miss Higgins olayı başka yanından aldı.

Önce galiba, bunun böyle oluşunda, onu özürlü saydıracak iki önemli noktayı işaretlemek gerek: birincisi, yaşantısıyla ilgili öznel bir nokta: 'çıldırasıya sevdiği' bir Fransız kızını yurduna dönen bir Türk öğrencisi elinden alalı, hemen her sevicide var olan 'erkek düşmanlığı' onda apaçık! İkincisi, daha çok entelektüel yapısıyla ilgili nesnel bir nokta: marksizm'le psikanaliz'i toplumsal bir bileşim içinde birleştirmeyi deneyen marksist filozof Wilhelm Réich'e özel bir zaafı var, bu yüzden çoğu dogmatik ve marksistler gibi psikanalizi 'soytarılık', Doktor Freud'u da 'şarlatan' saymıyor.

Birinci nokta, Miss Higgins'in gözünde Lou Andreas'ı 'erkeklerini afiyetle yiyen bir dişi örümcek' kişiliğine büründürüyor, ayrıca bun-

dan gizli öçler, şahane intikamlar aldığı için. onu 'tutmasına' yol açıyorsa; ikinci nokta, Doktor Freud'un ölüp ölesiye kadınla mektuplaşacak, ona en özel sorunlarını anlatacak kadar önem vermesine bakarak, bir yerde Lou Andreas'la özdeşleşmesini, onun 'kadınlık için verdiği savaşı' iyice benimsemesini sağlıyor. O da. Miss Higgins de, ancak İebsen'in kadın kahramanlarında görülen bir tragedya ortamı içinde kadınlığın kurtuluşu için çırpınmıyorlar mı?

Düşünüyorum da, şu sonuncu yargı, Miss Higgins için ne kadar yanlışsa, Lou Andreas için o kadar doğru. Tragedyayı iki bölümde düşüneceksiniz. Önceleri, Paul Rée ve Nietzch'ye yaptığı gibi, kendisinden en az on yaş, onbeş yaş büyük erkekleri 'baştan çıkarıyor', fakat hiç birine teslim olmuyor. Kervanın başını çeken Hollandalı bir papaz, evli, iki kız babası; onyedi yaşındaki Lou'ya hocalık edip, bir yandan tanrı sevgisini, bir yandan edebiyat ve felsefeyi öğretiyor. Papaz mapaz ama, günün birinde Lou'ya sarılıp öpecek, arkasından evlenmek isteyecektir. Sonuç Lou'nun tanrıya inancını yitirmesi ve Rée ile Nietzche'nin hayatlarını kaydırmak için Roma'ya kaçışı.

Nietzche'den ayrıldıktan sonra Rée'yle gidip Berlin'e yerleşiyor, ufacık bir apartmanda 'ağabey kızkardeş gibi' beş yıl yaşıyorlar. Garip bir yaşama: Rée bütün gücüyle aradaki 'bekâret duvarı'nı aşmağa uğraşadursun; Lou Andreas onun çabalarını her defasında boşa çıkararak, kendisini yazarlığa veriyor. Ortaya gidiş geliş yirmi kitap yayınlıyacak ilginç bir yazar çıkmaktadır: ilginçliği erkekçe işleyen bir

kafanın düşünce düzenini, kadınca bir tutku ve çocukca bir sevinç çerçevesine yerleştirebilmiş olmasında.

Derken Friedrich Andreas!... Ne güzel, ne de yakışıklı bir adam, günün birinde çat kapı çıkageliyor, bu 'imkânsız kadın'la evlenmeyi de kafasına koymuş. Başaracaktır ama, nasıl: bakıyor ki olmıyacak, «Ya evlenirsin, ya da...» deyip göğsüne bir bıçak saplıyor, zor kurtarıyorlar. Evlenmeğe razı olan Lou, onun olmayı ölünceye kadar kabul etmeyecektir. Ölünceye kadar karısı kaldığı, adını kullandığı halde! Bir iki defa birlikte intihara karar veriyor, sık sık da bozuşuyorlar. Bir gece, kocası, o uyurken kendisine sahip olacak dehşetiyle uyanan Lou, gerçekten de böyle bir niyeti olan Andreas'ın boğazına bir sarılış sarılıyor ki, ramak kalıyor boğmasına! Tragedya başka nasıl olur, hele İbsen'in yazdıkları!"

Sonrasını isterseniz Dominique Hernandez'den dinleyelim.

> «...evlendiğinin hemen ertesinde Lou, sosyetede ve edebiyatta ününün zirvesine ulaşıyor. İbsen üzerine bir kitap yayınlayarak, özgür düşünceli bir kadın için evlenmenin nasıl bir dram olduğunu belirtiyor. Berlin'de o sıraların ünlü tiyatro yazarı Hauptmann'la karşılaşıyorlar, adam onu görünce birden karısının ne yavan, ne dar kafalı, ne cansıkıcı bir burjuva karısı olduğunu farkediyor. Bir de piyes yazıyor oturup, eşiyle sevgilisi arasında kalmış yazarın bunalımını anlatan bir piyes.

Dahası karısından ayrılıyor ama. Lou'yu koydunsa bul!

«O gitmiş, Paris'te yine ünlü bir tiyatro yazarıyla, Wedekind'le ilişki kurmuş. Adam bir gece odasına çağırıyor onu, kabul edince de 'çantada keklik' diye düşünüyor. Lou haddini bildirince, kuduruyor öfkesinden, intikamını almak için bir piyes de o yazıyor ama, Lou'yu Lulu adında doymak bilmez bir seks canavarı olarak rezil ediyor. Lou o sırada otuzunu aşmış, harıl harıl serbest sevişme ve kadınların özgürlüğü söylevleri çektiği halde. henüz cinsel aşkı tadmamıştır.»

Otuz dördünde tadıyor ama ne tadış! Tragedyanın ikinci bölümü bu tadışla başlamış oluyor.

İlkin Friedrich Pineles adında Viyana'lı bir hekim. Neden o? Kimse bilmiyor. Herkesin bildiği, adamın Lou'dan yedi yaş küçük olduğu ve aşağı yukarı on iki yıl ona aralıklı olarak 'kocalık' ettiği. Üstelik onun varlığı Lou'nun hayatına Rilke'nin girmesine bir engel de oluşturmuyor. Reiner Maria Rilke, o tarihte yirmi iki yaşındaymış, yani Lou'dan ondört yaş küçük. Yine de üç yıl çarpıntılı bir aşk yaşıyorlar. Lou onu doğduğu büyüdüğü ülkeye, Rusya'ya götürüyor, rusçayı, rus halkının özelliklerini öğretiyor. Bir yandan da dinsel, cinsel konuları tartışıyorlar. Tam delikanlı ozan adına yaraşır şiirler yazmaya başladığı sırada, Lou'nun onu da kaderiyle başbaşa bıraktığını görüyoruz. Bu bırakılışın umutsuzluğundan, ozanın ünlü «Duino Şiirleri» doğacaktır.

Kırkıyla ellisi arasında Lou Andreas, sözcüğün yaygın anlamıyla, bir 'erkek düşkünü', frenkçe deyimiyle bir *nymphomane* olmuştur. Kimlerle ne türlü ilişkilere girdiği bilinmiyor. Bilinen, sözgelişi, çılgınca bir sevişme gecesinden sonra, evine gitmek üzere banliyö trenine binen Lou'nun az sonra, az önce yatağından çıktığı adamı hâlâ arzuladığını farkederek, şehvetinden, çantasında bulunan mektubunu yemesi, evet yemesi! Bir de kendisinden on beş yaş küçük Doktor Tavsk'la, on altı yaş küçük Doktor Bjerre'le ilişkilerinin vardığı önemli sonuçlar: ikincisi onu Doktor Freud'la tanıştıracak, birincisiyse ayrılığına dayanamayıp intihar edecektir.

Lou Andreas-Salome/Doktor Freud'la ilişkileri usta çırak ilişkilerini geçmedi.

Şimdi alın size bir liste: Nietzche deliriyor, Paul Rée ayrıldıktan ondört yıl sonra kendini öldürüyor, Friedrich Andreas'ın ölmesine ramak kalıyor, Doktor Tavsk da intihardan başka çare bulamıyor. Ne dersiniz, Miss Higgins, Lou Andreas-Salome'yi 'erkekleri yiyen dişi örümceğe' benzetirken, biraz da haklı değil miydi?

Lou, tiyatro yazarı Wedekind'in Lulu adlı oyununda kendisi için öngördüğü kaderi adeta gerçekleştirmişti.

1911'de Doktor Freud'u tanıdı, fakat aralarında hiç bir şey geçmedi. Aşağı yukarı aynı yaştaydılar da!

Yaşı yaşına denk bir sevgilisi asla olmadı

Margot'ya yalnız bir günümüzde, yeniden Lou Andreas konusunu açmıştım.

Sinsi, toz halinde bir yağmur, ıhlamur ağaçlarını usulca yaldızlıyor, sabahın erken saatlerinde bulvarları tıkayan sis, bir türlü dağılmak bilmiyordu. Rilke'nin, Lou için yazdığı şiirlerde, ona 'kızkardeşim karım' dediğini bir yerde okumuş, çarpılmıştım. Ne yanından bakılırsa bakılsın, cinsel haritası gayet karmaşık görünüyordu Lou Andreas'ın.

Margot, gözlerinin kuyusunda bir takım ağdalı mavilikler, tekgözlüğünde pusun külrengi aydınlığı, kravatını bağlıyordu, durdu, bana döndü ve ilk fikrinde direndi:

«—... sen bakma Brander'in hekimce ukalâlıklarına! Bal gibi gizli bir eşcinseldir bu kadın, çok erkek değiştiren çoğu fahişeler gibi...»

Aşağı yukarı yirmi yıl sonra Dr Braun'un bu konuda şunları yazdığını okuyup Margot'ya hak verecek miyim;

> «... bir de gizli eşcinsel eyilimlerini gizlemeğe çalışan kadınlar vardır. Nasıl ünlü erkek çapkınlar, her kadınla kendi kendilerine erkekliklerini kanıtlamağa uğraşırlarsa, bunlar da erkeklerce arzulandıklarını, onlara zevk verdiklerini, kendilerinin de bundan hoşlandıklarını kanıtlamak için aralıksız erkek değiştirir, ama doğal olarak bundan hiç bir zevk alamazlar. Bir süre sonra tür değiştirip kendi cinslerinden bir şeyler elde edebilmek için seviciliği deneyerek, bunda karar kıldıkları görülür.»

Evet ama, Lou Andreas'ın kadınlarla serüvenini bilmiyoruz. Bu yüzden, H.F. Peters, onun durumunu çözümlemeğe çalışırken, çıkmazını şöyle özetliyor:

> «... aynı zamanda evli bir kadın, bir edebiyat bohemi ve bir bâkire olmak istiyordu ki, bu her bakımdan olmıyacak bir şeydi.»

Dominique Fernandez sorunu başka yönünden ele almış, ona göre Lou Andreas-Salome, ünlü bir yazardan çok, cinsel baştan çıkarma gücü çok yüksek bir edebiyat kadını, aynı za-

manda ünlü erkeklerle düşüp kalkmaktan hoş lanan bir 'erkek yiyici', aynı zamanda kendisini kadınların kurtuluşuna adamış bir dava militanı; evet, belki ayrı ayrı ve birleşik olarak bunların hepsi, ama asıl büyük yazarları varlığı ve tutkusuyla esinleyen, gizlerle dolu bir bilinçaltı perisi.

Kimbilir, Doktor Freud'un uyarınca, Lou' yu açıklamak için, belki de çocukluğuna inmek gerekiyor: 1861'de St-Petersburg'da doğmuş, babası fransız kanından protestan bir rus generali, beş tane de ağabeysi var. Babasına, ağabeylerine hayran, dini bütün, her yönden mutlu bir çocukluk yaşıyor. On yedi yaşına kadar O yaşında babasını kaybediyor, tanrıya inanışı sarsılıyor, bir de hollandalı papaz Gillot hayatına giriyor, üç olay ki Lou'nun yaşantısını ölüp ölesiye damgalayacak, ona dayanılması güç bir tragedya havası verecektir.

Dominique Fernandez'in açıklaması bu temel üzerine kurulmuş:

> «... çocukluğu boyunca iki şeye tapıyordu, tanrıya ve babasına. İlk tutkusu papaz Gillot'yu besbelli babasının yerine koyuyor. Sonradan, yaşça kendisinden en az on iki (Rée) ya da on yedi (Nietzche) yaş büyük olmayan erkeklerle ilgilenemiyor. Üçlü çözüm'e yatmasına gelince, (önce Rée ve Nietzche, sonra Andreas ve Rilke) bu da beş ağabeyle büyümüş olmanın doğurduğu kompleksten ileri gelebilir.»

Aynı Fernandez, Lou'nun babası yerine ko-

yup da tutulduğu adamlara kendisini teslim etmeyişini, 'babasıyla yatmak' günahını işlemek korkusuna bağlamış. Peki, ya sonraki yaşça çok küçük sevgililer? Bu da Lou'nun genç kızlıktan doğru dürüst kadınlığa geçemeden analığa atlaması:

> «...cinsinin özgürlüğünü kendinde kişileştiren bu kadının yaşı yaşına denk bir sevgilisi asla olmadı. Babalarla sevişmek tehlikesinden ucu ucuna kurtulduktan sonra, oğulların yatağına girdi.»

Doktor Freud, hariç! Onunla sadece fikir arkadaşlığı ediyorlar. Zaten onu tanıdıktan sonra Lou bütün çabasını önce psikanalizi kavramağa, kavrayınca da uygulamağa harcıyor. Bu döneminden bize kalan bir yıl süren dersler boyunca tuttuğu günlükle, Freud'la mektuplaşmaları.

Madeleine Chapsal, bu mektup arkadaşlığını şöyle anlatmış:

> «... Lou Viyana'yı terkettikten sonra, önce Göttingen'deki evine, sonra da Berlin'e gidiyor, orada yerleşip hasta kabulüne başlıyor. Bu arada savaş patlayıp buluşma olasılığı ortadan kalktığından, karşılıklı fotoğraf gönderme filân derken, mektuplaşmayı iyice hızlandırıyorlar. Mektupları o dönemin bütün acıları ve kaygılarıyla dolu. para yok, besin az, Freud'un oğulları cephede, birisi yaralanıyor da! Freud'a yazdığı mektuplarda Lou Andreas-Salo-

me, profesörün çırakları arasında az rastlanılan bir minnettarlık, bir hayranlık, işkilsiz ve kuşkusuz, gittikçe artan bir bağlılık gösteriyor ona. Psikanalizin hayatını değiştirdiğini, sevinçlerini, ekmek parasını, hatta yoksulluğa ve yaşlılığa dayanabilme gücünü ona borçlu olduğunu yazıyor.»

Hayatını değiştirmiş olması, önemli. Acaba psikanaliz kendisinin sağlam bir açıklamasını yapmış mıydı? Yapmışsa nasıl yapmış, ne sonuca varmıştı?

Bunu asla öğrenemeyeceğiz.

Meraklısı için notlar

Lou Andreas-Salome'yi hiç tanımıyoruz diyeceğim ama, acaba Nietzche'yi tanıyor muyuz? 40 yıllarından bu yana sanat ve fikir dergilerimizde Nietzche'yi şöyle enine boyuna ele alıp inceleyen bir yazıya rastladığımı pek hatırlamıyorum, acaba çıktı da ben mi görmedim? 'Eski tüfekçiler' bu önemli adamı naziliğin babası sayıvermiş, böylece okumak külfetinden kendilerini azad etmişlerdi. Oysa Nietzche'nin öyle kaldırılıp atılacak bir yazar olmadığı besbelli. Malraux geçenlerde Marks'ın tarih bileşimindeki heybetine rağmen, XX. yüzyılın ne olacağı konusunda Nietzche'nin daha haklı çıktığına işaret ediyordu. Bilindiği gibi Marks enternasyonalcı bir yüzyıl öngörüyor, dünya devrimi yolunda milliyetçi sınırların silineceğini umuyordu. Nietzche ise yüzyılımızın bir milliyetçi savaşlar yüzyılı olacağını öne sürmüştü. Enternas-

yonalcı idddiaları olan totaliter sosyalistliğin bile çağımızda düpedüz milliyetçi bölünmelere uğradığı düşünülürse, Malraux'nun düşüncesine katılmamak biraz zor.

Lou Andreas-Salome üzerine en ilginç kitap H.F. Peters'in «Ma soeur, mon épouse» adlı incelemesi (Gallimard) Ayrıca aynı yayınevi Freud ile mektuplaşmalarını okkalı bir cilt halinde yayınladı: «Correspondance avec Freud» par Lou Andreas-Salomé

Wilhelm Reich'in önemi yeni yeni anlaşılıyor. Bu alman filozofu cinsel özgürlüğün siyasal bir mücadele konusu yapılmasını ileri süren ilk yazarlardan olmuş. Onca bireyin toplumsal yabancılaşmasında siyasal ve ekonomik baskı kadar cinsel baskı da rol oynuyormuş. Bu bakımdan öbürleriyle beraber bu baskının da kaldırılmasından yana. Türkçede 'Cinsel Devrim' ve 'Faşizmde Kitle Psikolojisi' adlı eserleri yayınlandı.

KADIN/ERKEK

1.
coccinelle

inanılmayacak bir sarışın

Günler iyice kısalmıştı: karanlık, acı bir soğukla birden bastırıyor. Sabahlar olmak bilmiyordu. Uyur uyur uyanır, camlardan, sokak lâmbalarının hüzünlü ışıklarıyla aydınlanmış bunaltıcı bir alacalık görüp, yeniden uykuya varırdım. O günlerde, Gorkiy'in Klim Samginine kaptırmıştım kendimi, romanı geceyarılarından sonra bile elimden bırakamıyor, bu yüzden sabahları son derece geç kalkıyordum. Bir tuhaf hayattı.

O gün de öyle olmuştu işte. Otelin salonuna bir çay içeyim diye girdim. Saat, on bir buçuk, on iki suları. Aaa, baktım ki sokak üstü geniş pencerelerin tül perdeleri önünde, inanılmayacak bir sarışın, gökkuşağı renkleri saçarak büyük bir dalgınlık halinde genişliyor. O zamanlar kadınlarla ilişkilerim küstahlık düzeyinde geliştiğinden midir, yoksa sarışınlığı, ağır kirpikleri ve diri memeleriyle bu kadın bana Janine'i hatırlattığından mıdır, bilmiyorum, dişlerinin parıltısını pembeleştiren ilk gülümsemesini yakalar yakalamaz, masasındayım:

— *Salut*, adım İlhan, eşdost Kaptan diye de çağırır.

Başını nazlı nazlı şöyle bir yukarı kaldırı-

Coccinelle "Onu görüp de eski bir erkek olduğuna inanmak olası mıydı?"

yor, hayli geniş yakasından, tortop göğüslerini iki beyaz güvercin gibi görüyorum. İçin için onu öğle yemeğine çağırabilecek kadar param olup olmadığını hesaplayadurayım, onda hiç de irkilmiş bir hal yok, tersine küstahlığımdan hoşlanmış görünüyor:

— Kaptan mı? Yoksa denizci misiniz?

Hani bazı fransız kadınları genizden, kalınca bir sesle konuşurlar, insanın içini bayıltırlar, bu da öyle bir sesle konuşuyor. Yüzüne, daha bir dikkatlice bakıyorum ki ucu kalkık şirin burnu, derinliklerinde sırmalı yeşiller parıldayan iri bal rengi gözleri, aşağıdan alınıp kalemle çok usturuplu biçimlenmiş kaşlarıyla, Janine'den daha da hanım hanımcık bir kadın bu; üstelik, ikisi de boya sarışını oldukları halde, Janine'de çokluk yeşile çalan yansımalar, bunda sedef pembesine dönüyor. Acaba yirmi beşinde filân mı?

Yokmuş, yirmi bir yaşındaymış, adı Josy, gece kulüplerinde şarkı söylemeye uğraşıyormuş ama, çok zormuş bu iş, elinizden bir tutanınız olmadı mı, başarması olasız. İncikboncukla işlenmiş, püsküllü çantasından, bir Cool paketi çıkarıyor, cıgarasına ateş tutuyorum: yahu o ne eller öyle, kalıptan çıkmışcasına düzgün, bakımlı, tırnakları derseniz, uzun, sivri ve yaldızlı pembe!

Yaş yirmi beş olup da, kafada kavak yelleri eserken, başka türlü düşünmek elde mi? Ben de çaresiz Josy'yi önce yemeğe götürmeyi, sonra bir kulpunu bulup 'yatağa atmayı' kuruyorum.

Hâlâ aklıma geldikçe gülerim. Orada epeyce

söyleştik, havadan sudan, filmlerden vs. Tam artık kalkalım diyeceğim sırada, neredense Pabi lo, boynunda gitarı, alnında kıvırcık kara saçları, dudaklarında uslanmaz hergele gülüşüyle.

— Amıgo, on buçuktan beri seni bekliyorum.

Bambi/«Eşcinsel, cinsinden olanı sever, bunların neresi erkek?»

Ondan önemlisi, söze başlamadan Josy'ye verdiği selâm:

— *Bonjur Maurice, ça va?* Günaydın Maurice, nasılsın?

Göz kaş edip Pablo'yu savdıktan sonra, kafama takılan bu nokta üzerinde durmayacak mıyım? Maurice ne demek, adınız Josy değil miydi sizin? Yoksa Fransa'da Maurice adı kızlara da veriliyor mu? Mauricette diye bir isim biliyorum gerçi, siz Josy dediğinize göre, adınız Josiane olmamalı mı?

Karşılık vermeden, önce bir zaman cigarasının dumanlarını seyrediyor. Salona ilk girdiğim anda dikkatimi çeken dalgınlık. Sonra iliklerine kadar kadın, ne kadını be, dişi bir hareketle kirpiklerini eğerek:

— Kaptan, diyor, görünüşüme bakmayın, tam kadın sayılmam ben, *travesti* kulüplerinden birnde çalışıyorum, bu Pablo haydudu bizim oraya gelir gider, beni hemen tanıdı, hoş o tanımasaydı da söyleyecektim...

Şaşkınlığımı ne siz sorun, ne ben anlatayım.

(Gözlem no: 173. Adı Elise E. 24 yaşında Hekim muayenesinde erkek olduğu meydana çıkmış. E, ondört yaşından beri kadın elbiseleri giymekte imiş. Hatta kadın rollerine bile çıkmış. Saçları, uzun, kadın başı tarzında yapılmış. Yüzünde hafif bir kadın ifadesi mevcut, fakat vücudunun diğer kısımları tamamiyle erkek niteliğinde imiş. Sakalı özenle yolunmuştu. İri olan erkeklik organları bir sar-

gı ile dıklemesine karnına bağlanmıştı. Gerisinin duruşundan pasif eşcinsel olduğu anlaşılıyordu./Taylor.)

la reine ve coccinelle

Bizim şakacı ev sahibi, Mınakyan sahnesinin ünlü 'tiranı' Oksen Şahinyan mıydı, artık hiç öğrenemeyeceğim.

Evet, üniversite yıllarımızda evinde takım taklavat 'pansiyoner' kaldığımız adamın gerçekten adı Oksen soyadı Şahinyan'dı ama, onu biz daha çok İstanbul'daki küçük ermeni tiyatro guruplarından birinin oyuncusu diye alırdık. Karısı Madam Kamelya'yı, evlatlığı Hanriyet'i, de, öyle! Ne de cümbüşlü bir aileydiler: yukardaki tek ve büyük odaya, sırasında altı kişiye varan bir öğrenci kalabalığının dolmasına hoşgörüyle katlanır, gerekti mi bizimle yemek yer, içki içerlerdi.

Kadınlığa heveslenen bir erkeğin resmini ben ilk defa, işte Tarlabaşı'nda Çukur Sokağı'ndaki bu evde, Tıbbiye'ye devam eden bir arkadaşımızın Ruh Sağlığı kitabında görmüşümdür. Doktor Mazhar Osman'ın bu eseri, olgudan konunun gerektirdiği kadar söz etmekle kalmıyor, savaş öncesinde İstanbul'a gelip gece kulüplerinde 'numara yapmış' ünlü bir travesti'nin resimlerini de yayınlıyordu: bakışları buğulu, kaşları kıl gibi ince, dudakları ıslak, zarif bir kadın resmiydi bu; aynı fotoğrafa, besbelli montaj yoluyla erkek hâli de eklenmiş,

böylece aradaki büyük değişiklik gösterilmek istenmiştir.

Yıllar sonra düşünüyorum da, sahne adının La Reine (Kraliçe) olduğunu okuduğumuz bu adamın, kadınlığa özenince Marlene Dietrich'e benzemeye uğraştığını çıkarıyorum. Sonraları tanıdığım bu türden kişilerin, çağlarının ünlü kadın yıldızlarını öykündüklerine tanık olduğumdan mı, bilemem. Gerçek şu ki Grande Hotel des Flandres'in salonunda rastladığım Josy, uzak uzak biraz Marlene Dietrich'i, biraz Marylin Monroe'yu andırıyordu. Andırıyordu demek yanlış, andırmak için elinden ne gelirse yapmış, gelmeyeni kimbilir ne paralar harcayarak başkalarına yaptırmıştı. Memelerini söz gelişi!

İki gün sonra mı ne, Miss Higgins'i bulup dedim ki: «...erkekliğe özenen kadınlar, neden kadınlığa özenen erkekler kadar başarılı olamıyorlar? Ben ki dikkati keskin geçinirim, Josy'nin erkek olduğunu kesinlikle anlayamamıştım: yüzünde en ufak bir sakal gölgesi olmayışından vazgeçtim, göğüsleri ve bacakları o kadar kusursuzdu ki...»

Miss Higgins sözümü iri erkek elleriyle kesiyor:

«— ...çağdaş toplumlarda erkeğin süs teknolojisi kadınlarınki kadar gelişmemiş de ondan. Erkekliğe özenen kadın saçını kestirip erkek kılığına girmekten başka ne yapabilir? Oysa kadınlığa özenen erkek, giyim kuşam alanında olduğu kadar kozmetik alanında da engin olanaklara sahiptir: takma saçtan, takma kirpikten tut, takma göğüse kadar. Hatta hormon tedavileriyle...»

Aynı konuyu Margot'ya açıyorum, tınmıyor hiç, böyle şeylere kanıksamış: paletinde ağdalı bir kırmızıyı biraz sarı, biraz da beyaz ile açmaya uğraşırken, dişleriyle piposu arasından gülümsiyor:

«—...Coccinelle'i görmedin galiba sen, biz de sözünü etmedik: bizdeki *travesti*'lerin kraliçesidir. Vaktiyle Cezayir'de askermiş, onbaşı filân, basbayağı kanlı canlı erkek, şimdi gör, aklın durur, o derece başarılı bir dişi ki bazan benim bile içimi karıştırdığı olur, bir yerlerde şaıkı söylüyor, seni götüreyim bir gece...»

Cezayir'deki onbaşı'dan Margot'nun 'içini karıştıran bir dişi' çıkarmak, olacak şey mi? Hem de nasıl!

> (Gözlem no: 174. Orta yaşlarında bir memur. İyi bir kadıncağızla evli olup, uzun yıllardanberi mutlu bir aile babasıymış. Adam her hafta geneleve gider, kadın giysilerine bürünür, süslenir, başına bir kadın peruğu takarmış. Bu kılıkta sırtüstü yatıp orospulardan birisinin cinsel organını okşamasını istermiş. Eğer genelevin uşağı türünden bir erkeği buna razı edebilirse, onu yeğlermiş. Kraft-Ebing)

O zamanlar, (50 yıllarının başlangıcı), Coccinelle gerçekten bir yıldız sayılabilir miydi? Çok kuşkuluyum. Olsa olsa, Pigalle'deki karanlık gece kulüplerinden birinde, bütün gücüyle dikkati çekmeye uğraşıyordu. Göremedik de zaten: Margot tam o sırada Amerikan zencisi bir kıza takıldı, (insanı öyle bir öpü-

yormuş ki, ağzından ciğerlerini içiyormuş sanki), benim işlerim çıktı, başka bir yere gittim: kaldı o iş.

Bir kaç yıl sonra, Erzincan'dayım; 48. Tümen Muhabere Bölüğü'nde Telli Takım Komutanı olarak, askerliğimi yapıyorum. En büyük Erzincan şaşkınlıklarımdan birisi, belki de o eski ve yıldırıcı depremin etkisiyle çerden çöpten ibaret sandığım şehirde, derli toplu bir banliyö görünümüyle birlikte, fransızca dergiler satan kitapçılar da bulabilmem. Akşamları yatağa uzanıyor, otelin pencerelerinden handiyse odamın içine sarkan iri dağ yıldızlarının ışığını seyrediyorum. Elimin altında Paris resimleri. Bir gece, küt, bir kadın resmi: şuh mu şuh, baygın mı baygın bir sarışın, fırlak göğüslerinin kışkırtıcı güzelliğini, sahne ışıklarının cıvalı parıltısı altına yığıvermiş. Bre kimdir bu? Coccinelle değil miymiş? Resmin altında diyor ki, son ameliyatını da Kazablanka'da geçiren Coccinelle artık tam bir kadın oldu. Evlenebilir bile.

Onu görmek, ancak Paris'e üçüncü gidişimde, yani 1962'de nasip oluyor. Akordeonların bulvar köşelerinden renk renk köpürüp taştığı bir ilkbahar akşamı, Olympia'nın önünden geçmekteyim. İçimde on yıl öncesinin serüven rüzgârı esip duruyor: alıp başımı Peru'ya, kızılderililerin arasına mı gitsem, yoksa Afrika'ya Mali zencilerinin yanına mı? Çevre çok kalabalık. Aralarında sarışınlığı gözalıcı, tombulca bir kadın, elinde çiçek buketleriyle geçip bir arabaya biniyor: Coccinelle'in ta kendisi! Ya o gece, ya ertesi gün, bir tesadüf sonucu Paris-

İnter'de banda alınmış programını dinlemeyecek miyim: kalınca, ama titreşimleri dişi bir ses, bilmeyenin bir erkeğe (hiç değilse eski bir erkeğe) ait olduğunu kestirmesi zor. Yalnız kolayca kestirebileceği, Coccinelle'den büyük bir müzikhol yıldızının çıkmayacağı! O da farkında galiba bunun, sesinden çok, iri göğüsleri, her biri bir skandal olan evlenmeleri, eski erkekliği ile ününü sürdürmeye çalışıyor. İyi kötü, sürdürüyor da.

az kalsın film çevirecekti

O kadar ki, fransız tarihinin en ünlü, en esrarlı 'simâlarından' Chevalier d'Eon'un yaşantısı ve serüvenleri beyaz perdeye aktarılmak istenince, başrolü Coccinelle'in oynaması, sinema dergilerinde hem önerildi, hem basbayağı tartışıldı.

Yeni yeni yaygınlaşan televizyonun sinemayı henüz yenemediği zamanlardı; Cinemonde diye bir dergi çıkardı, renkli bol resim, bol haber, bol dedikodu; arasıra alır, ne var ne yok, bakardım: Chevalier d'Eon şöyle saltanatlı bir film olacakmış da, böyle saltanatlı bir film olacakmış da, başrolü için Coccinelle biçilmiş kaftanmış! Gerekçeleri epeyce sağlam görünmüştü bana: Chevalier d'Eon dedikleri hayatının yarısından çoğunu kadın kılığında geçirmiş, hatta kadın kılığında ölmüş bir fransız soylusu değil miydi, eh kadınlığa özenmekte Coccinelle'in ondan hiç de aşağı bir yanı yoktu

doğrusu, ayrıca hem alımlı, hem yetenekli bir oyuncu sayılırdı, o halde...

Fransız sinemasının ender kadın rejisörlerinden Jacqueline Audry oyuncu seçiminde epeyce bocaladı, yanılmıyorsam: bir kere, Coccinelle'in oyunculuğundan kuşkulanıyor olmalıydı, ikincisi seyirci sürükleyebilecek bir film yıldızı olmayışından! O günlerde, yine Cinemonde'da bu filmle ilgili bir konuşmasını hatırlıyorum, diyordu ki:

«— ...Chevalier d'Eon aslında erkekti demek yanlış, cinsiyeti meçhul bir kişi o, bazıları erkek olup kadın kılığında yaşadığını söylüyorlar, ama tersini söyleyenler de çıkıyor: neden gerçekte bir kadın olup da erkek kılığında yaşıyor olmasın Bu olasılık hesaplanırsa, rolü bir kadın yıldıza vermek, daha uygun düşmeyecek mi?

Ağzı kara çok, hemen Jacqueline Audry'ye art niyetler yakıştırıyorlar: hadi hadi, Paris'in sanat çevreleri onu tanımaz mıymış, güzel kadınlara kaydığını herkes biliyor, 'sevicilik' üstüne az mı film çevirmiş, onun için Chevalier d'Eon'u kadınlığa özenen bir erkek diye düşünmektense, erkekliğe özenen bir kadın diye almayı yeğliyor. Kadın ki ne kadın, yedi yıl savaşlarında, süvari yüzbaşısı olarak savaşmış, az mı heyecan vericidir bu!

Uzun lâfın kısası, o kadar arzuladığı halde Chevalier d'Eon rolünü oynamak Coccinelle'e düşmedi; aklımda yanlış kalmadıysa, Andrée Dhebar adında, boylu boslu, yakışıklı bir kadın yıldız oynadı. Filmi görmediğim için, iyi mi oynadı kötü mü bir şey diyemeyeceğim ama.

olay benim bu defa da Chevalier d'Eon muammasına sardırmama neden oldu.

Şaka söylemiyorum, sahiden bir muamma!

(Gözlem no: 175. Fikren gayet yüksek durumda bulunan, sanat alanında, özellikle kültür tarihçisi olarak başarılı bir işler yapmış bir rahip, hekime başvurup derdine çare soruyor. Zira adamcağız rahip giysilerinin altına, iplikten ya da dantelden kadın elbiseleri giymeden rahat edemiyormuş. Bu düşkünlüğünden çok azap duymasının bir sebebi de, yaşının ilerlemiş olması dolayısıyla, günün birinde sokakta düşüp bayılması ve bu yüzden sırrının meydan çıkmasının daima kabil olması/ Kraft-Ebing.)

2
kadın kılığında bir şövalye

la garçonne ve yönetmeni

Hani Marie-Te'yle bir bulvar sinemasında Olivia diye bir film seyretmiştik ya, Jacqueline Audry işte o filmin yönetmeni. Olivia'nın aslı bir roman, yazarı Olivia'nın kendisi olduğuna göre, belki anı da denebilir. Film boyunca ben, öylesine Marie-Te'nin orasını burasını kurcaklamakla meşguldum ki, konunun ayrıntılarını kesinlikle hatırlamıyorum. Aklımda yalnız Edwige Feuillère'in görkemli güzelliği ve tutkusal oyunu; ona, yani öğretmenine tutulan Olivia'nın içli göğüs geçirişleri kalmış. Ha, bir de, iki sıra ağaçlı, 19. yüzyıldan kalma bir yol.

Film ansiklopedilerine bakılınca ne görülür, Jacqueline Audry'nin Olivia'nın olduğu kadar, ünlü La Garçonne'un da yönetmenliğini yaptığı mı?

(La Garçonne dedin mi, orada dur· iki savaş arasında ortalığı iyice karıştırmış bir roman bu. Beyaz perdeye ilk uyarlanışında, baş rollerini Marie Bell ile Arletty oynmışlardı da; ben onları çocukluğumun kötü, ıslıklarla ve alkışlarla dolu bir sinemasında seyretmiş miydim acaba? Hayal meyal bir şeyler geliyor göz-

lerimin önüne, Arletty, Marie Bell'i şöyle boynundan tutup dudaklarına mı uzanıyor, yoksa öpüşme gerçekleşmeden ikisinin üzerine bir karanlık perde mi iniyor?

La Garçonne'un yazarı Victor Marguerite ülkemizde hemen hiç bilinmeyen, Zola okulundan bir romancı. Ardında bir sürü eser bırakmış ya, ayakta kalanı La Garçonne: belki kahramanı Monique l'Herbier, birinci dünya savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan erkek/kız, erkek/kadın türünün ilginç bir örneği olduğu için. Romanın adı, fransızca oğlan çocuğu anlamına gelen le garçon sözcüğünün dişileştirilmesiyle elde edilmiş yapma bir sözcük, olsa olsa erkek/kız diye çevrilebilir dilimize, zaten öyle de çevrildi sonradan.

Türkçesinin henüz bulunmadığı günlerde, Yüksekkaldırım'daki tatlısu frengi eski kitapçılarda, fransızcasını arıyorum: yok, yok yok! Okumasam ne kaybederim, hiç; hayır, kafama takmışım bir kere, ille bulup okuyacağım. Bir öğle sonu sinemasından çıkıp yine Kuledibi'ne dalıyorum, oraların herzamanki dağdağası,

Kraliçe Christine (Kristina)/, «Bildiğim Kraliçe Christine'in hem erkek, hem kadın sevgilileri olduğu...»

ve kalabalığından sıyrılıp ufak, kir pas içinde bir dükkâna giriyorum. Burundan sıkma gözlüklü yaşlı kitapçı soruyor:

— Ne istiyorsunuz?

Bende cevap hazır: Victor Marguerite'in La Garçonne'unu!

Kitapçıyla yanındaki adam birbirlerine gülümsiyorlar. Niye biliyor musunuz, meğerse o anda ellerinde tuttukları, üzerinde konuştukları cildi yıpranmış kitap; tesadüfen o sabah, İsrail'e göç eden bir yahudi ailesinden satın aldıkları, La Garçonne imiş!

İhtiyar kitapçı sıkma gözlüklerini çıkarıp çıkarıp takıyor:

— Bakın şu göynünüzün güzelliğine, diyor. bir sürü kitap aldık, ama aralarında La Garçonne da bulunsun, *c'est un miracle!* bu bir mucize!)

Jacqueline Audry'nin çevirdiği filmler, Olivia ile La Garçonne'dan ibaret değil elbet, diğerleri arasında iki tanesi var ki hiç de yabancınız olmayan bir yazarın romanları: Colette'in!

Şimdi söyleyin Allah aşkına, böyle bir film rejisörünün Chevalier d'Eon'u film yapmak istemesi hiç yadırganır mı?

kadın kılığına yaşamaya zorlanıyor

Önce itirafımı yapmalıyım:

Chevalier d'Eon adını ben ilk defa Cocci-

nelle dolayısıyla duymuş sayılamam. Önceden biliyordum: Renée Vivien'in adını ve şiirlerini ilk kez gördüğüm şu Grapouillot Almanağı vardı ya, işte orada Chevalier d'Eon'dan da söz açılıyordu, resmini bile koymuşlardı kadın giysileriyle, enikonu güzel bir kadın!

Aramızda *transfetichisme*'den (yani bir kişinin öteki cinsin kılığında yaşama merakından) söyleşirken, Doktor Brander'in de bu eyilimdeki erkek tayfası arasında Chevalier d'Eon adını anmış olduğunu elbette unutmadım.

Doktor Brander'in garibime giden yanı neresi biliyor musunuz? Evinde erkek pijamaları, ropdöşambrları giyip, Old Master pürolarını içen bu kadın, sokakta bildiğimiz Chanel tayyörlerinden şaşmıyor. Bir kaç kere daha 'fantezi' kıyafetlerde, hatta hafif boyalı gördüğüm de olmuştur, hani. Öyle günlerinden biriydi. Montparnasse Dupont'unda oturmuştuk, benim önümde Gerard de Nerval'in fransızcası öfkeli bir ateş gibi çıtırdayan Les Filles de Feu'sü, onun önünde Gitane paketi. Hem ufak ufak Calvados çekiştiriyoruz, hem de neden Margot'da 'erkek giyinmenin' bir saplantı olduğunu konuşuyoruz. Doktor bana hekimce açıklamaya çalışıyor bunu, işin içine nasıl bir tür *fetichisme*'in (eşya tutkunluğu) girdiğini filân belirterek. Kuzeyli değil mi, kadınlardan Kraliçe Christine'i örnek veriyor bu arada, erkeklerden de Chevalier d'Eon'u:

«— ...kraliçe Christine'in yaşantısı başlı başına bir inceleme araştırma konusudur: erkek gibi yaşar, erkeklerle ava gider, çapkın-

lık ederdi. Ünlü yosmalardan sevgilileri olmuştur. Chevalier d'Eon'a gelince, yanlış bilmiyorsam, Fransız kral soyunca kadın gibi giyinmeğe mecbur edilmiştir, ama nedeni çok ilginç, aşırı çapkınmış da ondan, çapkınlıktan baş alamadığı için kral soyunu küçük düşürüyormuş! Yalnız, kral soyunu küçük düşürecek çapkınlıkların sıradan çapkınlıklar olmadıkları, Chevalier'nin erkeklere duyduğu cinsel ilgiden doğan çapkınlıklar olduğu besbelli...»

Hoppala! Kral soyu, soyundan birini kadın gibi giyinmeye, kadın gibi yaşamaya zorluyor! Çok sonraları bunun gerçek olduğunu, Larousse'da Chevalier d'Eon bölümünü okuyunca görmeyecek miyim? İngiltere dönüşünde, Chevalier'ye Fransa'da kalma, orada yaşama izni veriliyor ya, 'kadın kılığında yaşamak' koşuluyla. (1772)

Miss Higgins ise, Chevalier d'Eon'un cinsel yanıyla olmaktan çok, 'siyasal' yanıyla ilgilenmişti. Ne o, şaştınız mı? Doğru, şaşılmayacak gibi değil: çapkınlıkları dolayısıyla kral soyunca kadın gibi yaşamak zorunda bırakılan bir adamın ne gibi bir 'kıymet-i siyasiye'si olabilir ki?

Chevalier d'Eon'un hayatı bu soruya yaman bir cevap: bunu, 'kadın olarak' Rus İmparatoriçesi Yelizaveta'nın sarayına gönderiyorlar, önemli bir siyasal görevle hem de! Görevi, Rus Sarayı ile XV Louis Sarayı, Rus Çarlığı'yla Fransa Krallığı arasında yakınlaşma sağlamak! Chevalier d'Eon, Çariçe'nin sarayına fransızca öğretmeni soylu bir 'madam' diye giriyor; girmekle kalmıyor, giyimi kuşamı, in

celiği ve bilgisi ile Çariçe Yelizaveta'yı adeta feth ediyor.

Miss Higgins, beygir dişlerini gösteren o çirkin gülüşüyle, sözün burasında yılışır; konuyu ona açtığıma açacağıma beni pişman ederek:

«— ...Çariçe'nin» derdi, «...ona duyduğu yakınlığın niteliği üzerine giden olmamıştır, dostluğu aşmayan bir yakınlık mıydı bu, yoksa açıklanması müşkül cinsel bir yakınlık mı? Ama, işin bu yanı nasıl gelişmiş olursa olsun, Chevalier d'Eon'un siyasal görevini başardığı muhakkak: iki ülke arasındaki yakınlaşmayı kesinlikle sağlamıştır.»

Chevalier d'Eon'un serüveni, asıl bundan sonra 'akıllara durgunluk verecektir'. Rusya'daki gizli görev bitti mi bitti, oradaki anılarını yazıp yayınlıyor; yedi yıl savaşları başlayınca, süvari yüzbaşısı olarak harbe katılıp yararlık gösteriyor. Kılıç kullanmakta üstüne yokmuş pek, 'kadınlık, hayatında bile, kişiliğini inciten dokundurmaları hiç bağışlamaz, kılıcını kaptığı gibi, eteklikli meteklikli düelloya çıkarmış. Böyle bir silahşörün savaşta yapabileceğini kestirmek zor mu?

Gelgelelim, Chevalier d'Eon işi, Çariçe sarayındaki kadınlıktan sonra, süvari yüzbaşısı erkekliğiyle bırakmıyor; cüreti, savaştan sonra, Fransa'nın Rusya'daki büyük elçiliğinde Sekreter olmaya kadar vardırıyor. Geçen defa Çariçe'nin onca 'muhabbetini' kazanmış fransızca hocası 'soylu madam' varmış ya, sözde bu gelen Elçilik Sekreteri, onun erkek kardeşiymiş, zaten o kadar birbirlerini andırmala-

rı bundan! Minarenin kılıfı da bu! Aklın alacağı şey mi Allah aşkına? Ben bir zaman inanmadım, epeyce kitap mitap karıştırdım, kime baksam aynı şeyi tekrarlıyor, onun için ister istemez yazıyorum, içiniz alırsa inanırsınız, almazsa inanmazsınız.

Şimdi, kızıla dönmüş sonbahar ağaçlarının, sinsi bir yağmur altında yumuşacık ıslanışını seyrederken, düşünüyorum da, acaba Margot bu kadarını bilseydi, (bilmediği ne malûm?), tepkisi ne olurdu? Kravatını gevşetip, gömleğinin yaka düğmesini çözer, piposuna yeniden tütün doldururken:

«— ...kesin cinsiyet yoktur», mu derdi, daha önce de söylemiştim: her birey, zaman zaman, erkeklikle kadınlık arasında gider gelir. Kimisinde uzun, kimisinde kısa aralıklarla olur bu iş, ama mutlaka olur. Belirli bir aşamada kalanları da çıkar, kalmayıp sürekli değişkenlik gösterenleri de! Hem kişiliğin ikileşmesi dediğimiz şeyin, *(dedoublement de personalité)* altında yatan da bu! Chevalier d'Eon, erkekliğini yaşadığı zaman da o insandır, kadınlığını yaşadığı zaman da: yalnız ilki erkeklik kopyasıdır bu insanın, ikincisi dişilik kopyası!»

Doğrusu ya, Dupont kahvesinde konuyu tartışırken, Doktor Brander'in İsveç Kraliçesi Christine (O Kristina diyor) üzerine anlattıkları da, böyle bir yargıya çok sağlam bir gerekçe oluşturacak nitelikteydi. Doktor'un Kraliçe Christine üzerinde durmasına şaşmalı mı? Ne de olsa kendi ülkesinin kraliçesi! Üstelik ikisi de kadınlara özel bir yakınlık duyuyorlar.

«— ...Üniversitede okurken bir kadın tanımıştım, yazar, Kraliçe Christine'in değişik yaşantısındaki aykırılıkları ondan öğrendim; yoksa bizim tarih kitaplarımızda da altı yaşında tahta geçtiğinden, Danimarka ile Brömsebre anlaşmasını yaptığından, Vestfalya anlaşmasının yapılmasında büyük rol oynadığından fazla bir şey yazılmaz. Olsa olsa, bilginlere ve sanatçılara kucak açtığı, ünlü Descartes'ı bile sarayına çağırdığı eklenir. Oysa Kraliçe Christine'in insanı çarpan yanı, onun bambaşka kişiliği: bir kere evlenmeyi reddediyor, 1600 yıllarında evlenmeye karşı koyan bir kraliçe ne demek...»

(Küt! çocukluğumdayım: Karşıyaka'da sahildeki Melek sinemasında Greta Garbo'nun bir filmi oynuyor, annemlerle gidiyoruz. O zamanlar Greta Garbo'nun filmi geldi mi, kapılar kırılıyor. Film sessiz, doğru dürüst pek bir şey çıkaramıyorum seyrettiğimden, yalnız ortaçağ hanlarında yüksek arkalıklı iskemlelerde oturup tahta kupalarla şarap içen birtakım silâhşörler, bunların kılıçları çekip kapışması dikkatimi çekiyor. İçinden bir türlü çıkamadığım, durup durup anneme sorduğum şu: iyi ama bunların hangisi kız? İnce bıyıklı, yakışıklı bir adam var, bir de tüylü şapkalı başka bir adam var ki, bir bakıyorsun, kadın oluyor.

Sonra sonra, yarı annemle konuşmalarımdan, yarı sinema antolojilerinden, bu filmin Garbo'nun ünlü filmlerinden Kraliçe Christine olduğunu çıkaracağım: Garbo da İsveçli'ydi ya, besbelli Hollywood bu rolü ona uygun görmüş. Garbo filmin bir çok sahnesinde erkek kılığın-

da dolaşıyordu ama, kadınlara değil erkeklere, daha doğrusu bir erkeğe (acaba John Gilbert miydi?) tutuluyordu.

Doktor Brander'e bu anımı aktarıyorum, diyor ki:

«— ...sinemayı sevmem, filmi görmedim, bildiğim Kraliçe Christine'in sırasına göre hem erkek hem kadın sevgilileri olduğu: ünlü erkek sevgililerinden birisi fransız doktoru Bourdelot, bir başkası Lagardie Kontu vb. Kadın sevgililerinin başlıcasıysa Kontes Abba Sparre! Az buz sevişmemiş bu iki kadın...»

Dahası, Kraliçe Christine'in on yıl süren 'israflı' bir saltanattan sonra, tahtı yeğenine bırakıp önce Hollanda'ya, sonra Fransa'ya, nihayet İtalya'ya, göçüşü; başlangıçta gizli olarak, sonra açıkça katolikliğe dönmesi!

Doktor Brander'in gözünde bunların önemi az, kraliçe'nin 'resmi' kişiliğiyle ilgili şeyler, o 'özel kişiliğinin' üzerinde duruyor, daha çok, 'bütün ikicinsliler gibi' tedirgin, kararsız, çabuk parlayan bir insan olduğunu üstüne basa basa belirtiyor. (Onun da, Margot'nun da sırasında inanılmayacak kadar öfkeli ve kırıcı olduklarını biliyorum). Kaldı ki, bir fransız tarih yazarına bakarsanız, katolik matolik, Kraliçe Christine Fransa'da manastırları dolaşırken, Tanrı'dan ve İsa'dan başka şeylerle de ilgilenmiş: başa çıkılmaz çapkınlıklarından dolayı manastıra kapatılmış ünlü yosmalardan Ninon de Laclos'yu Madelonettes manastırında özellikle gidip görmüş, görmekle kalmamış kadının güzelliğine ve şuhluğuna vurulup 'servetini ve kalbini' ayaklarına sermiş!

Ne var ki Ninon de Laclos erkekleri yeğliyormuş galiba:

— ...majesteleri n'olur beni bağışlasınlar!» diye cevap vermiş ona, -...ben mutluluğumu daha alêlade yollardan elde etmeyi düşünüyorum.»

iş 'resmiyete' bağlansa da...

'Mahieu'nün yeri', Luxembourg Garı'nın orda, Depart Kahvesi'nin bitişiğindeydi. Tuhaftır, Maria Misakyan'la Depart'da buluşurduk da, (o sıralarda Quartier Latin'deki bir av donatımı mağazasında tezgâhtar olarak çalışıyordu) Pablo'yla buluşmam gerekti mi, buluşma yeri Mahieu'nün Yeri' olurdu: terası genişçe, tavanı yüksek, eski usul bir öğrenci kahvesi!

O gün, oturmuş hem Pablo'nun gelmesini bekliyorum, hem de Miss Higgins'le (yakında oturuyor) Chevalier d'Eon'un akıbetini tartışıyoruz. Tanıyanlar bilir, benim kötü bir huyum var, nerede olursam olayım içimdeki görünmez gramofonlar, birtakım sevdiğim parçaları çalıp dururlar. O ara, bu parçalardan birisi ıslık halinde dudaklarıma yükselmiyor mu, Miss Higgins cin ifrit. Katlanamadığı şeylerden başında ne geliyor, konuşurken dinlenmediğini farketmesi. Dinliyorum oysa, anlattıkları beni ilgilendiriyor, ama gönlümdeki gramofonları da susturamam ki!

«—... sen,» diyor, «Kaptan, beni ciddiye almıyorsun. Beni bırak, Chevalier d'Eonu'u cid-

diye almıyorsun. Alsan sözlerimi dinlersin: zira, Chevalier'nin siyasal misyonu Rusya'daki olağanüstü başarılarıyla bitmemiştir. Daha sonra, onu, tam yetkili büyük elçi sıfatıyla bizim oraya, İngiltere'ye gönderiyorlar. Orada da başarılı oluyor: yanlış hatırlamıyorsam, 1763 barışının hazırlanmasında epeyce emeği geçmiş. Zaten kadın kılığında dolaşmasının 'resmiyete bağlanması' ertesi yıl gerçekleşmiştir.»

Hay Allah, bu 1763 barışı hangi barış? Sözde tarih biliyoruz. Hem, bütün kabalığına ve kıyıcılığına rağmen, eski zamanlar yoksa daha mı hoşgörülüymüş? Şimdi 'tam yetkili bir büyük elçinin' devletin resmî izniyle 'kadın kılığında' dolaşabileceğini aklınız kesiyor mu? Çoğu eşcinsel kadınların aksine, Miss Higgins'in erkek benzerlerine ilgisi zayıf. Chevalier d'Eon'u daha çok, gizli siyasal işler çevirmiş, usta bir komitacı olarak alıyor besbelli, öyle daha ilginç buluyor. Diyor ki:

«—... ya şuna ne denir? Chevalier d'Eon kadın kılığında olmak koşuluyla Fransa'ya dönmesine izin verildiği halde, hayatının geri kalanını İngiltere'de yaşamıştır. Gelmesine gelmiş buraya bir süre kalmış, ama yapamamış, belki tedirgin olmuş, kalkmış tekrar İngiltere'ye dönmüş...»

Cıgarasını kül tablasına bastırıp, saçlarından omuzlarına kar gibi yağan kepeklerin pusu arasında, dalgın, sözünü tamamlıyor:

«—... kader diye bir şey var mı, düşünmeli: Chevalier d'Eon Londra'dan hem Fransız Kralı'yla mektuplaşmış, hem de gittikçe yoksulluğa düşerek, basbayağı sefalet içinde ölmüş-

tür. Kadın kılığında yaptığı bir kaç düello da du döneme rastlıyor sanırım...»

O sözünü bitirmeden kahvenin kapısından Pablo görünüyor: zeytin siyahı kıvırcık saçları, it bıyığı ve uslanmaz çapkın gülümsemesiyle. Söz verdi, beni Josy'nin çalıştığı kabareye götürecek; o çevreyi ve sorunlarını yakından tanımak olanağını bulacağım. Mesleğe yeni başlayan bir gazete muhabiri heyecanıyla Miss Higgins'ten izin isteyip, kalkıyorum. İçimdeki gramofonda yine plak değişmiş: Marie-José o titrek, o adamın içine işleyen acılı sesiyle, o günlerde dünyayı kırıp geçiren bir Lâtin Amerika melodisini fransızca olarak söylüyor:

«*Qui sait, qui sait, qui sait?*»

3.

juvenes sumus felices

clichy ile pigalle arası

(Etoile üzerinden gelmiş olacağız ki, metrodan Clichy'de iniyoruz. Neden? Pablo hergelesinin, taa Barbès'e kadar, her köşebaşında tadını bildiği bir orospu, her kahvede akıl almaz işler çevirdiği bir ahbabı, her gece kulübünde mutlaka 'hin-i hacette' işe yarar bir tanıdığı vardır da, ondan!

Clichy Meydanı'ndan, Gaumont-Palace sinemasının ışık cümbüşüne kapılmış renk renk kalabalığını geçip, bulvara vuracağız. Ben bu bulvar boyunca acaba kaç kere volta attım? Gözlerimi bir yumuyorum, sıra sıra kahveler, gece kulüpleri, açık saçık resim satan şüpheli dükkânlar en küçük ayrıntılarıyla gözlerimin önünde canlanıyorlar. Sonra neon reklâmlarının, dilsiz telâşlarıyla, kırmızı, mor, sarı, yeşil ve mavi şimşekler halinde üzerinde çaktığı, yaz günlerinin vanilyalı dondurma, kış günlerinin piralinli eskimo kokan insan ormanı. Ne de kalabalık olur buraları, hele geceleyin!

Birden karanlığa gömülen yan sokaklarda, kapılarını Cezayir'li ya da Fas'lı fedailerin tutmuş olduğu, 'o biçim' oteller. Salonları, metal

pembesi rujlar, lâcivert takma kirpikler, kızıl çizmeler ve mutlaka yanar cigaralarla donanmış fahişelerle dolu; yukarı katlarda pencereleri, 'iş süresince' bir aydınlanıp bir kararan. Pablo'nun keyfi yerindeyse, içlerinden birisini çenesiyle gösterip diyor ki:

«—... geçenlerde, şu otelde bir kız çıktı karşıma, amigo, böylesi görülmemiştir: sokakta görsen kolejli kız dersin, oysa yatakta...»

'Yasak Sevişmek'in ikinci basımına giren 'Place Blanche' başlıklı şiiri artık hatırlamanın sırası mıdır? Gerçi bu şiiri ben üçüncü Paris yolculuğumdan sonra yazdım, ama olsun o yeri, o insanları, o havayı hayli renkli ve etkili bir imgeler örgüsü içinde yansıtıyor:

bir çocuk kemancı akşama dağılan
aseton kokulu erkek orospular
incecik kaşlarını çalmış kadınlardan
kirpikler takınmış karanlıkta uzar
bir zenci ansızın kırılır yalnızlıktan
dumanlı bir şişe sanki damar damar
belki sakal bırakmayı geçirir aklından
belki red star'da kaleci oynamayı

geç oldu saat korkuları çaldı çoktan
sokak ağızlarında cezayirli itler
cyrano kahvesi'nde tastamam bekliyorum
gelmiyecek misin yoksa gelmiyecek misin
suçlu suçlu çıkarak uykusuzluğundan
günlerdir kötümsersin tasalar içindesin
durup durup uzakları dinlemektesin
yoğun sesler aranıp çocukluğundan

o gece verdiğin kitabı okudum
içim bir çam ormanı rüzgâr dolaşıyor
mösyö fernand gitmiş az önce sordum
kızlar deli deli üstüme güldüler
kızıl çizmeli berthe hep öyle çirkin
küçük lili lejyonerle yaşıyor
nasıl olduysa oldu plakta sesin
sokak ağızlarında cezayirli itler
cyrano kahvesi'nde tastamam bekliyorum

gelmiyecek misin yoksa gelmiyecek misin

Evet, Clichy ile Pigalle arası, tıpkı Monparnasse çevreleri gibi, Paris'in sefahate en yatkın yerlerinden birisi, ola ki birincisi. O yüzden düz fuhşun pazarlandığı *strip-tease* yerlerinin, buluşma kahvelerinin, müzikhollerin yanısıra, sevici ve *travesti* kabarelerinin önemli bir kısmı da burada. Sıradan kahve ve barlarda bile, en beklenmedik cinsel sürprizler: alımına kapıldığınız o alev alev saçlı kadın, bir bakarsınız, aslan gibi bir delikanlıdır. Ya da, hafif kır düşmüş saçlarını yatırarak dümdüz arkaya taramış da, işleri yolunda gitmeyen bir iş adamı tavrıyla amerikan barda üst üste içki yuvarlayan zat, bir kadın. Bir keresinde...

Yoo, bu akşam Josy'yi görmeye gidiyoruz.

Kapısı handiyse parolaya açılan, 'esrarlı' bir kabare burası. Blanche Meydanı dolayındaki ara sokakların birisinde. İlkin bir zil çalıyorsunuz, bir delikten size bakıyorlar, bildikleri birisiyseniz açıyorlar, yoksa sepet havası. Pablo delikten bakana sövüyor:

«—... açsana orospu çocuğu, yabancı mıyız?»

Şeker kırmızısı bir antre, büyük saksılarda yabancılaşmış palmiyeler, iç bayıltan bir parfüm gizli bir buğu gibi dalgalanıyor. Hafif, insanın kulağını okşayan bir müzik: başka bir dünyanın sesi mi bu, öyle uzak ve titrek?

Pablo, Josy'yi vestiyerdeki şişman kadına sordu, henüz salona inmediğini, soyunma odasında olduğunu öğrendi. (Garip şey, kadın Josy' den söz ederken *il* değil *elle* diyor, erkek değil kadın niteliğini kullanıyor.) Oraya yöneldik. Pablo itinin buralara çok gelip gittiği belli, kimse ses çıkarmıyor, tersine güümseyip selâm veriyorlar.

Kapıyı bir açıyoruz, Allah Allah, görkemli iki kadın: dimdik göğüsler, sürahi gibi bacaklar, yarı çıplak. Felâket bir şey! Josy, ne hikmetse, beni görür görmez tanıyor. Dudaklarında o pembe sedef ışıltılı gülümseme:

«— Siz burada ha,» diyor, «... ne şeref Kaptan.»

Sahne makyajıyla büsbütün bir içim su. Yahu bu ne iştir? İnsanın aklı şaşmaz mı? Ötekisiyle tanıştırılıyoruz: adı Mirella'ymış, kızıl saçları kan gibi çıplak omuzlarına akan, dudaklarının kırmızı parıltısıyla insana Roger Vadim'in vampir kadınlarını hatırlatan bir âfet. Şimdi erkek mi bu Kirpiklerinin arasından yosun yeşili bakarak, bana tanıştığına sevindiğini söylüyor ama, aklı fikri besbelli Pablo'da.

İçki sunuyorlar, uzun bardaklarda buzlu iskoç viskisi. Kafaları çekip, onlarla gevezelik ede ede, hazırlanmalarını seyrediyoruz. Ben müzikhol kulisi çok gördüm, bu da onlardan

b.ri, dikkatli de baksan fazla bir farkı görünmüyor. İşin gerçeğini bilmesem, burasının 'özel' bir anlamı olduğunu kesinlikle çıkaramam, zira harıl harıl süslenip pü: .ıen şu iki alımlı

Travesti kahveleri/'Kapıyı bir açıyoruz, Allah Allah, görkemli iki kadın, dimdik göğüsler, sürahi gibi bacaklar...'

yaratığın erkekleri baştan çıkarmak için dünyaya gelmiş öteki belâlı kadınlardan hiç bir ayrılığı yok.

İyi ama nasıl oluyor bu?)

juvenes sumus felices (mutlu gençler)

O günlerde, Pablo bana demişti ki: «—... sen bunları eşcinsel mi sanıyorsun? Olmaz! Pigalle'in demirbaş oğlancıları, yüzlerine bile bakmaz. Eşcinsel, cinsinden olanı sever: bunların neresi erkek?»

Doğru söze ne denir? Josy'le konuştukça, 'erkek' hemen hemen hiç bir yerlerinin kalmadığını öğreniyorum: sürekli hormon tedavisi geçirmişler, hekim denetiminde kadın hormonu aşılanmış! Aşılandıkça tüyleri seyrelmeye, sesleri yumuşamaya, kalçaları yuvarlaklaşıp göğüsleri irileşmeye başlamış! Sıra gelmiş göğüs edinmeye, estetik cerrahinin marifeti çok, memelerin altından birer delik açıyorlar, içeriye silicon salıyorlar, böylece memelere istenilen irilik ve dirilik sağlanmış oluyor. Güzellik enstitülerinden birisinde, kalan tüyleri elektrik iğnesiyle yaktırınca da...

«—... katlanılması ne müşkül bir işkencedir kestiremezsiniz? Kıl kökleri önce elektrikli iğne ile teker teker yakılır, sonra cımbızla teker teker çıkarılır. Sakallar bıyıklar, vücuttaki öteki tüyler derken aylarca sürer bu dert. Acır da, hem şöyle böyle acımak değil, yüz şişer, kızarır,

sivilceler bilmem neler. Ama, insan bir kere güzel olmayı kafasına koyunca...»

Peki, bir 'kadın olarak' güzel mi Josy? Hiç kuşkusuz! Yalnız o mu? Coccinelle de, başka bir kabarede yeni yeni parlayan Bambi de, Mirella da güzel. İnsan, kendini biraz zorlarsa, değme kadınlardan daha kadın, daha güzel olduklarını bile ileri sürebilir.

Pablo, yine kimbilir kimden yürüttüğü cigarillo'lardan bir tanesini dişleriyle kıstırıp çakmağının alevine tutuyor. Dumanlarını bir vapur bacası iştahıyla çevresine dağıtırken:

«—... sen bakma,» diyor, «... çoğunun belden aşağısı erkektir ha! Seks değiştirme ameliyatları Fransa'da yasak, dışarda pahalı. Kazablanka'da bir klinikte yapılıyormuş diye duymuştum, Kazablanka neresi, cehennemin dibi, hem o kadar parayı nasıl toparlayacaklar?»

Başka bir gün, ince bir kar yalnızlığını ve ayazı kahvenin terasından seyrederek, konuyu Doktor Brander'le konuşurken, bana, cinsiyet değiştirme ameliyatlarının 'erkekler için' hiç de o kadar güç olmadığını, dakikasında kanıtladı:

«—... erkek ve kadın cinsellik organları karşıt görünse de, birbirine çok benzer: erkek organının derisini sıyırır, kalan gövdeyi dişi cinsellik organına benzeterek yanlarda deri altlarına sokarlar, arkasından sıyrılan deri boru biçiminde tersyüz edilip kadın cinsellik organı gibi içeriye dikilir, tamam.»

Doktor Brander'in gizli bir hüzünle 'erkekler için kolay' deyişindeki nedeni, çok sonraları, kadınların cinsiyet değiştirme ameliyatlarının

zorluğunu, çok kez de başarısızlığını öğrenince anlayacağım: doğal elverişlilikleri dışında, ancak organ nakliyle gerçekleştirilebiliyormuş ama, sinirler denk getirilemediğinden mi, yoksa başka nedenlerden mi bilmem, aktarılan organa cinsel duyarlık verilemiyormuş!

Josy'nin 'son' ameliyatını henüz olmadığını, bir gece, yarı yarıya şaşırarak, yarıdan çok fazla ürkerek, öğrendim: hele o akşam öylesine kadındı ki apışarasında hâlâ bir erkeklik organı taşıdığına kimse inanamazdı. O süs o püs meğerse 'dalgası' geleceği içinmiş!.. Tıknaz, tahta sakallı, kınalı kızıl bir fransızlar vardır; 'dalgası' onlardan, bağa gözlüklü, pasaklı, kadife köylü pantolonu diz yapmış biri, Josy'ye bakarsan üniversitede hoca, kendisini dinlersen gazeteci ve film opertörü, adı André Blaireau. Josy ona kısaca Dédé diyor. Benim de Dédé diye çağırmam gerektiğine oybirliğiyle karar verildi.

Adamı tutmadım, Josy'den geçinen asalak bir aydın gibime geldi. Kalın camlı gözlüklerinin ardında, gözlerini şaşılata şaşılata-bilmem yalan bilmem sahi-Amerika yolculuklarını bir anlatıyor ki, büyülenip dinlememek olanak dışı. Dinledikçe de kerâtayı sevimli buluyorsunuz.

«—... epeyce sürttüm ben o yörelerde, bütün ortabatı'yı, batı'yı bilirim, en çok da Los Angeles ile San Fransisco'yu. Size bir şey söyleyeyim mi, yeni dünya korkunç bir kaynaşma içindedir: malûm, sofudur onlar, uygarlıklarının ana değerleri enikonu *puritain*'dir. Gençler bambaşka, Tanrıdan cinsel yasaklara kadar

herşey üzerinde öyle kuşkularla, öyle soru işaretleriyle geliyorlar ki, önümüzdeki yıllarda çok şeyler geçebilir Amerika'da...»

Sonraki olayların doğruladığı bu sağlam saptamayı, rastgele bir gözlemmiş gibi geçiştirip, Blaireau asıl saplantısına geçiyor: cinsellik ve çeşitli görüntüleri! Niye saplantısı diyorum, uyduruyor muyum, hayır, onun kendi tanımlamasıdır:

«—... hastalık yahu bu bende! Ömrümü sorunun incelemesine vereceğim, eminim. Aldığım notlar, izlediğim kaynaklar daha şimdiden üç kocaman dosya tutuyor, sonunda elbet dehşet bir kitap çıkaracağım bunlardan, herkesin ağzı bir karış açık kalacak...»

Josy, narin elleriyle Cool paketinden bir sigara çekip dudaklarına mı götürdü, kaçmıyor ondan, çakmağı o yana uzanıyor hemen; lâfını da kesmiyor ama, sürdürüyor. Zaten onun gibi sürekli konuşan, aralıksız daldan dala atlayan bir tek Çetin Altan'ı gördüm desem yeri:

«—... şimdi siz ne sanıyorsunuz? Josy'yi, Mirella'yı ve benzerlerini, anormal yaratıklar, nasılsa ortaya çıkmış birtakım ayrıksılar filân mı? Hah hah hay, gülerim ben buna! Neden? Nah, daha bu sabah Millî Kütüphane'de bazı notlar aldım, kanıtı onlarda, okuyayım mı?»

Okuma desek de okuyacak! İç cebinden bumburuşuk pelür kağıtlar çıkarıp ışığa tutarak başlıyor uzata uzata, dua okurmuşcasına okumaya:

«Primo: 'Burada erkeklerle yatmak isteyen erkekler, kadınlarla yatmak iste-

yen kadınlar var.. Halk bunu çok kötü karşılıyor. Kadın kılığında yaşayan erkekler bile var. Bunlar güzel koksun diye saçlarına hurma yağı sürüyorlar,/The Sex Life of Africains-W.D. Hambly.»

«Secundo: 'Şukçiyler, Sibirya'nın kuzeydoğu ucunda yaşıyorlar. Bunlar rahiplerini özellikle eşcinseller arasından seçerler. Şukçiy rahipleri, keşiş, büyücü ve hekimdirler. Kadın gibi giyinir, kadınların gördüğü işi görür ve erkeklerle evlenirler.'/Gallimard'ın bir kitabı: Mythe, Rêves et Mystéres.»

«Tertio: 'Otlak kızılderilileri arasında i-ku-ku-a diye bir tören dansı ediliyor, bu dansı bir kere eden erkekler ömürleri boyunca kadın gibi giyinmek zorundadırlar'. /Gatlin.»

Dédé'nin hali tavrı öylesine savruk, döküp saçtığı kağıtlar o kadar gelişigüzel yazılmış çizilmiş ki, okudukları beni hayrete düşürüyor: beklemiyordum doğrusu! Buna karşılık Josy'nin buğulu bakışlarında ona açık bir hayranlığın belirdiğini elle tutarcasına görüyorum. O ise durumu bütünüyle eline aldığının farkında, kendinden emin, hattâ biraz ukalâ bir edayla bana dönüp diyor ki:

«—... Nebraska'daki Winnebago kızılderilileri arasında bir efsane anlatılır dururmuş, nasıl bir şeydir merak etmez misiniz? O halde anlatayım: 'Genç bir boy başkanı, kendisine ya-

pay bir kadın organı yaptırıyor, yapay memeler vs, sonra da kadın giysileriyle bir kadın olarak yaşamasını sürdürüyor. Sonunda, komşu boylardan bir yiğitle sevişip evleniyorlar, üç çocuk doğuruyor ona, sapasağlam üç çocuk.»

Sustu, eliyle Josy'yi, öteki masalarda müşterilerle çene çalan, içki içen öteki kadın/erkekleri gösterdi:

«—... bunların gerçekleştirmek istediği bu efsanedekinden çok mu farklı sanki?»

Ağır ,ağdalı bir müzik, zeytinyağı yeşili bir gizli ışığa bulanmış, kıvamlı bir sıvı halinde piste yayılıyor; dudak dudağa, yanak yanağa dansedenleri adeta büyük ve gizemli bir jelatin kavanozu içersine alıyordu. Hani insanın neyi nereye koyacağını, neyin nereden itibaren ne olduğunu kestiremediği duraksama anları olur ya, onlardan birini yaşıyordum işte. Sanırım André Blaireau'nun üzerimde yapmak istediği etki de buydu. Başarmıştı öyleyse.

Bardağını şerefime kaldırarak: «—Kaptan,» dedi, «... bu 'kızları' hor görmemelisiniz? Bilmem kaç yıllık bir rüyayı gerçekleştiriyorlar.»

Sonra kulağıma eğilip, fısıldadı:

Roma'da ne derlermiş bunlara, haberiniz var mı: *juvenes sumus felices*, yani mutlu gençler! Amerika'da da buna benzer bir şey söylüyorlar şimdi.»

Diyebilirler ama, gerçek bu mu? Benim gözlemim oydu ki *travesti*lerin çoğu işi ne kadar umursamazlığa vururlarsa vursunlar, saklı bir hüznün sisinden, tumturaklı bir kederin durgunluğundan kendilerini kurtaramıyorlar.

(On altı yaşında filândım!

Biz, İzmir Atatürk Lisesi'nin birinci sınıfından iki çocuk, Cemşid Hun'la Attilâ İlhan, ünlü 141 ve 142. maddelerin hışmına uğrayarak, cezaevine düşüyoruz. İlk günlerde, adamın sırtını üşüten 'münferit'lerde anamızı ağlattıktan sonra, bizi 'ikinci ferâne'ye veriyorlar: idamlıkların, çok ağır cezalıların bulunduğu, fakat yaşama koşulları daha elverişlice bir yer burası!

Rahatımız biraz düzeliyor ya, okuyacak kitap istiyoruz. İstiyoruz deyişim lâfın gelişi, gerçekte isteyen benim: Cemşid'in okumakla yazmakla pek arası yok. O yıllarda Remzi Kitabevi'nin 'Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi', en seçkin eserlerin yayınlandıkları dizi. Zarzor bunlardan bir kaçını ele geçiriyorum: Georges Duhamel'in 'Geceyarısı Itirafı', Pierre Benoit'nın 'Geceyarısı Güneşi', bir de Tullio Murri'nin 'Kürek Cehennemi.'

O güne değin Tullio Murri adını duymamışım .O günden sonra da duymayacağım. Kitabı türkçeleştiren Hüseyin Cahit bey'di yanılmıyorsam. Boş bir zamanında yapmış olmalı. İtalyan cezaevlerindeki yaşama koşullarını anlatan bir romandı ki, Cesarino adındaki bir hükümlünün giderek cezaevinin 'fahişeleri' arasına nasıl katıldığını, nasıl 'kocalarından' birisinin ona cezaevinden çıkınca beraber yaşamalarını önerdiğini 'tasvir' diyordu: Cesarino, kadın kılığına girecek, süslenecek püslenecek, adamın 'metresi' olacaktı.

Talihin garip bir sillesini yiyip cezaevine

düşmüş on altı yaşındaki bir öğrenciyi böyle bir romanın nasıl çarpacağını bir düşünür müsünüz? Berbat bir şey oldu. Günlerce talihsiz Cesarino'nun feci akıbetine üzüldüm durdum. Çocuktum, safmışım besbelli, insanların yaşantısını nelerin biçimlendirdiğini kestiremiyordum; haksızlıkların ve yanlışlıkların dürüstlükle, akıl ve iyiniyetle giderilebileceğini, düzeltilebileceğini sanıyordum. Cesarino o akıbete 'müstahak' değildi bence, kurtarılabilirdi de!

Aradan yıllar geçip, elin Paris'inde Josy'yi, Mirella'yı ve öbürlerini görünce, düşünüyorum da, Cesarino'nun o kaderi kendisinin de isteyebileceği, hattâ bundan hoşlanabileceği hiç aklıma gelmemiş!)

Meraklısı için notlar:

'Travesti' kabarelerinin en ünlülerinden Carrousel kadın/erkekleriyle sık sık dünya turnelerine çıkar, Ortadoğu ülkelerine yönelmiş bu turnelerin bir ikisinde Türkiye'ye de uğramışlar, İstanbul, Ankara ve İzmir'in büyük gece kulüplerinde boy göstermişlerdir. Sonraları, galiba en çok da italyanlar, bizdeki kadınlığa yönelik gençlerle ilgilendiler, bunları Roma'ya çağırıp orada ameliyat ederek iyice kadınlaştırdılar, en ünlüleri şimdi Emel Aydan ve Hülya Korur adıyla çalışıyorlar.

4
blaireau'nun notları

tarihe göz atarsak...

Janine, Allah bilir kaçıncı tablosu için, Margot'ya çıplak poz veriyor: kaplan postuna benzer benekli bir postun üzerine oturmuş; bir eli arkasında, bir eli alnında; göğüsleri ve dudakları fırlak! Buğulu camların ardında, buz tozu halinde ufalanan gökyüzü. Ben, divana uzanmış, kaloriferin kuru sıcaklığında ilikleri-mi gevşeterek, madalyonun öteki yüzünde yeni tanıdığım insanları anlatıyorum: Josy'yi, Blaireau'yu, Blaireau'nun leblebi gibi döküp saçtığı hikmetleri. Tınmıyorlar.

Yalnız, eski Yunan ve Roma'da eşcinsellerin evliliği konusuna gelince, Margot paletini bıraktı, kitaplarının arasında yaldızlı bir cildi çekip, önüme attı:

«—... bazı satırların altı çizilmiştir,» dedi, «... bul, oku.»

Önce kitaba baktım ,Samasatus'lu Lukianos'un ünü dünyayı tutmuş «Yosmaların Sohbeti/Dialogues des Courtisanes» adlı eseri, sonra altı çizilmiş paragrafı buldum okudum:

«... Lesbos'lu Magila diye bir kadın, zengin bir kadınla beraber yaşıyordu. Le-

aina adında genç bir kadın, geceyi geçirmek üzere bu iki sevicinin evine geliyor. İkisi de Leaina'yı heyecanla karşılayıp, kucaklayıp öpüyorlar, seviyorlar, okşuyorlar. Sonra Magina onu koynuna alıyor, Leaina: '— Güçlü kuvvetli, levent gibi bir erkekle yatmıştım sanki' diyor. Magila, kadın adı olduğu için, adını beğenmez, kullandırmazmış; kendisini Magilo diye çağırtırmış. Leaina'ya şöyle demiş: '— Benim adım Magilo'dur, Demenossa ile evliyim, benim karımdır o.»

Çalışmaya ara verince, Janine punch hazırladı. Bardaklarda, alkol, bazan mora, bazan kızıla çalan yassı ve mavi bir alevle yanıyor. Margot, piposunu dumanladıktan sonra, lütfen konuya dönmeye 'tenezzül' etti:

«—... ben sanırdım ki müslümanlar hıristiyanlara oranla yahudi ahlâkından daha az etkilenmişlerdir. Yanılmışım: bakıyorum da, senin, bizim erkeklerimizden farkın yok, eski çağın gerçekleri kafanı altüst ediyor. Dememiş miydim sana cinsel yasakların kökeni eski Filistin'dedir diye, yoksa eşcinsellik Mezopotamya uygarlıklarında da, eski Mısır'da da, eski Yunan ve Roma'da da görülüyor. Hatta bu sonuncularda toplumsal sisteme dönüşmüş denilebilir. Yasak olduğu tek öğreti musevilik öğretisi, elbet musevilikten esinlenen hıristiyanlık ve müslümanlıkta da aynı yasakları buluyoruz. Yalnız Arapların harem kurumunu gözden çıkaramayışlarına bakarak, müslümanlardan umutlanmıştım biraz, daha geniştirler sanıyordum.»

Fellini'nin Satiricon'undan/«Roma eski Yunan'ın uzantısıdır, cinsellik alanında da böyle olmuştur bu.»

Üç gün sonra mı ne, Blaireau ile soruna yeniden el attığımızda, Margot'nun dediklerini üç aşağı beş yukarı doğruladığını gördüm. Hani

şu bizim Boğazköy kalıntılarında bulunan Gılgameş Destanı var ya, meğer o Mezopotamya uygarlığında eşcinselliğin olduğuna en sağlam kanıtmış! Gılgameş sıradan bir adam mı, hayır: basbayağı bir kral, ama bir gece bir düş görüyor, garip bir düş bu, zira 'yıldızlar birdenbire dökülüyorlar, bir adam gökten bir meteor gibi yere düşüyor, Gılgameş onu bir karı gibi kucaklıyor'. Bu, Engidu'dur.

Blaireau, kendisine özgü patavatsızlığıyla, neredeyiz, çevremizde kimler oturuyor, bize kulak veriyorlar mı vermiyorlar mı aldırmadan, kalkıyor ayağa, kahvenin ortasında handiyse bağıra çağıra Gılgameş Destanı'ndan mısralar okuyor:

«Soğukta insanı sıcak tutmayan bir örtüsün sen!
rüzgârı tutamayıp savrulan bir kapısın!
bir tuzaksın, içinde türlü hainlik barındıran!»

Bu acı sözler, Gılgameş'in kendisine vurutanrıça Piştar'a söyledikleriymiş. Çok ilginç: Gılgameş'le Engidu öylesine sıkı bir ilişkiçindedirler ki, tanrıça Piştar'ın sevdasını reddediyor Gılgameş! Bu yüzden başlarına gelmedik belâ da kalmıyor.

Daha sonra Blaireau, bir yandan tahta sakalıyla masanın üzerini süpürürken, bir yandan da acı tütün ve kırmızı şarap kokan soluğuyla yüzüme yüzüme eğilip, Eski Yunanistan diye bildiği ne varsa işin içine karıştıracaktır. Bu yolda hazırlıksız sayılmam, Margot'dan az şey

dinlemedim, yine de Blaireau'nun anlattıkları:

«—... sorunu bizim koyduğumuz gibi koymuyorlar bir kere, aynı cinsten kişilerin arasındaki aşkı handiyse sahici aşk diye almışlar, değer yargıları da ona göre oluşmuş elbet. Şey diyor ki hatta, şey canım, şey... ha, Platon diyor ki...»

Yine ceplerini alt üst ederek, üzerine kurşun kalemle kargacık burgacık notlar alınmış, eski püskü kağıt tomarlarını çıkardı, epeyce aranıp içlerinden birisini seçti, sesini ağdalaştıra ağdalaştıra okudu:

> «... belki de barbarlar oğlanlara duyduğumuz büyük yakınlığı kınamaya yeltenirler. Tıpkı beden eğitimini ve bilim sevgimizi baltalamaya çalıştıkları gibi, oğlanlara duyduğumuz büyülü sevgiyi de yasaklamaya çalışırlar. Bunun nedenini, zorba barbarların bütün uygarca şeyleri yasaklama eğiliminde aramak gerekir.»

Sakalını avuçlayıp, kahkahayı basıyor: «—... duydunuz ya, adamın gözünde eşcinsellik 'uygarca bir şey' de, eşcinselliği yasaklamak barbarlık!» Arkasından, yeniden burnuma girip başlıyor bir sürü ad sıralamaya:

«—... Solon eşcinseldi, Psistratus diye bir oğlana tutkundu. Temistokles ile Alkibidiades, sevdikleri bir delikanlı için çatışmışlardır. Ünlü söylevci Demosthenes var ya hani, derler ki süslü şallar, ince işlemeli giysilerle dolaşmayı severmiş. Giyimlerini kadın giysilerine benze-

tenler çokmuş o zaman. Ya Sophokles?... Ya Euripides?...»

Yine eski püskü kağıtları arasından, kenarları lime lime olmuş, yazıları okunmaz hale gelmiş bir tanesini seçip çeneme dayıyor. Yanlış aklımda kalmadıysa, Xenefon'un bir metni bu:

> «... eski Isparta'da eşcinsellik, eğitim sistemine bile sokulmuş, bir eğitim dalı haline gelmiştir. Hükümet bu türden aşkları koşullara bağlamıştır. Sözgelişi, Isparta'lı bir soylu genç, kendisine bir âşık edinmezse cezalandırılırdı. Onun gibi, varlıklı bir aşığı yoksul fakat dürüst bir erkeğe yeğleyen yakışıklı oğlan cezayı yerdi. Bütün sevgi gösterileri, en içli dışlı ilişkiler bile, yasalarla onaylanmıştı.»

Sonra Atina'ya geçiyor, Dédé'ye göre Atina aslında yüksek eşcinselliğin başkenti, hem öyle bir çoklarının sandığı gibi duygusal düzeyde bir eşcinsellik değil bu, basbayağı bedensel ve somut bir şey. Savlarına Raymond de Becker'i tanık gösteriyor:

> «... aslında Atina'da eşcinsellik sadece özgür vatandaşlara özgüydü, kölelerin bu tür ilişkilere girişmesi yasalarla önlenmişti. Yalnız, özgür erkekler arasındaki aşkın sadece duygusal olduğunu düşünmek safdillik olur. O çağın grek dünyasında görülen eşcinselliğin ülkücülükle de ilgisi yoktur. Bunların bazı filozofların desteklediği ülküleri benimsediğini sanmak: yanlıştır. Eski Yunanistan'da er-

kek fahişeliği yaygın durumdaydı, o kadar ki meslekten sayılıyor ve yapanların devlete vergi ödemesi bile gerekiyordu.»

Bütün bunlar iyi hoş da, Blaireau'nun dediklerini, yalnız yakaladığım bir ara Josy'ye aktarıp ne düşündüğünü sordum. Sahneye çıkmak üzereydi, gözkapaklarına yaldızlı far sürüyordu. Kirpiklerinin arasından gözlerini kaybederek güldü:

«—... siz,» dedi, «... Dédé'ye pek o kadar aldırmayın: o kocaman bir çocuktur. Onu biraz da bu yüzden seviyorum ya! Fakat, dikkat: bir erkeğin bir erkeğe olan aşkı değildir benimkisi, bir kadının bir erkeğe olan bağlılığıdır...»

İyi mi?

seks sözcüğünü kim uydurdu?

Askerliğini yaparken, insan nedense çok kitap okur. Hayatı birden düzene girer de ondan mı, çoğu ıssız Anadolu şehirlerinde akşamlarını değerlendirecek gönlüne göre bir eğlence bulamaz da ondan mı, bilemem. Bildiğim, benim Erzincan askerliğim sırasında, 'Kurtlar Sofrası'nın beğenmediğim bölümlerini harıl harıl yeniden yazdığım gibi, emekli bir paşa keyfiyle bir sürü de kitap okuduğum.

Bunların arasında, Marguerite Yourcenar'ın 'Les Mémoirs d'Hadrian/Hadrianus'un Anıları' önemli bir yer tutuyor. Neden? Daha Mamak Muhabere Okulu'nda yedek subay adayı iken, bazı fransızca dergilerde kitabın övgüsünü oku-

muş, o zamanlar Ulus'ta bir yerde olan Hachette Kitabevi'nden bir cep kitabı basımını bulunca şıp diye almıştım. Kur'a telâşı arasında okunması Erzincan'a kalmış oldu.

Marguerite Yourcenar, edebiyata düşkün bir kadın tarihçi, kitabı da Hadrianus'un gerçek anıları değil: düşünmüş, Hadrianus anılarını yazsaydı nasıl yazardı diye; toparladığı tarih bilgisini, bu ünlü Roma imparatorunun kişiliği ve yaşantısı üzerine derlediklerini, bir araya getirmiş; anı biçiminde yazmış! Çok da iyi etmiş: çünkü kitabı hem bir roman akıcılığıyla okunuyor, hem benim gibi yunan/latin tarihine de, mitologya'ya da ısınamamış bir barbara bir sürü şey öğretiyor: en başta Hadrianus'un eşcinsel bir imparator olduğunu, sevdiği delikanlılar adına şehirler bile kurduğunu filân.

(Aradan zaman geçince, 1963'de Claude'dan Marguerite Yourcenar'ın tarihteki erkek eşcinsellerle garip bir yakınlık içinde olduğunu öğreneceğim. «Alexis» adını taşıyan böyle bir kitabı daha var sanırım.)

Oysa, Roma'nın insanın cinsellik tarihine katkısı eski Yunanistan'ınkinden kim daha azdır diyebilir? Kalın camlı gözlüklerinin irileştirdiği kınalı kızıl kirpikli balık mavisi gözlerini açа açа, Blaireau'nun daha o ilk Paris yıllarımda söylemiş olduklarını nasıl unuturum peki:

«—... ben lâf dinlemem, Roma eski Yunan'ın uzantısıdır, beğenisi daha düşük, gücü daha büyük bir uzantısı: eski Yunan'da olan herşey Roma'da da olur, ama bir bakıma çok daha bü-

yük çapta, bir bakıma çok daha aşağı bir düzeyde! Cinsellik alanında da böyle olmuştur bu!»

Eliyle havadaki görünmez yarasaları kovalayarak eklemişti:

«—... Lewinshon'ı tanıyor musunuz? Hayır mı, ya kimi tanırsınız siz? Lewinshon diyor ki aslında seks sözcüğünü ilk icad edip kullananlar da Romalılardır. Sözde Yunanca *hexis*'ten geliyormuş ama, doğru dürüst kimsenin bir şey söyleyebildiği yok.»

Roma dediler mi dur, gözlerimin önünde ya Cecil B. deMille'in ya da faşist italyanın ünlü rejisörü Alessandro Blasetti'nin çevirdiği bol figüranlı gladiyatör filmleri: kalabalık bir seyirci topluluğu arenanın tribünlerini doldurmuş, ortada gladiyatörler boğuşuyorlar, çığlık kıyamet! Bir de, ne: Caesar harmaniyesini savurta savurta merdivenlerden inerken suykastçılar ansızın çevresini sarıyorlar, aralarında Brutus, hançerini çektiği gibi...

Margot, çok eski bir söyleşimizde demişti ki: «—... Caesar'ın eşcinsel olacağı hiç aklına gelmiş miydi? Çağdışı bir Romalı senatör onun için ne demiştir, duymuş olsan gerek: 'Caesar bütün kadınların kocası, bütün kocaların da karısıdır.'»

Hangi akşam o, kabaredeyiz, ışıklar renk renk yanıp sönüyor, mikrofonda Mirella, üzerinde pul işlemeli şahane bir tuvalet. Dédé, oturduğumuz masada, bir eliyle Josy'nin ince belini sarıp öbür eliyle piposunu basbayağı gözüme sokarak bir imparator daha ekliyor listeye:

«—... bunların en akıllısı Augustus'tu öyle

mi, gençliğinde kendisini Tittius Hirtius diye birine sattığına ilişkin belgeler bulunmuştur, kaldı ki...»

Bu Roma imparatorları bir âlem, bir bakıma Roma'nın cinsel haritasını iyice çıkarabilmek için imparatorların cinsel yönelişlerini gözden geçirmek gerek. En iyisini de galiba Doktor André-Moralis Daninos özetlemiş, şöyle diyor:

«... Caesar gibi Tiberius da eşcinseldi belki. Caesar'ın öcünü alan Marcus Antonius da Kleopatra'nın aşkı uğruna bir imparatorluğu feda etmeden önce, erkeklerle de kadınlarla da sefih bir hayat sürmüştü. Caligula kendi kızkardeşi Agrippina'yı metres edinmişti, arkasından sürgüne gönderdi. Agrippina, Claudius ile evlendi, ama oğlu Britannicus'u sürgüne gönderdikten sonra kocasını zehirledi. Claudius, Agrippina ile evlenmeden, üçüncü karısı Messalina ile yaşıyordu. Messalina kocasını hafiyelerle izlettiriyor, canı çekince genel kadınların arasına karışıp orospuluk ediyor, ama bu son derece kanlı entrikalar çevirmesini engellemiyordu. Caius Silvius'la gizlice evlenince Claudius'un sabrı taşmış, Messalina'yı öldürtmüştü. Agrippina ise Claudius'u zehirledikten sonra öz oğlu Neron'u tahta çıkardı, ama ona hiç göz açtırmadığından Neron da (basbayağı bir vampir olduğu söylenen) Poppea ile evlendi, onun itişiyle de annesini öldürttü. Daha önce ilk karısı Octavia'yı da

sürgüne göndertmiş, öldürtmüştü. İkinci kez gebe kalınca, Poppea'yı da karnına bir tekme vurarak öldürdü. Vittellius kadın kılığında gezmekten hoşlanıyordu, o da eşcinseldi. Caesar'dan ve Tiberius'tan sonra Ankonius'un âşığı olan Hadrianus, eşcinsel olduğu halde başarı ile saltanat süren tek imparatordur.»

Marguerite Yourcenar da bunu anlatıyor zaten, ayrıca Hadrianus'un aşk belâsına neler çektiğini de!

Şimdi nasıl Josy'yi hatırlamam: el aynasında büyük bir titizlikle dudaklarının rujunu tazeliyor, Blaireau'nun dediklerini umursamaz görünüyordu; bir ara nasıl oldu bilmiyorum, ona bütün bunlar üzerinde ne düşündüğünü sorayım dedim; kayıtsız, omuzlarını kaldırdı:

«—... Dédé neyi kanıtlamaya uğraşıyor bir türlü anlamıyorum: ben etten kemikten *(en chair et en os)* bir gerçek olarak yanıbaşında dururken!»

5.
sade ve sacher-masoch

doktor brander'in başına gelenler

Prefecture'den çıktım, Seine kıyısında durup gökyüzüne baktım, külrengi bir kar ince ince üzerime ufalanıyordu; birden kendimi Erich Maria Memarque'ın bütün ilk gençliğimizi etkilemiş 'İnsanları Seveceksin' romanındaki siyasal mültecilerden biri, Steiner ya da Kern gibi hissettim: Fransız Polisi, Paris'te 'siyasal etkinliklere bulaşıp tek durmadığım için' bana sürekli oturma izni de, oturma belgesi de vermiyordu, en kısa sürede Fransa'yı terketmezsem sınır dışı edilecektim!

O havayla Margot'nun atölyesine düşmüşüm ki, orada beni başka bir dram beklemektedir: Doktor Brander, bulut gibi sarhoş, divana yıkılmış atıp tutuyor. Saç baş bir tarafta, ağız çarpık, gözler kan çanağı. Yahu ne oldu bu kadına Öylesine allak bullak bir halde görünüyor ki, yanında her zamanki özeni ve titizliğiyle giyinip kuşanmış, süslenip boyanmış Margot'yu, hani büyük mağazaların vitrinlerinde güzellikleri akıl dışı mankenler vardır ya, onlardan birisi sanıyorum. O, piposunu, ağzından eline alıyor, kısaca bana durumu özetliyor:

«— Bir kızla yaşıyordu ya, bunu bırakıp kaçmış!»

Kız, eski bir filmden belleğe yansıyıveren bir hayal gibi gözlerimin önünden geçiyor. Allah Allah, o burjuva ailesi sıcaklığında hanım hanım Doktor Brander'e kazak ören genç kadın nasıl olur da bırakıp kaçar? Doktor Brander'i zarzor bir arabaya atıp, evine götürüp bıraktıktan sonra, sorunun cevabını Margot veriyor:

«—... elinden kaçırdığı ilk kadın mı sanıyorsun? Ona kimse dayanamaz: *sadique*'tir çünkü, sevişirken hırpalamaktan zevk duyar, bundan önceki anlatmıştı, kızı çırılçıplak iskemleye bağlar, göğüslerini jiletle çizermiş! Kolay mı dayanmak?»

Çok kötü oldum: küçük yaşımda işkenceyi siyasal bir baskı aracı olarak çevremde gördüğümden midir nedir, böyle bir davranıştan cinsel zevk alınabilmesi bana insanlığa sövmek gibi geldi. Ama diyorum ya, gençtim, şiddetin insanların hayatında oynadığı rolü yeterince değerlendiremiyordum, Marqius de Sade hakkında hiç bir bildiğim yoktu. Sadece gerçeküstücülerin eserlerine abartılmış bir önem verdiklerini okumuştum, bir de Margot'yla ilk zamanlarda konuştuklarımızdan bazı şeyler aklımda kalmıştı.

İşte, sadece üzerine yazılmış kitaplarla koskoca bir kitaplığı doldurabileceğimiz 'Divin/İlahi Marquis' ile ilgilenişim bu olaydan sonra başladı. Başlamasıyla tökezlenmesi de bir oldu: bütün kitapları yasak edildiğinden onları nasıl bulup nerede okuyacaktım? Bereket ver-

sin, Margot imdadıma yetişti, önce bir 'Sade'dan seçmeler' kitabı buldu. Sonra Justine'le Juliette'i; sonra da bazı öbür eserlerini. Fakat önce yaşantısı! Doktor André-Morali Daninos'nun şöyle bir özetleyişi var ki, bilmem hoşunuza gidecek mi:

«... eski rejimin bir adamı olan Marquis de Sade soylu bir kişiydi, hafif süvari birliklerinde subaydı, ozandı, müzikten anlardı. Grimod de la Reynière kendisini daha küçük yaştayken kunduzböceğinden çıkarılan bir ilâcın şehvet duygusunu artırıcı etkilerine alıştırdı. Marquis 'edebe çok aykırı eylemlerinden' ötürü 1763'de tutuklandı. Vincennes'de hapse atıldı, çok geçmeden salıverildi ama, tek başına dine de aykırı düşen eylemlerin kahramanı bir ahlâksız olarak damgalandı. Çeşitli ilişkiler kurdu, babası ölünce miras olarak kendisine 'kont' ünvanı kaldı. Yine ordu hizmetine girdi, fakat çok geçmeden gece âlemlerine başladı: karşılıklı birbirini kırbaçlamaktan ibaretti bu âlemler. 1768'de bir kızı kaçırarak kırbaçladı, kız kaçıp onu ele verdiyse de Kral soruşturmayı durdurdu. 1772'de Marsilya'da Sade eşcinselliğin ve kırbaçlamanın da uygulandığı cinsel bir âlemde, yosmalara, içinde kunduzböceğinden çıkarılan o şehvet verici ilâcın da bulunduğu şaraptan içirdi, kızlar hastalanınca onu şikâyet ettiler: Sade'la uşağına ölüm cezası verildi. İtalya'ya kaçtı ama, orada tutuklanarak Milano'da gözaltına

alındı. Kaçıp yanına gelen karısıyla birlikte türlü çarelere başvurarak geçinmeye çalıştı. Ne var ki bir yolunu bularak onu yine Paris'e getirdiler, 1777'de yine cezaevine koydular, 1790'da Ulusal Meclis'ce salıverilince Justine ya da Namuslu bir kızın başına gelenler ve Juliette ya da Ahlaksızlığın zaferi başlıklı iki kitap yayınladı. Fakat gaflete düşüp Madam Tallien aleyhinde bir yergi yazınca 1796'da yine cezaevini boyladı. Napoleon onu bile bile cezaevinde unuttu, Sade da 1814'de demir parmaklıkların arkasında öldü.»

Sade'ı okumak, hele önceden fikri olmayan birisi için, korkunç bir olaydır ha! Yaşadığımız cinsel tabular toplumunun yüzlerce yıllık yasakları paldır küldür yıkılırlar. Yazar, hıristiyan/yahudi ahlâkının batılı toplumlara sindirdiği bütün cinsel değer yargılarını altüst etmekle kalmaz, çoğu zaman, insanın 'aklım durduran' bir cüretle, gerçekten ahlâklı, gerçekten sağlam ve dengeli olmanın, bu değer yargılarının tam tersine inanmak ve uygulamakla gerçekleşeceğini savunur. Deneyleri kıt, cinsel özlemleri olağan çizgisini aşmamış okur, Sade'ı okurken, daha ilk satırlarında dehşete düşebilir: aile, devlet, din, hukuk mukuk tanımayan Sade, bütün ayıpları bir meziyet haline getirdiği gibi, erdemli olmanın din töresine dayanan bir toplumda nasıl türlü belâlara uğramanın nedeni olduğunu; buna karşılık, dinsizliği ve ahlâksızlığı benimsemenin her türlü ikbal kapısını nasıl açtığını 'kanıtlar'. Justine'le Juliette'in

ana konularına göz atarsanız, görürsünüz: Justine, erdemli olduğu için başına gelmedik belâ kalmaz da, Juliette ahlâksızlığın her türünü kolaylıkla benimsediği için zevkin ve servetin zirvesine ulaşır.

O akşamlarımı unutabilir miyim hiç?

Bazı bazı, o yıllarda henüz açık olan Quartire Latin'deki Dupont kahvesinde, gauloise tütünü, café crème ve chocolat kokuları arasında dalar gider; birden, gevşek bir karanlığın bulvarları sardığını, güven verici bir karın sessiz bir müjde gibi yağmaya başladığını, hayretle görürdüm. Maria Missakyan, aşkımızın bu en duygusal döneminde, benim ne diye böyle cinsel tutkusu çılgınlığa varan bir yazarı elimden bırakmadığıma akıl erdiremez; Pablo ise, beyaz dişli hergeleliği, ispanyol bıyıkları ve gitarlı çapkınlığıyla, kitapların sadece sevişme düzenlemelerini (hem de insanı ürküten bir öğreticilik, aşırı bir ayrıntı düşkünlüğüyle) anlatan bölümlerine şöyle bir göz atardı.

Sade, daha o dönemde, sonraları *groupe-sex* diye anılacak, hayli de uygulanacak bir cinsel sevişme tekniğinin inceliklerini uzun uzun araştırmış, geliştirmiştir. Kadınlı erkekli gruplar, işin içine türlü işkencelerin, çoğu kere adam öldürmelerin de karıştığı bitmez tükenmez 'sefahat âlemlerinde' günlerce bıkıp usanmadan 'aşk yaparlar'. Sevişmelere yalnız aynı oburlukla sürdürülen şölenlere katılıp yiyip içmek, bir de din aleyhinde, yeni ve benimsenmesi zorunlu doğasal bir töre lehinde söylev çekmek için ara verilir. Ne müthiş bir gerilimdir bu!

Sade'ı ilk okuyuşumda, itiraf etmeliyim ki,

daha çok cinsel sınır tanımazlığı, hemen herkesin 'sapıklık' dediği bütün cinsel kaymaları ahlâk adına savunuşu beni çarpmıştı; ne Nadeau'nun ve André Breton'un o derece ilginç bulduğu gerçeküstücü yanını görebilmiştim, ne de bir sürü yazarın onu yeni bir törenin yaratıcısı olarak selâmlamasına yol açan devrimciliğini! Beni asıl ilgilendiren bireylerin cinsel diyalektiği, iki cins arasında gidip gelişleri olduğu için midir nedir, şiddete dayanan, cinayete ve cürüme hak tanıyan bir ahlâk anlayışına ısınamadım pek; evet, 'hoşgörü toplumu'na yandaştım, insanların cinsel davranışlarını yargılarken acımasız olmamaya çalışırdım ama, Sade'ın insanları zevk alanlar ve zevk vermeye (hatta bu amaçla ölüme) mahkûm olanlar diye ikiye ayırdığını farketmem, gizli bir faşizm eyilimi karşısındaymışım gibi beni ürkütmüştü.

Durumu Margot'ya açtım, hınzır bir günüydü, alnında zaten biraz yüksekçe çizdiği incecik kaşlarını daha daha yükselterek, tek gözlüğünü eline alıp, açık bir Arsen Lupin alaycılığıyla bana: «-...saf bir yanın var ki *(o pur* diyordu) bayılıyorum: sevişmede şiddet insanların çoğunda tutku halindedir, Strasbourg bulvarındaki gizli buluşma evlerinde sado-mazohistler için özel kırbaçlama ve işkence odaları olduğunu duymadın mı hiç? Onların yanında bu bizim Brander'in yaptıkları çocukca kalır doğrusu.»

Margot, bilerek ya da bilmeyerek, bu defa Sade'ın tam karşıtı olan bi[illegible] ünlü yazar Leopold Sacher-Masoch'un [illegible]mış oluyordu. Doktor Kraft-Ebing, eziye[illegible]maktan cinsel

tad duyanlara onun adını gözönüne alıp da *Masochiste* demeniş miydi?

'kürklü venüs' ve kırbacı

(Leopold von Sacher-Masoch'a deygin bir fikir edinebilmek için, en iyisi sanırım ünlü 'Kürklü Venüs'ünden rastgele bir yeri açıp okumaktır:

«...Ne yazık ki beni birden ayağıyla itti, yerinden fırladı, çıngırağın ipini çekti. Bir iki saniye sonra içeriye ceylanlar gibi üç zenci kız girdi. Abanozdan yontulmuş gibiydiler. Üstlerinde al satenden daracık giysiler, ellerinde birer ip vardı.

«Durumu kavramakta gecikmedim, hemen kalkmak istedim. Fakat, Wanda, bütün endamıyla dimdik, çatık kaşları, alaycı bakışlarıyla güzel yüzünü bana döndürmüştü; sahnenin tek söz sahibi oydu. Eliyle bir işaret yaptı; neye uğradığımı anlamama zaman kalmadan, üç abanoz ceylan beni yere yıktılar, elimi, kolumu bacaklarımı kaşla göz arasında bağladılar. Ölüm cezasının eşiğindeki bir hükümlüden farksızdım. Kıpırdanamıyordum bile.

«Wanda korku veren bir rahatlıkla, abanoz ceylanlardan birine:

«— Kız», dedi, «...ver şu kırbacı bana.»

«Kız kırbacı şöminenin yanından alarak, saygıyla Wanda'ya uzattı.

«— Al şu kürkü omuzlarımdan, ağır geliyor.»

«Bu buyruk da yerine getirildikten sonra, Wanda cepkenini istedi. Kız hermin çevrili cepkeni yatağın üzerinden aldı, Wanda'ya giydirdi.

«— Şu direğe bağlayın şunu...»

«Abanoz ceylânlar beni kaldırıp doğrulttular; tavanlı karyolanın direklerinden birine kalın bir halatla sımsıkı bağladılar. Ve sanki yer yarılmış da yerin dibine inmiş gibi bir anda gözden kayboldular.

«Wanda bana doğru birkaç adım attı. Beyaz saten robunun etekleri yerde gümüş gibi parlıyordu, ayışığı gibi. Cepkeninin üzerinde kızıl saçları alev dalgalarıyla yalazlanıyordu. Şimdi tam karşımdaydı, sol eli kalçasında, sağ elinde kırbaç. Bir kahkaha attı. Soğuk bir sesle:

«— ...oyun bitti», dedi, «...sahiciye geldi sıra.»

«...Hermin çevrili cepkeninin kollarını sıvadı ve tepeden tırnağa daha da güzelleştiren bir yırtıcılıkla kırbacı indirdi. Bıçak yemiş gibi sarsıldım.

«— Ne diyorsun bakalım, söyle?»

Sustum.

«— Hele dur seni kırbacımın altında köpekler gibi inleteyim bir.»

«Büsbütün korkunçlaşmıştı. Kırbaçlama başladı. Sırtıma, kollarıma, enseme

boynuma dolu gibi yağıyordu darbeler. Haykırmamak için dişlerimi sıktım. Bu arada yüzümün ortasında bir şimşek şaklaması oldu ,burnumdan sıcak sıcak kan geldi...»

Hadi itiraf edeyim: Sacher-Masoch'un 'Kürklü Venüs'ü Wanda'yı hemen hiç yadırgamadım ben!

Bak, kırbacın sapına yapışıp, onun gibi sevdalılarını kan çıkarıncaya kadar dövmüyordu ama, ilk gençliğimizin bütün sinemalarında hâlâ hayaleti dolaşan bir Joan Grawford vardı ki, filmlerinin çoğunda Sacher-Masoch'un sırılsıklam tutulabileceği zalim bir kadını oynamış durmuştu. Kibirli, erkekleri hor gören, kadınları insandan saymayan kıyıcı bir yaratıktı bu; çokluk para, arasıra kudret ya da gönül tutkusundan, çevresindekilere inanılmayacak eziyetler eder dururdu. Wanda'nın farkı, eziyetinin cinsel sevişme sırasında işkence olarak somutlaşmasında!

Hakçasını isterseniz, Wanda'yı az bulunur bir kadın türü diye alınca ne kadar romanlık bir kadın buluyorsam, Sacher-Masoch'un onun uşağı olmaktaki ısrarını o kadar anlayamıyordum. Hele bu ısrar Wanda'nın o gizemli Yunanlıyla sevişmesi, kendisini aldatması doğrultusunda gelişince, aklım büsbütün karışıyordu.

Margot durumu şöyle açıkladı: «— ...Wanda'nın ona yaptığı maddî eziyet yetmiyor, Sacher-Masoch kadının bir başka erkekle kendisini aldatmasından, onu bu ihanete katlanmaya mecbur etmesinden, ayrı ve manevi başka bir eza

yani zevk duymaktadır: böylece, tamamen hiçe sayıldığı adamakıllı meydana çıkmış oluyor çünkü.»

Ona baktım, eski Yunan heykeltraşlarının hermaphrodite/hünsa heykellerinden yürütme profili, koyu nefti erkek giysileri, açık yeşil kravatıyla, çağdaş bir Sacher-Masoch için, pekâlâ çağdaş bir Wanda olabilirdi. Hayli gururlu, epeyce zor beğenir, sırasında zalim olduğunu biliyordum. Kadınlık koşulunu kabul etmeyip ara bir cinste karar kılması, sürekli olarak kadınları alımına tutsak etmesi gizli bir *sadisme*'in işareti olamaz mıydı?

Buğulu dişlerinde dudak rujundan vuran kızıl yansımalarla güldü:

«— ...ne demek istediğini anlıyorum: benim *sadique*'liğim yoktur, kadınları ezmem, tersine şefkat gösteririm onlara, bana sorarsan aşk dediğin de çoğu cinsel tad, azı şefkat olan bir duygudur. Yalnız, Montparnasse'da, savaşın hemen ertesinde Hollandalı bir oğlan peydahlanmıştı. Nasıl ama, üflesen uçacak bir şey, ince, mi ince, zayıf. narin de: *mazochiste* olduğunu sonradan öğrendim, ardımı bırakmaz, sessiz, yumuşak, biraz da kölemsi bir inatla 'efendisi' olmamı isterdi. Zor attım başımdan.»

Bunları anlatırken Margot'nun sesinde hissettiğim saklı gurur mu, yoksa giderilmek bilmez merakım mı itti bilmiyorum, Janine'e sormadan edemedim. Janine o sıra mankenliğe sardırmıştı, bir yerden iyi para kazanıldığını duymuş, vücudu elverişli ya, o işe de dadanıp daha çok kazanacak. Yanılmıyorsam, Etoile taraflarında bir manken okuluna gidiyor. Bu, hare-

retlerine, belki bakışlarına da, o zamanadek sezemediğim bir incelik kattı. İnsan bir kahvede Janine'le aynı masada oturmaktan hoşlanıyor basbayağı.

«— ..kim, Margot mu *sadique*? Hadi canım sen de, yanılıyorsun! Margot aşk konusunda çok dengelidir. Ben sana bir şey diyeyim mi çapkındır, uçarıdır filân ama, aslında galiba burjuvadır, yooo pardon, aristokrattır Margot. Ama onun aristokratlığı Sade'inkinden de, Sacher-Masoch'unkinden de, çok farklı.»

Sade'in nasıl bir aristokrat olduğunu Doktor André-Morali Daninos'dan dinlemiştik, Sacher-Masoch'unkini ister misiniz Gilles Deleuze anlatsın?

> «... Masoch'un aşktan yana özel zevkleri dillerde dolaşır: kendini kovalatmak, yakalatmak, kendine ceza verdirmek, kendini aşağılatmak, hatta işkenceye varan acılar için bütün bedenini, nasıl demeli, peşkeş çekmek... Kim yapacak bunları Bir kadın, görkemli, güzel bir kadın, kürklü ve eli kırbaçlı. Uşak kılığına girmek, fetiş toplamak, 'tebdil' giysileri toplamak; gazetelere olmadık ilânlar vermek; sevdiği kadınla kontrat imzalamak, 'gereğinde' onu orospuluğa sürüklemek.
>
> «...Anna von Kottowitz'le serüveni ona Boşanmış Kadın'ı esinledi; Bir başka serüven, Fanny von Pistor'la, Kürklü Venüs'ü... Sonra Aurore Rumelin diye bir 'matmazel' acayip mektuplaşmalar ortamı içinde, Masoch'un karşısına çıktı, Wanda

takma adı ile, ve 1873'de onunla evlendi. Wanda hem uysal, hem titiz arkadaşı da olacak onun. Masoch'un yazgısı aldatılmak. Kılık değiştirmeden doğan olanakları da ağzına yüzüne bulaştırdı. Eve bir üçüncüyü sokmak, onun değişmez tutkusu olmuştur. Bu üçüncü onun dilinde bir grektir. Fakat Anna von Kottowitz ile yaşarken eve soktuğu ve bir Polonyalı kont sandığı üçüncü'nün, aslında bir eczacı kalfası olduğu, hırsızlıktan arandığı, üstelik pek kötü bir hastalık taşıdığı meydana çıktı.

«Wanda ile yaşarken başına gelenlerin kahramanı, söylendiğine göre Bavyera Kralı II. Louis'dir. Bunda da kişilerin birbirine karışması, maskeler, karşılıklı birbirlerine girer, her şey düş kırıklığına dönüşen bir bale gibidir: Nihayet Wanda'nın pek güzel anlattığı Armand serüveni. 1886 Paris gezisini belirleyen öykü, Masoch'un Wanda ile aralarındaki bağın koptuğu yıl oluyor. 1887'de Masoch çocuklarının mürebbiyesi ile evlenecektir. Myriam Harry, Sonia Berlin'de adlı romanında Masoch'un son çekildiği köşesindeki günlerini anlatır. 1895'te Masoch, kitaplarının unutulmasından duyduğu burukluk içinde öldü.»

'resmen' uyarılıyorum

Elime üç kuruş para geçti mi, oldum olası kitaba yatırırım.

Racine sokağı'ndaki 'parti' kitabevinden bazı marksizm klasiklerini alacağım. Dükkâna girdiğimde ortalık aydınlıktı henüz, öylesine dalmış, çeşitli kitaplarla öylesine oyalanmışım ki, aldıklarımı sardırıp çıkarken, ışıkların yanmış olduğunu farkettim; akşam sisi içinde, fosforlu ve gizemli çiçekler gibi parlıyorlar.

Kapıda Pierre'le burun buruna gelmeyelim mi? Üstünde eğreti bir ciddilik yanlış bir elbise gibi duruyor. Kaşlarını yıkıp beni kenara çekti:

«— ...İyi ki rastladım. Söyleyeceklerimi iyi dinle: geçen akşam seni Montparnasse'da hani bir kadın ressam vardır, erkek kılığında dolaşır, *lesbienne,* onunla görmüşler. Arkadaşlarla dikkatini çekmeyi kararlaştırdık. Bilimsel sosyalizme inanmış bir aydının yozlaşmış burjuvazinin *(o la bourgeoisie decadante* diyordu) sapıkları arasında işi ne?»

Şaşırmadım: hele o tarihlerde Stalinci komünistliğin cinsel konular da ne kadar bağnaz olduğunu biliyordum. Margot'yla da, Miss Higgins'le de konuşmuştuk bunu. Beni şaşırtan Pierre gibi hem aklıbaşında, hem de 'parti'nin resmi çizgisiyle çeşitli uyuşmazlıkları olan bir adamın bana böyle bir uyarıda bulunmasıydı. Güldüğümü, şöyle bir itiraz çıkardığımı hatırlıyorum:

«— ...yapma Pierre, bu işin burjuvazi ile de, yozlaşma ile de ilişkisi yok. Şimdi Baba Bonnardot'ya yozlaşmış burjuva mı diyeceğiz, ha?»

Baba Bonnardot, Fransız Komünist Partisi seksiyonlarından birinde önemli bir görev-

deydi, ikimiz de sakallı zenci delikanlılarına düşkünlüğünü, onları alıp alıp evine götürdüğünü M'ba'dan duymuştuk. Üstelik Alman işgali sırasında komünist direnişin en gözü kara kahramanlarından ünlü ve kurşuna dizilmiş bir iki komünist militan kadının ne 'iflah olmaz' seviciler olduğunu Pierre söylemişti bana. Yoksa cinselliği oynak birinin 'yozlaşmış burjuva' sayılıp sayılmamasını belirleyen 'parti üyesi' olup olmaması mıydı?

Pierre'den ayrıldıktan sonra, St-Michel'deki kahvelerden birine (galiba Lutetia'ya) girdim ve ilk defa soruna marksist açıdan eğilmeye karar verdim.

Engels'i, özellikle Toplumun Kökeni'ni ve 'Doğanın Diyalektiği'ni yeniden okumalıydım.

Meraklısı için notlar:

Yakın zamanlara kadar Sade'ın da, Sacher-Masoch'un da türkçede çıkmış eseri yoktu, Sade'ın Justine'in ilk kopyası sayılabilecek olan 'Erdemle kırbaçlanan kadın' ve Sacher-Masoch'un 'Kürklü Ventis' adlı kitapları yenilerde yayınlandı. Sadisme ve masochisme konularında demirbaş birer eser sayılan bu iki kitaba en bayağı cinsel yayınları kapışan Türk okuru hakettiği ilgiyi gösterdi mi hiç sanmıyorum.

6.
gide, dengesiz miydi?

josy ve kral III. henri

Kebap kestane sever misiniz? Ben çok severim. Paris yıllarımın en unutamayacağım anılarından birisi, rastgele bir bulvar köşesindeki rastgele bir kestaneciden aldığım bir külâh kestaneyi yiye yiye, o sokak senin bu sokak benim dolaşmamdır. Karanlık bir sis olurdu, şehrin çok camlı çok yeşil otobüsleri iki yanımdan su gibi akarlardı. Çokluk dalga geçerdim, arada şiir yazdığımı da hatırlıyorum. Söz gelişi, Hannelise'yi: «*Yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise/yağmur gözlerinden çıkıp gelecek/bir öğle sonu paris'te hannelise/bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar...*»

İşte böyle puslu bir öğle sonu, Rennes sokağı'nın köşesindeki kestaneciye yanaşıyorum. Kadın, o iri kalçalı nankör suratlı köylü fransızlardan birisi, benim kestaneleri ölçerken, yanımda zarif bir delikanlı beliriyor. Besbelli o da kestane alacak, ama, yüzündeki o bana hafif gülümserliği ne yapmalı? Acaba tanıyor muyum? Başında yana yatırılmış kocaman bir *basque* beresi, gözünde dumanlı gü-

neş gözlükleri, sırtında deve tüyü bir palto, ayağında kauçuk pabuçlar. Yok canım, yanılmış olacağım. Tam voltamı alacağım sırada, bildik bir ses:

«— Artık dostlarınızla selâmlaşmıyor musunuz Kaptan?»

Hay Allah, kim bu çocuk yahu? Gözüm biraz ısırıyor gibi, dur bakayım. Kimdi biliyor musunuz? Josy! Evet, ta kendisi. İlk defa onu 'erkek' kıyafetinde görüyordum, tanımamakta haklıyım, zira o saçının telinden tırnağının ucuna kadar 'dişi' yaratık gitmiş, yerine zarif olmasına zarif, yürüyüşü ve konuşması bir tuhaf, yine de basbayağı delikanlı bir adam gelmişti. İşi şakaya vurdum:

«— ...hayrola, gardrobu şaşırmışsın bu sabah.»

O tatlı genç kız gülüşüyle güldü, yol boyunca anlattı: bundan bir süre önce çalıştığı kabarede kavga mı ne çıkmış, birini yaralamışlar galiba, şimdi *Palais de Justice*'de (Adliye Sarayı) davası görülüyormuş, tanık olarak onu da çağırmışlar, henüz 'resmen' kadın olmadığı için elbette oraya 'erkek' kılığında gitmesi gerekiyormuş! Zaten arasıra böyle gezmeyi severmiş, o ama 'arasıra'. Neden üstüne bastığını sorunca verdiği cevap böyle bir yaradılışın insanları için çok önemli bir cevap, kanımca ciddi bir saptamayı içeriyor:

«— ...erkek kılığında dolaştığım zaman, bir sürü takılan oluyor, rahatsız ediyorlar beni, ya yürüyüşümle alay ediyorlar, ya şuyumla ya buyumla! İnanır mısınız kadın kılığındayken son derece rahatım, dikkatini çekmi-

yorum kimsenin, sanki asıl o zaman gerçek derimin içine giriyorum, öbür halimle eğretiyim erkeklikte, herkes de farkediyor, o yüzden takılıyor. Şimdi ister misiniz beremi çıkarayım da görün olacakları...»

Öyle ya, Josy'nin saçları kendinden uzun, takma saç kullanmıyor, boyalı da! Anlaşılan berenin içine tıkmış onları, salıverse hayli garip bir erkek olur doğrusu. Hele o tarihlerde erkeklerin saç uzatmasının olağan sayılmadığını düşünürseniz!

Onun dedikleri üzerine ben de sağımızdan solumuzdan geçenlere dikkat diyorum, sahiden Josy'ye fena bakıyorlar yahu, şöyle bıyık altından sırıtmalarla eğri eğri bir hovarda bakışı vardır ya, öyle. Bundan rahatsız olmuşum herhalde ki, bir kahveye girmemizi öneriyorum. İçersi bereket tenha, tipte atyarışı gazetesi okuyan bir ihtiyar, o kadar. Josy oturur oturmaz gözlüklerini çıkarıyor: ama, takma kirpiksiz, rimelsiz, kuyruk çekilmemiş olunca, gözleri azalıp gitmişler, hele kalemle düzeltilmediği için alındığı büsbütün belli olan ince kaşlarının altında soluk ve sönük duruyorlar.

O cebinden yine Cool paketini çıkarıyor, dudaklarında cigarasıyla elinde olmaksızın bir kadın gibi çakmağının alevine eğilip:

«— ...doğrusunu isterseniz», diyor, «..ben bu halimdeyken kendimi kılık değiştirmiş hissediyorum asıl.»

Sonra Fransa tarihinde yeri olan Kral III. Henri'den konuşuyoruz. Kral Henri, tıpkı Josy gibi, ömrünün bir döneminde kendini erkekten çok kadın sayan biri. Bütün okul kitapla-

rında onun sarayını nasıl *mignon* adı verilen içoğlanları ile doldurduğu yazılıdır. Josy'de besbelli Fransız tarihinde böyle bir kralın olmasından kendi tersliğini haklı çıkaracak bir gerekçe bulmuş. O gün, bu konuda anlattıkları beni pek kandırmıyor, aklımı yatırmıyor ama, yıllarca sonra Doktor Andre-Morali Danos'nun Kral Henri üzerine yazdıklarını okuyunca, Josy'nin bir yere kadar haklı olabileceğini düşünüyorum:

> «...Onaltıncı yüzyılda Fransa'da Kral III. Henri eşcinseldi. Fakat eşcinselliği sonradan meydana çıkmıştır, önceleri, kardeşleri Kral IX. Charles ve Alençon Dükü ile sonradan IV. Henri adıyla tahta çıkacak kuzeniyle birlikte, toplu sevişme âlemleri düzenlermiş. Hayli kadınsıydı ama, kadınlar ondan çok hoşlanırlardı, sayısız metresi olmuştu. Polonya Kralı olduktan sonra Fransa tahtına çıkmış, tapınırcasına sevdiği Marie de Cléves'in ölümünden sonra iyice eşcinsellikte karar kılmıştır. Uğradığı bu acı onu geriye doğru giden ilginç bir davranışa götürmüştür, adeta kendisini yitirdiği sevgilisinin yerine koymağa özenmiştir: dikiş dikiyor, işleme yapıyor, balolarda kadın kılığına giriyor, eşlerini (erkek gözdeleri olan) *mignon*'lar, ya da sarayın iç hizmetlerinde görevli içoğlanlar arasından rastgele seçiyordu...»

Josy, bilinmez hangi duygunun itişiyle, (utanç mı, ne pahasına olursa olsun haklı çık-

mak arzusu mu, olağanlığını kanıtlamak hırsı mı?), daha sonra, içinde erimeye çalıştığı cinsten örneklere başvurdu. Yaradılışı araştırıp öğrenmesine elverişli olmadığına göre, herhalde dostu André Blaireau'dan öğrenmişti bunları:

«— ...kadınlarda da erkek gibi yaşamak arzusu yok mudur sanki? Jeanne d'Arc erkek giysilerini sırtından çıkarmamak için ateşte yanmayı göze almadı mı? Mathilde de Toscagne da, Jeanne de Montford'da daima erkek kılığında dolaşırlarmış. Hadi bunlar eski, ya yeniler! Benim çocukluğumda Marlene Dietrich erkek gibi giyinmeyi moda eden bir yıldızdı, an-

André Gide/«Nedenleri ne olursa, hangisi olursa olsu. André Gide eşcinselliği savunmuştur.»

nem hayrandı ona, onun için iyi biliyorum, evde Marlene Dietrich resminden geçilmezdi: kimisinde bahriye subayı kılığında, kimisinde yazlık spor kıyafetlerle, kimisinde ise sırtında smokin, başında silindir şapka, parmaklarının arasında sigarası...»

Annesi Marlene Dietrich'e hayranmış ya, gördüğüm kadarıyla Josy de annesine hayran, anlata anlata bitiremiyor: nasıl çevresini büyülermiş de, onun yüzünden kaç erkek birbirine girmiş! Bu bana, epeyce önceki bir konuşmamızda Doktor Brander'in söylediklerini düşündürüyor elbet. Erkek eşcinselliğinin nedenlerini kurcalarken demişti ki:

«— ...herşey oğlan çocuğunun annesiyle özdeşleşmesine bağlıdır. Bunu Freud da böyle söyler, Adler de, Jung da. Fazla sevilen, ya da azlasıyla otoriter bir anne, oğlan çocuğunun bilinçsiz olarak onunla özdeşleşmesine yol açar, çocuk elinde olmaksızın annesinin erkekler karşısındaki duygularını edinir, tıpkı onun gibi erkeğin gücüne, güzelliğine, üstünlüğüne aşırı bir duyarlılık kazanır.»

Josy eldivenlerini çıkardı, ince uzun ellerinde, tırnakları yine sivri ve kıpkızıl. Demek mahkemeye bunun için eldivenli gitmiş.

«— ...annem Marlene Dietrich'e benzerdi biraz, yıldıza duyduğu hayranlık belki kendisine duyduğu hayranlığın bir belirtisiydi. Doğrusu ya ben de anneme benzerim, hele kaşlarımı inceltsem, bir de burnumun ucunu kaldırtsam, aynı olacağım.»

Şimdi, ünlü seksolog Yves Roumajon'dan

şunları okuyunca, ister istemez Josy'yi ve anlattıklarını hatırlamayacak mıyım?

«...çocukta her şey ana etkisinin egemen olduğu ilk beş yaş içinde belirlenir, olur biter. Önemli olan çocuğun içinde annesinden edindiği gizli görüntüdür. En tehlikelisi bunların, arada sırada ileriye sürüldüğü gibi evladına aşırı düşkünlük gösteren anne türü değildir de, güçlü kuvvetli, biraz erkeksi anne türüdür; zira birincisi hayli gevşek, zayıf fakat genellikle cinsel davranışları normal erkeklere neden olur, oysa ikincisi çocuğun bütün güçlüklerin, kabadayılıkların annesinden doğduğuna inanmasına, onunla özdeşleşmesine yol açar, o kadar ki adeta kalıbına girer annesinin, daha sonraları da onun gibi erkeklere ilgi duymağa koyulur, 15 yaşına geldiğinde zaten her şey olmuş bitmiştir.»

O akşam Josy'yle daha uzun konuşamadık, kabareye yetişmesi gerekiyordu, kalktı, eldivenlerini giydi, gözlüklerini taktı, paltosunun yakalarını kaldırarak çekti gitti.

Bir şeyden kaçıyor gibiydi ya, acaba neden kaçıyordu?

gide'i okuyuncaya kadar...

'Nisuaz'ın büyük camlarına, ince ve soğuk bir yağmur, imzasını atar durur. Biz, Sait Fa-

lik'le ben, artık köhnemiş pastahanenin geniş ve yüksek tavanlı loşluğunda, oturmuş, tam karşımızdaki Şark Sineması'na girenleri çıkanları seyrederiz. Benim cebimde her sayısını içercesine okuduğum Les Lattres Françaises dergisi vardır; Sait'inkinde, iri, seyrek ve kargacık burgacık Arap harfleriyle doldurduğu bir sarı defter. Saati gelince kalkacak, ikimiz ayrı ayrı sinemalara gideceğiz. Vakit geçirmek için lâflanıyoruz.

Bir ara, Sait sözü eşcinsellik konusuna mı getirir, yoksa genel olarak edebiyattan konuşulurken lâf oraya mı sıçrar, bilemiyorum; yal-

André Gide/Benden sonra, benim sayemde, insanların kendilerini daha mutlu, daha özgür ve daha mükemmel duyacaklarını düşünmek, gönlümü hoş ediyor.»

nız kirpiksiz ve boncuk mavisi gözlerini açа açа şunları dediği belleğime handiyse kazılmıştır:

«— ...sen ne diyorsun yahu, André Gide'i okuyuncaya kadar, kendimi bir hilkat garibesi sayıyordum ben!»

Vay canına! Gide'i ben hiç önemsemedim. 40 yılları başlangıcının o dumanlı İzmir'inde bütün yazarlara dalıp çıktığım en hızlı okuma dönemimde bile, sıra romanlarının çevirilerine geldi mi içimi bir isteksizlik kaplar; bilmiyorum son derece akla dayanan ve soğuk bir tutumla yazdığından mı, bana heyecansız gelişinden mi, yoksa o sıralar toplumsal gerçekçi çizginin yazarlarına özel bir tutkum olduğundan mı neden, elim bir türlü kitaba varmazdı. Okumasına okudum yine de, 'Dar Kapı'yı, 'İmmoralist'i, 'Corydon'u, 'Dünya Nimetleri'ni filân. Sonraları André Gide'in sosyalizme ilkin heyecanla sarılmış, sonra da aynı heyecanla vazgeçmiş birisi olduğunu 'tüfekçi' arkadaşlarımdan öğrenince, sevindim basbayağı, yazarı sevmiyorum ya, demek ki 'dönekliği' içime doğmuş birader.

Sait'le Nisuaz'da aramızda o konuşma geçtiğinde Gide'i o gözle görmüyordum elbet, önemini kavramıştım. Ama ısınabilmiş miydim, hayır! Oysa Margot'yla bir çok söyleşilerimizde adı sık sık anılır, üzerine türlü şeyler anlatılırdı. Hele bir keresini çok iyi hatırlarım: Bulonya Korusu'nda bir öğle yemeğinde, o, Gide'in üzerine eğilmiş, şaşırtıcı bilgisi, herşeyin temeline iniveren zekâsı ve ilginç yorumlarıyla beni yine şaşkınlıktan şaşkınlığa uğratmıştı.

Bu yemeğin de öyküsü var. Bulonya Korusu, (On yıl sonra, hemen bitişiğindeki Neully'-

de oturup, sık sık içisıra dolaşacağım, Fransız edebiyatında yer etmiş bu gizemli koru) 50 yıllarında sadece romanlardan bildiğim bir yerdi. Margot bunu işitince, beni oraya götürmeyi kafasına koymuş, dediğini de yaptı.

Pahalı bir lokantaydı, müşterisi de az. Sırf cam bir duvarından, hüzünlü kış korusunun dokunaklı yalnızlığı, köpek gezdiren iki üç gocuklu ihtiyar, bir de yaz kış demeyip oralarda ata binen 'amazon' kadınlar görünüyor. Hani Colette'in hayranlıkla anlattığı. Zaten Colette de, René Vivien de buralarda otururlarmış. Söz ister istemez önce onlara, arkasından André Gide'e akıyor. Henüz yemeğin aparetif safhasındayız, önümüzde porto bardakları, Margot'nun elinde piposu, gözünde tekgözlüğü. Burun deliklerinden ince ve mavi bir duman sızıyor.

«— ...Gide, bütün benim kuşağımı müthiş etkilemiştir. Hele Dünya Nimetleri yayınlandığı zaman. Okudum mu bu kitabı, tuhaf öyleyse, Gide'i nasıl 'kuru' bulabiliyorsun? Yalnız yadsımalarına baksan, başıbaşına bir heyecan fırtınasıdır.»

Ben, besbelli yazara cinsel (yoksa eşcinsel mi demeliyim) açıdan yanaşmadığım için bu yadsımalara çarpılmamışım. Oysa Gide, 'aileden, toplumdan, dinden, hatta bireyin kendi kendisinden gelen her türlü bağımlılığı' yadsımış. İstiyor ki birey içinden geldiğince yaşasın, zehir de olsa arzuladığım tadsın, günah da olsa cinsel açlığını beğendiği biçimde gidersin! Bunun önemini kavrayabilmek için besbelli bu sancıları çekmek, aynı cendereden geçmek gerekiyor.

Margot da titiz bir dikkatle işaretlemişti bunu:

«— ...benim hayatımın yolunu bulmamda önemli rolü olmuştur Gide'in, soylu sayılıyoruz ya, çoğu soylular gibi bizimkiler işi *high - society* yaşantısına vurmamışlardır, eski kafada direniyorlar; Orlean zaten taşra, ne türlü bir katolik baskısı altında bunaldığımı düşünebiliyor musun? Ancak Gide'i okuyunca iç eyilimlerime bazı çıkış yolları bulabildim, böylece de...»

Jean Malignon, aynı şeyin üzerine başka bir açıdan basıyor:

> «...eserinde tinsel *(spirituel)* sorunlar hayli önemli bir yer tutuyorsa, bunun nedeni, o on iki yaşında iken ölüveren protestan bir babayla, yarı katolik yarı protestan kökenli, ahlâk konularında çok titiz (hele cinsel konularda basbayağı bağnaz), oğlunu hayli ileri yaşlarına dek vesayet altında tutmaya eyilimli bir annenin birleşik, bazan da çelişik etkileridir. Ayrıca buna, rahatça annesi olabilecek yaştaki dostu Miss Shakelton'ın akıl sır ermez etkileri de ekleniyor ki 'Dar Kapı'daki Alissa'da bu kadının bir çok çizgilerini bulmak olasıdır.»

Bütün bunlar, Donald Webster Cory'nin eşcinselliğin kökenini araştırırken ileriye sürdüğü şu nedenler öğrenilince, hiç kuşkusuz çok daha ilginçleşiyor:

> «...annesine aşırı sevgiyle bağlı olan çocuğu, onda saf, dokunulmaz, dünya pis-

liğinin çok üstünde bir varlık vehmeder. Büyüdükçe, annesine duyduğu bu hissi, bütün kadınlar için geçerli sayar: onlar o kadar ulvî, o kadar temiz varlıklardır ki, hiçbirisine cinsel bir yaklaşım düşünülemez, insan o dakika doğur. *'Angelisme'* adı verilen bu duygunun André Gide'in yaşantısında ne kadar önemli olduğunu Profesör Jean Delay göstermiştir.»

«...erkek eşcinselliğinin bir nedeni de, ölmüş ya da kötü bir babanın boşluğunu doldurmak gereksinmesinden doğar. Çocuk olmayan, ya da ölen babasını yüceleştirir, bu yokluğun saplantısı ve sıkıntısıyla onu yakınında bulunan bir erkeğin çizgileriyle somutlaştırır, böylece sevgisine bir obje yaratır.»

Nedenleri ne olursa, hangisi olursa olsun, André Gide eşcinselliği savunmuştur. Daha da güzeli, bununla 'insanlığa hizmet ettiği' kanısını taşıyor. Son kitaplarından birisinde, (Tésée) diyor ki: «— Benden sonra, benim sayemde, insanların kendilerini daha mutlu, daha mükemmel ve daha özgür bulacaklarını düşünmek, gönlümü hoş ediyor..» Gerçi bu savunmanın kanıtını bulmak için, hiç de son kitabına kadar uzanmak gerekmez ya, neyse. Daha 1891'de 'Traite de Narcisse/Narcissus'-un Kitabı'nda, insan çiftinin öyküsünü, Platon'un tasarladığının aksine şöyle özetleyivermemiş midir: Güzel insanın yıkılışı, ikiye bölünen ikincisli yaratığa dönüştüğü zaman *(l'androgyne qui se dedouble)* gerçekleşmiştir,

çünkü iki ayrı cinse gerek yoktur ve Jean Malignon'la birlikte rahatça denebilir ki, Gide için fazla olan cins elbette kendi cinsi değildir.

Margot, tekgözlüğünü eline aldı. Simsiyah kirpiklerin çevrelediği dumanlı mavi gözlerinin derinliklerinde, sırmalı iplikler yanıp sönüyor sanki. Lokanta tenha olduğundan, sesimizi yükseltmeden konuşuyoruz. Bu da gizlerle dolu bir hava estiriyor. İçimde yine o 'Bir film çeviriyorum, bütün bunlar yalan, az sonra işimizi bitirecek, hepimiz kendi yaşamamıza çekip gideceğiz' duygusu.

«— ...eşcinsel, dengesiz bir insandır, sen bakma bana! Dengesizliği, cinsel yerini kesinlikle belirleyemeyişinden doğsa gerek, bu da çelişkilerden kurtulamayışına neden oluyor. Gide de öyle, bir bakarsın tanrısal duygular içinde, bir bakarsın her türlü cinsel doyum için özgürlük ister; bir bakarsın sağcının sağcısı Action Française'e kur yapar, bir bakarsın sömürgeciliğe çatmış, III. Entrnasyonal'la karıştırıyor. Erkekler arası aşklar nasıl geçici, süreksiz parlayıp sönen şeylerse; düşünce düzeyindeki tutkuları da onun gibi!»

Yoksa edebiyat düzeyindekiler de mi? Baksanıza, Henry de Montherlant, Fransız edebiyatının bir başka büyüğü Gide'in sanatı için ne demiş:

> «...eserlerine bakılınca denebilir ki Gide'in kalbi yoktur, duygusu yoktur, canlı tipler yaratıyor ama romancı değildir, ozan da değildir, oyun yazarı da değildir, espriden yoksundur çünkü, komikten anla-

maz, ama, yazar olarak bunların hepsi/ve hepsine sahip olduğuna, eserlerinin, kişiliğinin ve yeteneğinin son sınırları olmadığına bizi inandırmaya uğraşır durur.»

Oysa Gide, yaşantısında olduğu kadar eserlerinde de beliren çizgi dışı sıçramaları ve bunların çelişikliklerini belki de şöyle bir cümlesiyle açıklayıp geçmiştir:

«— ...dünyanın kurtulması bir gün gerçekleşirse, bu kurtuluşu başaranlar başeğmeyi sevmeyenler *(insoumis)* olacaktır.»

7.
proust, cocteau derken...

biri öbürünü 'reddetmiş!'

(Hangimiz denememiştir, peki?

Bazı büyük eserleri, insan, belirli bir yaşa ulaştıktan sonra okursa, tadına daha çok varır! Bu düşünce, Proust'un ünlü eseri için galiba en doğrudur. Bir sabah, bir cam soğuğunun renkli prizma aydınlığında, beni elimde 'A la recherche du temps perdu/geçmiş zaman peşinde'nin ilk kitabıyla yakalayınca, Margot gülümsiyerek uyarmıştı:

«— ...daha erken, hem yaşın genç, hem fransızcadan yetersiz!»

O dakika, fransızcam bakımından bu uyarı bana ne kadar yerinde görünmüşse, yaşım bakımından o derece yersiz görünüyor. Yerindeliğini ancak, kitabın bütününü on yıl sonra yeniden Paris'e gittiğimde, Neuilly'deki evin buğulu yaprak yeşili ışığında okuduğum zaman anlıyorum. Evet, yaşın katkısı çok, öyle şeyler geçiyor ki bu koca eserde, yazar öyle şeylerin altını çiziyor, içini aydınlatıyor ki, yaşamışlığı az görgüsü kıt biri, farkında olmadan su gibi atlayabilir; tek tek ağaçları görmekten, ormanı gözden kaçırır.

Bir başka seferinde, aynı konu açılmış. Gürültüsü dumanlı bir edebiyat kahvesindeyiz, hayli de kalabalık. (Acaba Selecte miydi?) Bu defa Janine'den tuhaf bir şey öğreniyorum:

«— ...bilir misin ki Proust'un bu eseri Gallimard Yayınevi'ne verildiğinde, orada yönetici olan André Gide 'okunmaz bu kitap' gerekçesiyle basılmasını reddetmiştir.»

Kaderin oyununa bak, aynı çağın sanat hayatında cinsel özgünlükleriyle dikkati çeken iki büyük yazardan birisi ötekisinin yayınlan-

Marcel Proust/ «Kim Proust mu? Proust'ta en çarpıcı taraf annesine olan korkunç düşkünlüğüdür.»

masını engellemiş! Gide'in görüş ve yazış biçimini düşününce Proust'u 'okunmaz' bulmasını anladım, - ne de olsa ikisi birbirinin tam karşıtı birer esthetique bileşim geliştiriyorlar-, ama, doğru bulmadım. Bulamazdım da: «Geçmiş zaman peşinde...» Fransa'da bir dönemin, o dönemde bir toplum katının, bütün boyutlarıyla nesnel bir kesiti! Yaşamış bu insanlar, bu ilişkiler içinde bulunmuşlar, bu cinsel aykırılıkları yüzünden yürekleri yırtılmış... bir usta yazar çıkar da, insanı ürküten bir ayrıntı dikkati, bir gözlem inceliğiyle hepsini derler toparlarsa kötü bir iş mi yapmış olur?

'Sodome et Gomorrhé'de Mösyö Charlus'ü anlattığı sayfaları düşünüyorum, iki kadının göğüs uçlarını birbirine dokundurarak dansettikleri sahneyi, sonra 'A l'ombre des jeunes filles en fleurs'dek türlü eşcinsellik öykülerini... İtiraf etmeliyim ki sonraki İzmir hayatımda, Körfez vapurlarıyla gazete ile ev arasında mekik dokurken, Proust'u bir zaman elimden düşürmeyişimin kökeninde o ilk okumanın verdiği hayranlık duygusu kadar, bireylerin cinsel diyalektiğini anlatışındaki ustalık da rol oynamıştır.

Proust'u okumak zordur, Proust gibi yazmak da! Bu onu değersizleştirir mi, değerini mi artırır, varın siz düşünün.)

o da annesine düşkün...

Hay söylemez olsaydım, nereden aklıma geldi de Nedim'in ünlü gazelini (Kız mısın oğ-

lan mısın kâfir?) klâsik Türk şiirindeki eşcinsellik temalarına örnek olarak Blaireau'ya okudum ve çevirdim, herif beş paralık üzerinde kaldı: hani sinir sonbahar sinekleri vardır, buradan kovarsın oraya konar, onlar gibi St-Michel'e öğrenci kahvelerine iniyorum, beni buluyor; Montparnasse'a çıkıyorum, karşımda! Tutturmuş, 'günün birinde kesinlikle yazacağı önemli kitabı için' benden Türk ozan ve yazarlarından bilgi ve belge istiyor, kurtulmanın yolu yok!

İşin kötüsü, hele o zamanlar, benim bu alandaki bilgim adamakıllı sınırlı, işte Nedim'i biliyorum, onun ünlü şiirini, bir de genel olarak Divan edebiyatında eşcinselliğin bolca işlenmiş bir konu olduğunu, (kadın ozanlar bile erkek eşcinsel geçinmeyi marifet sayıyor), hepsi o kadar. Cahilliğimin derecesini anlayın ki, haremlerdeki eşcinsellik geleneğini bile Margot'dan öğreniyorum.

Gel de bunu Blaireau'ya anlat! Sakallarını çöp tenekesi gibi kucağına boşaltıyor, bilmem hangi Arap tarihçisinden Emevi saraylarına ilişkin bilmem hangi kitabın bir bölümünü uzun uzun okuyup yorumladıktan sonra: «-... gelelim Türk saraylarına!» diye başlıyor. Hay Allah, çıldıracağım! Tek kaçamağım, çaktırmadan konuyu Fransız edebiyatına kaydırmak! Bunu becerebilirsem ne âlâ, yoksa yandım!

Beceriyorum ama, bunda Blaireau'nun dinlemekten çok konuşmaya elverişli yapısı yardımcı oluyor bana. Böyle geveze görülmüş müdür?

«— ...kim Proust mu? Proust'ta en çarpıcı

olan taraf annesine olan korkunç düşkünlüğüdür. Buna, aşkıdır demek de yanlış olmaz. Bakmayın siz oğul sevgisidir filân diyenlere! Proust annesine tutkundu, o kadar ki onunla özdeşleşmişti adeta! Kadın öldükten sonra odasına kapanmasına, dünya ile ilişkisini kesmesine ne demeli? Garip şey, bu anne düşkünlüğü Gide'le aralarında ortak, aynı nitelikte değil ama yine de bir paralel çizilebilir...»

Ya da piposunu masanın mermerine vura vura, burnuma giriyor:

«— ..Mösyö Charlus, bence Proust'un ta kendisidir,» diyor, «...anladınız mı ta kendisi! O zaman sosyetesinde eşcinsellik aşağı tabakadan adam sevmekle önem kazanıyordu. Bu da bir snobluk ama, öyle. Tuh, ben bu fikri nerede okumuştum yahu Dur hele, dur... şimdi hatırladım.»

Ceplerine davranıyor: eski püskü bir sürü kâğıt arasından, yazıları silinmeye yüz tutmuş bir tanesini seçiyor: Raymond de Becker'den notlar mı, yoksa ben mi öylesini yakıştırıyorum?

> «...o dönemin soyluları gösterişe bayılır, kibirlilik taslar, burnu yukarda dolaşırdı ama, teselli aramak gerekti mi bunu arabacı, uşak ya da sütçü takımına sevdalanmakta bulurdu. Galiba Proust'un ilgisini eşcinsellik psikolojisine çeken ana öğe prens ile serseriyi birbirine yaklaştıran aşkın sihirli yanı olmuştur. Maurice Sachs'ın dediklerine bakarsanız, Proust da 'bizzat' bu büyünün etkisinden sıyrıla-

mamıştı. Sachs böyle derken, Proust'un Boissy d'Anglas yolundaki kötü şöhreti dünyayı tutmuş bir hamama sık sık gitmesine dayanır.»

«...Proust, 'Sodome ve Gomorrhé' ve 'Le Temps retrouvé' adlı eserlerinde eşcinsellik konusuna eğilmiş, böcekler evrenini inceleyen bir bilginmişcesine konuyu dikkat ve titizlikle incelemiştir. Ne var ki 'Les Jeunes filles en fleurs' adlı eserinin başlıca kahramanlarını kadınlaştırma özlemine direnememiş, eserini baştan başa eşcinsellik öyküleriyle doldurmaktan kendini alamamıştır. İşte bu nedenle Proust'un eseri de 'Jean Lorrain'in eserlerinden pek ayrı nitelikte değildir ve eşcinsellik konusunda, sinirli, ruhen çökmüş bir toplumun içine düşebileceği korkuları ve saçmalıkları anlatmaktan öteye gidememektedir.»

Oradan pat! başka bir konuya atlıyoruz daha türkçesi aynı konunun başka bir yüzüne: Proust'un fırfırlı şemsiyeler, pomatlı bıyıklar, plastron kravatlar arasından bize yansıttığı eşcinseller, belirgin bir ezikliği sürdürüp götürüyorlar, yalnız onlara özgü bir şey sayılamaz bu, çağdaş eşcinsel erkeklerin çoğunda saptanıyor. Eskiden böyle miymiş ya? Isparta'lı, Atina'lı, İran'lı ya da Arap delikanlısı, eşcinsel serüvenini kişiliğinin değişik bir özelliği diye alırmış, o kadar: ne gocunurmuş bundan, ne utanırmış! Kimse de kalkıp onu

gözünün üstünde kaşın var demezmiş ki zaten.

Bir de ben şu gözlemimi aktarıyorum: gördüğüm, tanıdığım erkek eşcinsellerle kadın eşcinseller karşılaştırılırsa şu gerçek açıkça ortaya çıkmaktadır: erkekler ne kadar ürkek, buruk, çekingen ve edilginseler, kadınlar tam tersine o kadar iddialı, hırçın, hatta saldırgan! Bunun nedeni ne ola ki?

Dédé, acı Kronenbourg birasının yeşilimsi sarı köpükleri bıyıklarında sakallarında pat pat patlarken, uçsuz bucaksız bir açıklama deneyine girişiyor ki, esası şöyle özetlenebilir:

«— ...insanlık kaç bin yıldır erkek egemenliğinde yaşamıyor mu, her erkek bu egemenliğin ortaklaşa sahibi, oysa eşcinsel kendini bir yerde ihanet eden, öteki yana geçen kimse gibi görmektedir, pısırıklığı bundan, belki korkusu da! Hıristiyan/Yahudi ahlâkının ezici etkisini hiç unutmamalı! Kadınlara gelince iş değişiyor, onlar eşcinselliğe yöneldiler mi zaten erkek egemenliğine de karşı çıkmış oluyorlar, sertlikleri herhalde buradan geliyor, saldırganlığı sevmeleri de bunun sonucu.»

Çağdaş eşcinsel yazarlardan birisinin ağzından şu Tanrı'ya yakarış, Proust'ta (yalnız Proust'ta mı) farkettiğimiz edilginliğin hıristiyan kökenini ne güzel gösteriyor:

> «...Ey yüce Tanrı, bizler seni yadsımış değiliz bizleri de korumak, esirgemek için bir şeyler yapmalısın! Herkesin bizi tanımasını kabul etmesini gerçekleştir,

yaşama hakkı tanı bize, bizlerden de bu hakkı ne olursun esirgeme!»

Yahudi/Hıristiyan ahlâkının batılı kapitalist toplumlardaki ağır baskısına ilişkin Margot'nun, Blaireau'nun ısrarlarına, bu metni okuduktan sonra katılmamak elde mi Allah aşkına?

Fakat Blaireau'nun kehanetine ne dersiniz? Şimdi düşünüyorum da, kadın eşcinsellerin erkek egemenliğine karşı çıkmaları yüzünden hırçın ve saldırgan olduklarını söylerken, basbayağı geleceği sezmiş: 60 yıllarından itibaren Amerika'dan başlayıp Avrupa'ya atlamış olan 'kadın hakları' hareketinin arkasında hayli 'sevicinin' bulunduğunu yadsımak olası mı? Betty Friedan'ı bilmem ama, Kate Millet 'seviciliğini' gizlemediği gibi yaşantısını öyküleydiği son kitabında kadın sevgilileriyle nasıl seviştiğinin ayrıntılarını bile anlattı.

Üstelik en önemli kitabının adı da çok anlamlı: «Erkeklerin İktidarı.»

cocteau ile marais

Jean Cocteau'nun adı artık pek anılmıyor. 40 yıllarında, hele savaşın yakın ertesinde, Fransa'da olduğu kadar Türkiye'de de tanımayan yoktu onu, edebiyat düşkünleri ozan, oyun yazarı, romancı olarak bilirlerdi ya, sinema düşkünlerinin tanımasına ne demeli? Tanırlardı çünkü, her parmağında ayrı bir mari-

feti olan Cocteau, önce senaryo yazarlığını, sonraları rejisörlüğü deneyerek sinemaya da bulaşıyor. Filmleri, hic unutmam, rüya ile efsa-

Jean Cocteau/«Ah Jean, bir de çocuğumuz olsaydı!..»

ne arası, estetik örgüsü ince eleyip sık dokunmuş, diyaloglarının düzeyi yüksek, sahne uygulaması tiyatroya çalar eserlerdi; 'toplumcu gerçekçi' gözle baktın mı epeyce kibar işi, biraz da yozlaşmış bulacağın; gerçeküstücü gözle baktın mı ilginç, insancıl yanından alırsan iç karıştırıcı şeyler! Ben, ozan Cocteau'yu sevemedim, oyun yazarını da! Ama bu filmlerde (hele ticarî olmayanlarında) bir türlü açıklayamadığım bir büyü, bir şiir büyüsü bulmuşumdur ki, aradan yıllar geçtikten sonra bile, yeniden seyredince etkisinden hâlâ sıyrılamadığımı görmüş, şaşmışımdır.

Cocteau filmlerinin değişmez niteliklerinden birisi bu sihirli atmosferiyse, ötekisi başrollerini hemen daima aynı yakışıklı fransız aktörünün oynamasıydı: Jean Marais. Gençlerin çoğuna hiç bir şey söylemeyecek olan bu ad, hele ilk ortaya çıktığı sıralarda, inanılmayacak kadar güzel, iri yeşil gözleri insanın başını döndüren bir adamın adıydı; onu üst üste çevirdiği «İki başlı Kartal», «Ruy Blas», «Güzel ile hayvan» vb gibi filmlerde gören genç kızlar ve genç kadınlar şıp diye vurulur, sonra sonra işin aslını öğrenip yorgun bir umutsuzluğa düşerlerdi: Jean Marais kadınlarla ilgilenmiyordu, eşcinseldi çünkü.

Tam çıkaramıyorum, Jean Cocteau ile Jean Marais arasındaki sürekli ilişkiyi, Paris'e ilk gidişimden önce mi, yoksa Paris'te mi öğrenmiştim. Önce olabilir, zira Cocteau ve Marais, savaşın hemen ertesinde bir fransız tiyatro gurubuyla temsiller vermek üzere İstanbul'a geldiler, o zamanki İstanbul'un henüz casus ko-

kan fakat durgun havasını epeyce dalgalandırdılar. Çiçek Pasajı'ndaki uzun ağızlı, diş fırçası bıyıklı tiyatro figüranı sarhoşlar, birbirlerine olan düşkünlüklerini anlata anlata bitiremiyorlardı. Yalnız olayı bana bütün çıplaklığıyla açıklayan 1949 yılı sonunda bir fransız mizah dergisinde (bir sinema dergisi miydi yoksa?) gördüğüm bir karikatür olmuştur: kadın kılığına girmiş, süslenmiş boyanmış, küpeler yüzükler takınmış bir Jean Marais, Cocteau'ya diyordu ki bu karikatürün altında. «- Ah Jean, bir de çocuğumuz olabilseydi, mutluluğumuz ne kadar tam olacaktı?»

Cocteau öldüğü yıl (1963), Paris'teydim; televizyonda, gençlik yıllarına ilişkin uzun bir söyleşisini dinlemiş, şiirinde, sinemasında, oyunlarında onca süslü yapmacıklığa düşen bu yazarın, ne tatlı dilli, ne hoşsohbet bir adam olduğunu görüp şaşmıştım, Çevresini de, kendisi de hafif 'gırgıra' alıyor, iki savaş arası Paris'inin sanat yaşantısını, Radiguet'yi, Chanel'i, de Bray'yi handiyse elle tutulur hale getirip gözlerimizin önünde canlandırıyordu. Efendim nasıl bunlar, yani Cocteau, Radiguet, Picasso, Matisse filân, meteliğe kurşun atıyorlarmış, da, Coco Chanel'in sosyete ilişkilerinden yararlanarak arada bir iki resim okutup yövmiyeyi doğrultmaya çalışıyorlarmış!...

O yıl Paris'te zorlu kış oldu. Bazı günler Neuilly'deki evimden hiç çıkmıyor, Seine üzerine yığılan cam mavisi soğuğu, Defense tarafında yapılan yeni ve heybetli yapıların gündüzün bile yanan ışıklarını penceremden seyrediyordum. Hem çalışır, hem hafif müzik ya-

yını yapan çevre istasyonlarını dinlerdim. Gerçi Amerika'dan yayılan ye-ye modası o çok sevdiğim fransız şarkılarının canına okumuştu ama, yine de arasıra eskilerden bir kaç plak çalıyorlar, bizim de gönlümüzü ediyorlardı.

O sabah, henüz banyoda traş oluyorum, müzik kesiliverdi. Spiker, üzüntüsü belli olan bir sesle, bana koydukça koyacak müthiş bir haber veriyor: Edith Piaf ölmüş!...

Edith Piaf'ın sadece adı beni kapıp on dört yıl öncesinin Paris'ine, Republique Alanı'daki plakçı dükkânlarına, cebimdeki son üç beş kuruşu toslayarak onun şarkılarını dinlediğim serüven günlerine götürmeye yeterdi. Bizim çocukluğumuzun gizli rüyalarını biraz Francis Carco'nun, Pierre Macorlan'ın, Roger Vercel'in romanları, biraz bu romanlardan ya da benzerlerinden Carné'nin, Renoir'in, Delannoy ya da Allegret'nin yaptığı filmler, epeyce de Piaf'ın şarkılarındaki hüzünlü şiir oluşturmamış mıydı sanki: o sevdalı lejyoneri, o kimsenin yüzüne bakmadığı güzel liman orospusunu, o genelev kızıyla kırıştıran akordeoncuyu, yoksul lunaparkların gezgin cambazlarını böyle tanımamış mıydık?

Piaf'ın ölmesi gerçekte, kıyısından köşesinden bizim de tanıdığımız eski bir Fransa'nın ölmesi demekti.

O gün akşama kadar Fransa'nın bütün ünlüleri, radyoda, Piaf'ın ölümü üzerinde duyduklarını, düşündüklerini söylediler. Bu arada Cocteau'yu da dinledik. Sesinin titremesinden de belliydi ki, iyice acılıydı. Ama daha korkuncu nedir biliyor musunuz? Cocteau'nun da

aynı günün akşamı, (ya da ertesi sabah) ölüvermesi! Ölümünü çabuklaştran nedenler aranırken, Piaf'ın ölümüne son derece kederlenmiş olmasının da düşünülmesi! Cocteau'nun ölümü duyulur duyulmaz, gazeteciler arı oğulu gibi kimin etrafını sardı, tahmin etmesi güç değil: elbette Jean Marais'nin, o, kederli fakat vekarlı bir sesle üzüntüsünün büyüklüğünü anlatırken, mümkün mertebe ciddi ve kurallara uygun davranmaya çabalıyordu, o kadar ki Cocteau'dan hep 'Mösyö Jean' diye söz etti, yalnız bir kere herhalde elinde olmayarak küçük adıyla andı onu, 'Jean' dedi, güzelliğini hâlâ yitirmemiş iri yeşil ve bol kirpikli gözleri buğulanmıştı.

Acaba ben mi öyle sandım?)

cinsellik duygusallık konusu

Richelieu-Drouot metrosunun yanıbaşında Le Cardinal diye bir kahve olacaktı, acaba hâlâ duruyor mu?

Geceyarıları, sinema tiyatro dönüşü insanlarının arasına karışır, o kahvede iki yudum bir şey içerdim. O tarihte, içkiyi kendime yasaklamamışım henüz. Derken, kalabalıktan uzak, kafamı dinleyerek kitap mitap okumak isteyince de bu kahveye düşer oldum: hele şöyle içerlek bir bölümü vardı, gir bir masaya çök, Azrail gelse seni bulamaz.

Miss Higgins, o civarda oturan bir öğrencisine meğer aynı yerde ders verirmiş. (Geçi-

mini ingilizce dersleri vererek sağlıyordu) Bir sabah bunları gördüm, Tanrı biliyor ya Miss Higgins'in onsekizinde var yok fransız kızına için için eriyip bittiğini o dakika sezdim, hani gözlerinin içi cıvıl cıvıl ışık, bardak kırılır gibi zilzurna gülen kızlar olur, güzelliğinin, alımlığının etkisini bilmez de adamı büsbütün serseme çevirir, Cecile işte öyle bir kız. Miss Higgins geçiminin önemli bir gediğini ona verdiği derslerden aldığı parayla çıkardığı için, anlaşılan yüreğine taş basıyor, ilişkilerini öğretmen/öğrenci sınırları içersinde tutmasını beceriyordu.

Şeytan bu ya, dürttü, bir gün Cecile gittikten sonra konuyu açacak oldum, Miss Higgins yüzünde kum gibi kaynayan çillerin gerisinden hınzır hınzır güldü. Sezgilerimi doğruladı. Başka bir Miss Higgins'ti bu zaten, biraz daha giyimine kuşamına çekidüzen vermiş, omuzlarında esen kepek fırtınasını tamamen değilse bile kısmen yatıştırmış, ihtiyar bir kız! Bana kadınlar arası aşkların derinliği, sağlamlığı ve sürekliliği üzerine bir de söylev çekti:

«—... işin bu yanı üzerinde kimse durmaz, kadın eşcinselliğiyle erkek eşcinselliği arasındaki en önemli fark burdadır oysa, erkek eşcinselliği aşağı yukarı çinsel ilişki üzerine kurulmuştur, bu yüzden çiftlerin oluşmasıyla dağılması bir olur, yıllarca süren bağlılıklar görülmez pek; kadınlarda öyle mi, birbirlerine duygusal düzeyde yaklaştıkları için, bir bağlandılar mı kolay kolay kopamazlar artık...»

Aynı noktaya bir süre önce Margot ilişmemiş miydi:

«—... bir Gertrude Stein/Alice Toklas, bir Vita Sackeville/Violet Trefusis, bir Renée Vivien/Natalie Clifford Barney tutkusunu hangi erkekler arasında bulabilirsin? Marais/Cocteau diyorsun, peki, o bile şu saydıklarımın iç derinliği ve zenginliğinden bence uzaktır ya, öbür ilişkilerin aylık, bilemedin haftalık, pek pek günlük serüvenleri aşmadığı yalan mı?»

Her ikisinin söylediğinden kalkıp ben nereye gidiyorum bakalım? Tarlabaşı'ndaki Çukur Sokağı'nda cümbür cemaat 'pansiyoner' kaldığımız ermeni aktörü Oksen Şahinyan'ın evine! Orada elime geçirdiğim Mazhar Osman'ın 'Ruh Hastalıkları' kitabında okumamış mıydım, erkek eşcinsellerin çokluk 'hercaimeşrep' olduklarını, sık sık 'arkadaş' değiştirdiklerini, buna karşılık kadınların sebatlı, sağlam ve sürekli ilişkiler kurduklarını filân! Al işte gözlemler doğruluyor. Sahi yahu kadın sanatçılarda ha deyince bir sürü ünlü çift bulmak olası da, erkeklerde neden bunun yolu yok?

O gün kahvede Miss Higgins'le kafa kafaya verip acaba kimler olabilir diye düşünüyoruz, bulabildiğimiz zaten sizin de bildiğiniz iki ozan: Rimbaud ile Verlaine!

8.
cehenneme inmek

bir şarkının kuyruğuna takılıp...

(O filmden, evet, sadece bir şarkı kalmıştır!

Marcel Carné, iki savaş arası fransız sinemasının ünlü ustası, 1948'de çevirdiği 'Portes de la Nuit/Gecenin Kapıları'nda, sanatının bütün gücünü gösterdiği, üstelik bunu savaşın getirdiği yeni sorunlar ve özlemlerle kaynaştırmaya uğraştığı halde, neden yanlış bir kapıdan yanlış bir yere çıkmış gibiydi? Bunu kimse çözümleyemedi. Filmi tutmadılar. Zarar kıyamet! Vs...

Fakat o şarkı! Carné'nin öteki eserlerinde olduğu gibi, bu filmin senaryosunu da ozan Jacques Prevert yazmıştı, bu arada Joseph Cosma'nın bestelediği ve Yves Montand'ın söylediği şarkının sözlerini de! Duyan bir daha unutamıyor, o günden şarkının fransız hafif müziğinin klasikleri arasına gireceği hissediliyordu. Girmedi mi? Les Feuilles Mortes'u kim hatırlamaz:

«Oh je voudrais que tu te souviennes
des jours heureux ou nous étions amis

en ce temps-là la vie était plus belle
et le soleil plus brûlant qu'aujourd'hui...»

Josy kafasına koymuş, bu şarkıyı söyleyecek! Sesinin dalgın bir kalınlığı, kadife bir yumuşaklığı varmış da, eğer sahnenin ışık düzeni iyi ayarlanır, müzik gerekli kıvamda yuğrulabilirse, yaman bir başarı olurmuş bu! Her öğleden sonra kabarede çalgılarla prova yapıyor, işi ne kadar ciddiye aldığı meydanda!

O gün Blaireau'yla oturmuş bir kahvede tartışıyoruz, bir şey hatırlamış gibi birden kalktı, Josy'yi dinlemeye gidecekmiş, ben de gidersem sevinirmiş: Paris erken ışıkları, başdöndürücü kalabalığı ve siyah katedralleriyle atlıkarınca gibi çevremde dönüyordu, ne param vardı, ne de yapacak belirli bir şeyim, 'uy kıçıma tilki kardeş' Blaireau'ya takıldım,

Arthur Rimbaud ve Paul Verlaine/«Cehennem arkadaşları»

St-Michel metrosunun derinliklerine iki serseri dalgıç gibi indik.

Bir yandan da lâflanıyoruz, önce metroda. sonra kabarede Josy'nin provasını izlerken: sırtına göğüslerini dimdik ortaya çıkaran oje pembesi bir balıkçı kazağı geçirmiş, ayağına bacaklarını eldiven gibi sımsıkı saran kırmızı bir pantolon. Kıpkızıl dudaklarını insanı öpecekmiş gibi uzatıyor, bana kalırsa söylerken şarkının havasını berbat ediyordu. Bereket versin başka şey konuşuyorduk da, düşüncemi söylemek zorunda kalmadım.

Ha, ne mi konuşuyorduk?)

rimbaud ile verlaine

İstesem de istemesen de, Doktor Branderin sözleri kulağımda iyice yer etmiş:

«—... herşey oğlan çocuğunun annesiyle **özdeşleşmesine** bağlıdır. Bunu Freud da söyler, Adler de, Jung da. Fazla sevilen, ya da fazlasıyla otoriter bir anne, oğlan çocuğunun bilinçsiz olarak onunla özdeşleşmesine yol açar, çocuk elinde olmaksızın annesinin erkekler karşısındaki duygularını edinir...»

Rimbaud ile Verlaine'den söz açılınca, her ikisinin de annesinin, bu sözlerdeki değişik iki anne türüne tıpatıp uyduğunu farketmemek olası mı? Rimbaud, dar kafalı, sert, hoşgörüsüz bir annenin elinde büyümüşse; Verlaine, o koskoca bir adam olduğu zaman bile nazını çeken, her aksiliğini gönül hoşluğuyla benimseyen.

yumuşak ve şefkatli bir annenin kanatları altında yaşamamış mıdır?

Bernard Noel, Rimbaud'nun çocukluğunu şöyle anlatıyor:

> «... burjuva ülkülerine, ticarete gönül vermiş boz bir şehir, bu şehri andıran, üstelik kuru, koyu katolik, karanlık ufuklar gibi kahredici bir anne, işte ozan bu kadının gölgesinde, bu hüzünlü sokaklar ağının ortasında büyüdü.»

Başkaldırışını anlatırken de, annesini anmadan edemiyor:

> «... Onu, ona rağmen, kendi hayatına adeta tutuklayan o siyahlı kadının, arkasında bulunduğu camlar ve aynalar tuzparça dağılmıştı.»

Rimbaud'nun babası serüvencinin teki, annesi yöresel eşraftan mal mülk sahibi bir ailenin kızı, evlilikleri uzun sürmüyor zaten, Rimbaud kardeşleriyle birlikte annesinin sıkı katolik eğitimi altında Charleville'de yaşıyor.

Verlaine'in annesi, oğlunun dara düştüğü her yerde beliriveren bir iyilik meleği sanki! Aralıksız para göndererek elinden geleni ardına koymadığı halde, huysuz ve öfkeli oğluna yaranamıyor: baksanıza, 1865'de, bir sarhoşluk bunalımı sırasında resmen boğmaya kalkışıyor kadını, bu da ilişkilerinin olağan ana/oğul ilişkilerinin yoz ve ikircikli bir yanına kaydığını gösterse gerek. Ozanı marifetinden ötürü bir ay içeri atıyorlar; annesi derseniz, senesine sizlere ömür!

Ben istediğim kadar anneler arasındaki benzerlik üstünde tepineyim, Blaireau'nun iplediği yok, masanın üzerine saçtığı pipo küllerini sakalıyla süpüre süpüre, hem 'mükemmel' anlamına Josy'ye işaretler yapıyor, hem de sözgelişi şunları diyor:

«—... Paris Komünü ne zaman kurulur peki, bunların en hızlı oldukları sırada değil mi? İkisini de etkilemiş ha, ilgiyle karşılamışlar. sevgiyle de denebilir: Verlaine o sırada Paris Belediyesi'nde çalışıyormuş, bu ilgisi yüzünden işinden çıkarılır, Rimbaud ise Charleville' de komünün esiniyle 'projet de constitution communiste komünist anayasa tasarısı'nı yazar, yazdığı kaybolmuştur ya arkadaşı Delahaye'ye okuduğunu biliyoruz. Gelgelelim toplumcu eyilimleri o kadar da kalıyor, Rimbaud'nun yaşantısının ikinci döneminde işi düpedüz serseriliğe vurduğu malûm, silâh kaçakçılığı, köle alışverişi bile yapar Habeşistan'da; Verlaine'e gelince bir mistikliğe yuvarlanır ki, tamam, bildiğiniz hıristiyan mistikliği işte!»

Sahi. Margot ile Rimbaud'dan konuşurken. niye dikkatimi çekmişti benim, Camus'nün o ilginç sözüne mi? (Gelirken Kardomah'dan seylân/çin harmanı bir çay almıştık, bardaklarda şekerli kızıl buğulanıyor, adının İrma mı yoksa Frieda mı olduğunu bir türlü çıkaramadığım şişko alman kızı, obur bir kedi gibi yalanıyordu.)

«... Rimbaud, başkaldırının ozanıdır ama, eseriyle. Yaşantısı, yarattığı efsaneyi haklı çıkarmak şöyle dursun, -Harrar

mektuplarının tarafsız okunmasından pek âlâ anlaşılacağı gibi- en aşırı bir nihilizme başeğdiğini gösterir.»

İyi ama, daha çocukluğunda sezilmiyor mu bu nihilizm, bu durduğu yerde duramamak, alıp başını gitmek özlemi? Charleville'de okurken, Rimbaud başarılı bir öğrenci, ne var ki başarıları yetmiyor ona, hacaları arasında İzambard'ın bulunması bir bakıma talih, bir bakıma talihsizlik! Talih çünkü çocuğun daha o yaşta doğru dürüst ozan ve yazarları okumasını sağlıyor, talihsizlik çünkü İzambard da ona yeni serüven ufukları açıyor: Charleville'den kaç kere kopup kaçmıştır. Edebiyat tarihlerinde yazılı, bazısında bilet parasını bile ödeyemez, tutuklanır, İzambard gelir kurtarır; bazısında, gittiği yabancı şehirde, İzambard'ın akrabalarına sığınır da sürünmekten kurtulur!

Bu arada bir de dost ediniyor, adı Bretagne. bu genç adı yeni yeni işitilen Verlaine'i tanırmış meğer! Rimbaud bazı şiirlerini onun aracılığıyla Verlaine'e gönderecektir. Aldığı cevap kısa, ama müthiş:

«... Geliniz, sevgili büyük ruh, bekleniyorsunuz, arzulanıyorsunuz.»

Herşey böyle başlıyor işte! Sonraları Verlaine, Paris'e onu görmeye gelen Rimbaud'nun nasıl bir delikanlı olduğunu Plume'de şöyle yazacaktır:

«... Tombul ve körpe, gerçek bir çocuk başıydı, başı; kemikli, genç irisi bir vücudun üzerinde; üstelik, büyümesi he-

nüz tamamlanmamış ergenlik çağındaki her çocuk gibi, davranışları savruk ve beceriksiz, handiyse anlaşılmaz bir Arden nes'li şivesiyle konuşan sesi derseniz, aynı nedenden bir alçak, bir yüksek.»

Çiçeği burnunda evli Verlaine'in aile yaşantısında Rimbaud'nun belirişini Jean Malignon basbayağı bir 'olay' sayıyor, diyor ki:

«... Verlaine'in dumanı üstünde evliliği böyle bir olaya dayanamayacaktır. Karısı tarafı bu yeni ahbabı fazla 'derbeder' buluyorlar, hem sonra doğru dürüst yemek yemesini bile bilmiyor.»

Oysa Verlaine çarpılmıştır, hem çocuğa, hem çocuğun derinliklerindeki gizli şiir evrenine; bu çarpılmanın ona neleri göze aldırabileceğini Bernard Noel şöyle anlatmış:

«... Verlaine ise sanki büyülenmiş. Rimbaud ile o kahve senin bu kahve benim dolaşıyorlar. Karısını terketmişe benzer, çünkü Rimbaud'ya tutkun. Garip, acınacak bir çift oluşturuyorlar, öyle bir çift ki biri hayallerini vücudunu yoksulluk ve yorgunluğun dibine varmakla bileyor, öbürü ise ozan âvâreliğini oradan oraya sürüklüyor.»

Arkasını yine Jean Malignon'dan dinleyelim mi:

«... dostunun aracılığıyla edebiyat kahvelerine sokulunca Rimbaud o sıralar-

da sembolistlerin haklamak üzere olduğu Parnasse okulundan gecikmiş bazı saf ozanları ürkütüyor biraz, bundan da ona yüz vermediklerini çıkarıp, yalnız ya da beraber Paris'i terketmek istiyor.»

Lâfa öylesine dalmışız ki Josy'nin provasını bitirdiğini farketmedik. O, ansızın pembe sedef yansımaları ve insanı serseme çeviren parfümüyle başımızda bitiverince, André Blaireau kendisini bir prenses gibi karşıladı: ayağa kalkmalar, elini öpmeler, altına iskemle çekmeler filân! Josy şarkının heyecanı içindeydi, onun için sözümüzün arkasını getiremedik. Yalnız, Dédé, kirpiklerinin buğusu arasından ikimizi de baygın baygın süzen Josy'nin bardağına bira doldururken, askıda kalmış bir cümleyi tamamlar gibi:

«—... bundan sonrası,» dedi, «... bir cehennem arkadaşlığı! Bilirsiniz zaten, o hummalı günlerde Rimbaud'nun yazdığı kitabın adı da 'Une saison en enfer/Cehennemde bir mevsim' dir.»

Yoksa fransızcada, tutkularını son kertesine yaşamak için kendini dağıtmış sanatçıların yaptığına, bundan mı 'cehenneme inişini yaşıyor' diyorlar?

cehennem arkadaşları

Ufaklığına bakmayın, Manche denizi belâlı denizdir: gizli akıntılar, gözün gözü görmedi-

ği kalın sis günleri, büyük çekilmelerden sonra zorlu bastırmalar vs.

Rimbaud ile Verlaine'in, tutkularının itişiyle kendilerini bu denizin bu yakasından kaldırıp öteki yakasına atışları yok mu, Vita ile Violet'in benzer bir tutkunun itişiyle aynı denizin o yakasından bu yakasına kaldırıp kaldırıp atışlarına benziyor.

Ama benzerlik o kadar! Vita ile Violet birbirlerine, sadece birbirlerine düşkündürler, evli oldukları halde kocalarının 'iğrapta mahalli' yoktu, oysa Rimbaud ile Verlaine'in serüveninde, Verlaine'in genç karısı hiç beklenmedik anlarda ağırlığını duyumsatır, ortalığı karıştırır. Aslına bakılırsa Verlaine'in dramıdır bu, cinsel diyalektiğinin çelişkileri bir Rimbaud'ya, bir Mathilde'e sürükleyerek aralıksız bocalamasına neden oluyor. Eskiler derler ya hani, 'yârdan da geçemiyor, serden de geçemiyor' diye, işte o hesap!

1872 ilkbaharı, Rimbaud bakıyor ki Verlaine karısıyla arasının açılmış olmasından gizli gizli tedirgin, barışsınlar diye çekip Charleville'e dönüyor, içi bir arı kovanı gibi uğuldamaktadır. Verlaine, Mathilde'le barışıyor, evine dönüp yeniden aile yaşantısına başlıyor ama, elinde değil: mektup üstüne mektup, Rimbaud'yu yanına, Paris'e çağırıyor yine; işin kötüsü, o da geliyor: Mart'ta Charleville'e gitmiş olan Rimbaud'yu Mayıs'ta Paris'te buluyoruz: beraberlikleri, beraberlikleriyle birlikte çekişmeleri tekrar başlamıştır.

Üstelik Rimbaud bir ateş top, durduğu yerde durması olasız: Temmuz'a doğru kendisini

Brüksel'e atıyor bu defa, daha kuzeyde daha büyük bir yalnızlık denemek için mi, bir türlü dindiremediği yürek ağrısını orada biraz olsun dindirebilirim umuduyla mı, belirsiz; belirli olan o kadar sevdiği karısını terkedip, Verlaine'in de, haldır haldır Brüksel'e kapağı atışı! Belçika'da kalsalar iyi, hayır kalmıyorlar, İngiltere'ye geçiyorlar: Londra'da sağa sola fransızca dersi vererek geçinmeye çalışıyor, bir arada yaşıyorlar, aralarından su sızmıyor gibi.

Yoo hayır, Verlaine bir süre sonra yeniden karısının yokluğundan sızlanmaya başlayacaktır. Rimbaud buna katlanamıyor, dostunu Londra'da bırakıp Charleville'i boyluyor. Verlaine, Rimbaud ile yetinemeyip Mathilde'i de yanına isteyen Verlaine, şimdi Londra'da yapayalnızdır, yapayalnız, üstelik hasta. Bu gibi hallerde her zaman nasıl annesine başvuruyor, onun yardımına sığınıyorsa, yine öyle yapıyor. Annesinin davranışını Bernard Noel şöyle anlatmaktadır:

> «... Verlaine'in annesi, aralıksız hasta ve yalnız olduğunu yazarak, durumundan yakınıp duran oğlunun mektuplarından etkilenip Londra'ya onu görmeye gider, gitmekle de kalmaz, gelip arkadaşını mutlaka görsün diye ne kadar para gerekiyorsa onu Rimbaud'ya gönderir.»

Margot, Kardomah'tan getirdiğimiz 'özel harman' çayın buğulu ve kan rengi aydınlığından, kadife perdelerin fransız mavisine dik-

katli ressam bakışları dağıtarak, kravatını gevşetiyor:

«—... benim gördüğüm şu: Verlaine, şımarık bir çocuk gibi naza çekiyor kendini: annesine karşı da, Rimbaud'ya ve Mathilde'e karşı da, bu böyle! Mutlu olması için hepsini gerekiyor, oysa o çağın koşullarında hepsinin bir arada bulunması, aklın almayacağı şey. Ne yapsın, o da olup bittiler yaratarak bu olmayası şeyi, olası kılmaya uğraşıp duruyor.»

Sonra, adının İrma mı yoksa Frieda mı olduğunu hep unuttuğum o tombul alman kızının balon göğüslerine hınzır hınzır bakıp ekledi:

«—... bir arada üçlü yaşama, ne de olsa çağdaş bir icat!»

Rimbaud gelmesine gelir Londra'ya, Verlaine iyi oluncaya kadar yanında kalır ama, o kadar; iyileştiğini aklı keser kesmez, Londra'yı da, Londra'daki dostunu da bırakıp Charleville'e döner.

Yeni bir bahar geliyor, yeni ve üzücü sorunlarla! Rimbaud ve Verlaine, birbirleriyl bir arada pek yapamıyorlar ama, birbirlerinden uzakta hiç yapamıyorlar. Tekrar Charleville'den kopan Rimbaud Paris'e gelip artık dönmüş olan Verlaine'i buluyor, iki kafadar yeniden serüven rüzgârlarına kapılıp Londra yollarına düşüyorlar. Bir kere daha Mathilde oyunu yitirmiş görünmektedir. Ama gerçekten yitirmiş midir, orası şüpheli. Neden derseniz, yeni Londra yaşantısının bir yerinde, bir bakıyorsunuz; Verlaine 'dağıtmış kendini', arkadaşını bu yabancı, puslu ve karanlık şehirde beş parasız bırakıp

Brüksel'e savuşmuş: oradan karısına yazıyor, iki elin kızıl kanda olsa, diyor, gel! Boşuna zahmet! Mathilde gelmeyecektir.

Sonra ne olmuş, Bernard Noel'den dinleyelim mi:

> «... bunun üzerine Verlaine, Rimbaud'ya yazarak Brüksel'e gelmesini rica eder. Rimbaud gelmesine gelir ama, aralarında artık herşeyin bittiğini söylemek, oradan da Charleville'e dönmek için! Bunu işitince küplere binen Verlaine, ateş edip Rimbaud'yu bileğinden yaralar.»

Evet, tıpkı gazetelerdeki gibi, 'aşk yüzünden cinayet', bereket versin Rimbaud'ya fazla bir şey olmuyor. Buna karşılık, Verlaine'i yakalıyor, yargılıyor, iki yıl da hapse mahkûm ediyorlar. Ozanın, koyu bir dinsel mistikliğe hızla kayışı, bu cezaevi yıllarında beliriyor işte. Rimbaud ise, Roche'a çekilmiş, harıl harıl şiir yazmaktadır: «Une saison en enfer/Cehennemde bir mevsim», o arada biter. Garip olan nedir peki, Rimbaud'nun bu kitabı telâş telâş bitirip bastırdıktan sonra, sadece bir kaç nüshasını eşe dosta gönderip, gerisini orada olduğu gibi bırakıp ortadan kaybolması mı? Yıllar sonra, bu basılmış nüshalar basımevinin deposunda olduğu gibi bulunuyor.

Rimbaud'yu, 'pabuçları rüzgâr pençeli' bu garip ozanı, başka iklimler, başka şehirler, başka serüvenler çekiyor çünkü !Peki, birbirlerini bir daha hiç mi görmüyorlar? Anlatılanlara bakılırsa, 1875 yılında Rimbaud Stuttgart'ta iken

bir gün Verlaine'in aklına eser, bir trene bindiği gibi, bu kuleleri, taş yapıları ve geniş kalçalı saman sarısı sarışınlarıyla ünlü Alman şehrine düşer; fakat Rimbaud'nun gözünde o fasıl kapanmıştır artık, gayet soğuk karşılar eski 'mahbubunu', bir söylentiye göre kovmaktan beter eder, hemen o akşamki ilk trene bindirdiği gibi...

Her aşk öyküsünün 'mutlu' bittiğini kim söylemiş?

9
karşıtlar birbirini içerirse...

onlara rastlamasaydım

(O pazar sabahı, Montparnasse'daki Dupont kahvesinde, Seine boyu kitapçılarından zarzor elime geçirebildiğim bir kitaba çökmüş, okuyorum. Kitabın yazarı, yıllar sonra adı dillerden düşmeyecek biri, Wilhelm Reich! Saat onbir, onbir buçuk suları. Margot ile Janine, sabah gezmesine çıkmışlarmış, kahvenin camlarından beni görünce, birer Martini içmeye yanıma geliyorlar. Üstlerinde sağlıklı bir soğuğun ışıltısı, bu ışıltıyı büsbütün koyulaştıran bir de yaşama sevinci. Önce havadan sudan konuşup gülüşüyoruz.

Bu arada Margot, elimdeki kitabı şöyle evirip çevirdikten sonra, gözlerinin zehirli mavisini içime akıta akıta diyor ki:

«—... bana bak, sen bize rastlamasaydın, cinsellik üzerinde de, cinsellik psikolojisi üzerinde de, belki bu kadar durmayacaktın. Hele basbayağı bağnaz bir marksist kafa kuruluşun olduğu hesaba katılırsa...»

Sonraları, onun bu sözleri üzerinde, epeyce kafa yormuşumdur.

Başlangıçta sanıyordum ki doğrudur, o ilk

Paris yıllarında karşıma Margot gibi bir kadın ve çevresi çıkmasaydı, cinselliğin ve cinsel dalgalanmaların, insanların yaşantısında oynadığı rolü bu derece merakla incelemeyebilirdim. Giderek fikrim de, kanılarım da değişti, ilk bakışta olağan dışı saydığımız yaşamaların bulunduğu ortama beni iten gücün, o zamanlar 'sosyalist gerçekçi' dediğimiz edebiyat ve sanatta farketmeğe başladığım yavanlık ve tekdüzelik olduğuna hükmettim.

Fakat, bu düşüncemi açmalıyım biraz!

40 yıllarında, toplumcu bir edebiyat delikanlısının, okuyabileceği türkçe toplumcu eser sayısı çok azdı En çok Gorkiy'i okurduk, o kadar ki yıllarca benim kafamda toplumcu gerçekçi sanat dendi mi, bütün çağrışımlar Gorkiy'e işlemiştir. Yalnız iş orada kalmıyor, yavaş yavaş yeni Sovyet ozanlarını ve romancıları tanıyoruz, onları okumaya başlıyoruz: aaa, boyutları eksik, olayları verirken çelişkilerinden de ayıklıyorlar, oldu mu bu ya?

Sonra sonra, Gorkiy'in devrim öncesi koşullarının ve edebiyat geleneğinin geliştirdiği bir sanatçı olduğunu bulup çıkarıyorum; o büyüklüklerine, görkemli derinliklerine hayran olduğum Gogol, Tolstoy, Dostoyevskiy, Çehov çizgisinin bir çok önemli özelliklerini taşıyor o da, marksistlik bunlara eklenmiş, onun için de yazdıkları çok boyutlu, enine boyuna ve oturaklı eserler. Oysa onun başını çektiği 'sosyalist gerçekçilik' ve 'devrimci romantiklik' dönemi yazarları, 30 yıllarının ortalarından itibaren Rusya'da baskısını iyice artıran Jdanov'cu 'parti sanatı' anlayışının yetiştirmeleri: 'parti sa-

natı' yapacağız diye iki müthiş şeyi birden eserlerinden bir kalemde eleyiveriyorlar bunlar, Rus edebiyat geleneğindeki yoğun insancıllık eyilimlerini, bir de Bielinskiy, Çernişevskiy, Dobroluyibov'la adamakıllı geliştirilmiş, Plek hanov'la doruğuna ulaşmış toplumsal eleştiriyi!

O zaman ne oluyor, basmakalıp klişelere, hazır reçetelere dayanan, şişirmeci, çoğu zaman palavracı bildiğimiz 'parti edebiyatı'nın tozundan dumanından geçilmiyor. Bu tür yazarların belirgin örneği, sanırım Fadayev'tir.

Stalin dönemi yazarlarında Gorkiy'den alıştığım ve benimsediğim insancıl sıcaklığı ve bireysel çelişkileri bulamamak, beni hâliyle savaş sonrası fransız sanatçılarına iteleyecekti. Bir yandan, toplumcuların onlara yönelttikleri haklı eleştirileri yöneltmekten ben de geri kalmıyor, ama bir yandan da Sartre'ı, Camus'yü, Beauvoir'ı dikkatle okuyordum. Fransızcayı söker sökmez, Baudelaire'den bu yana fransız şiirini, Balzac'tan bu yana fransız romanını, ciddi ciddi elime almış, sadece bu kadarının bile aslında beni 'sosyalist gerçekçilik' reçetelerinden hayli uzaklara götüreceğini sezmiştim. Bu bakımdan, Margot ile Janine'e, onlarla beraber cinsellikleri değişken o sanatçılar çevresine toslamasaydım da, çağdaş bir sanatçı olma tutkum beni insanların yaşantısında gittikçe daha büyük etkileri olacağı besbelli cinsellik konusuna getirecek, soruna eğilmeme yol açacaktı.

Yalnız, diyalektiğin geçerliliğine ve sağlamlığına inancım o kadar tamdı ki, varoluşçuların savundukları doğrultuya kaymıyor, tam tersine, gerçekten diyalektik bir sanat bileşimi-

nin bireylerin kişisel (bu arada elbette cinsel) çelişkilerini de öncelikle hesaba katması gerektiğini düşünüyordum.

Miss Higgins'le konuşurken Frankfurt Okulu filozoflarının, en çok da Marcuse'le Reich'ın bu alanda önemli çalışmaları olduğunu öğrenmiştim. 60 yıllarında adları bütün dünyaya yayılacak bu filozoflar Marks'ın toplumsal ve ekonomik çözümlemeleriyle Freud'un cinsel psikoloji çözümlemeleri arasında yeni bileşimler deneyen ilginç düşünürlerdi ama, o tarihte fransızcada bile kitaplarını doğru dürüst ve kolayca bulabilmenin olanağı pek yoktu.

Körtopal, ben de kendi başıma bir diyalektik uygulamaya, çözümlemeye heveslendim. Bunu, Pierre'in uyarısına sosyalist düzeyde bir cevap verebileyim diye yapıyordum ya, ilerde elbet sanatıma bu doğrultudan bulaşacakları susturmamda da yararlı olacaktı.)

erkeklik, dişiliğin karşıtıysa...

Sinemanın birinden çıkar, bildik kahvelerden birine yıkılır, çalakalem yazmaya başlardım.

Yazdığım da ne, kökeni anlık esinlere bağlı bir şiir denemesi, bir roman ya da eleştiri için not filân mı, ne münasebet; bir süredir 'kemal-i ciddiyetle' sanatıma kuramsal tabanlık edecek bir yöntem çalışması içindeydim: okuduklarımdan damıtarak süzdüğüm ilkeleri 'kendi kendime sanat konuşmaları' diye ardı ardına

sıralıyordum. St- Michel'in ünlü kırtasiyecisi Gibert Jeune'den Quartier Latin damgalı bir defter aldım, kareli bir defter, sık satırlarını yeşil mürekkepli dolmakalemimle silme dolduruyorum: sinekbacağı, sıkışık, çetrefil bir yazı!

Sonradan Türkiye'de giriştiğim 'Mavi Hareketi'nin düşünsel kaynağını oluşturacak bu çalışmamı yayınlamadım. Yayınlamak amacıyla yazmıyordum zaten, toplumculuğun temellerine indikçe kafamda biriken sorunlara karşılıklar arıyor, saptayabildiklerimi kağıda geçiriyordum. Hepsinden önce, diyalektik hareket yasaları üzerine öğrendiklerimi.

Hadi bir örnek vereyim. 15 Aralık 1951'de bakın nelerle uğraşıyormuşum ben:

> Esas mesele, fikri açıklayabilmek, açık ve seçik kılabilmek. Ben, birbiri içinde üç esaslı daire diyorum ve diğer binlerce ufak daire diyorum. Fakat esaslı üç daire: tabiat, cemiyet, insan! Ve bunu da, cümlemizden evvel var olan, ve cümlemizden sonra da var olacak olan, besbelli ve kaskatı bir evren içersinde düşünüyorum. Ve biliyorum ki bu düşüncede hiç bir yeni taraf yoktur. Yalnız biliyor ve düşünüyorum.
>
> «Bir kere tabiat, ikincisi cemiyet, üçüncüsü insan, hareketin umumi kanunlarına uygun olarak değişiyorlar. Kendileri kendi başlarına değişiyorlar; ötekilerine tesir ediyor, ötekilerini değiştiriyorlar; ve ötekilerini değiştirirken, bir de bakı-

yorsun kendileri de değişiyorlar: göl kuruyor, çöl oluyor, cıvar aşiretler kalkıp göç ediyor, adetleri usulleri değişiyor. Ceviz kuruyor, sahibi aç kalıyor. Ve binlerce hikâye. Daireler birbiri içinde dönüyor, birbirlerine temas ediyor, birbirlerini kırıyor, aşındırıyor, parçalıyor ve yeniden teşekkül ediyorlar; ve aynı zamanda, aynı planda; ve ayrı ayrı üç ve ayrıca sonsuz planlarda, gelişme, zigzaglarını çizerek alıp başına yükseliyor.

«Bunu pek heyecanlı bulmuyor musunuz?»

Evren, evrenin içinde doğa, doğanın içinde toplum, toplumun içinde insan! Karşıtlıkların sürekli çatışması, diyalektiğin akla durgunluk veren karmaşık zinciri! Tez, antitez ve sentez! En önemli 'keşiflerimden' birisi, elbette diyalektiği sadece toplumsal değil, doğasal bir düzeyde de ele almak, önemini kavramak oluyor. Memlekette, hele sanatçı çevrelerinde sadece tarihi maddecilik yanı ağır basmış diyalektik uygulamanın, diyalektik maddeci yanı ya es geçilmiş, ya önemsenmemiş! Oysa işin aslında toplumsal diyalektik sürecin de içinde geliştiği bir doğasal diyalektik süreç var, evrende ve doğanın gelişme aşamaları içinde izleyebildiğin!

Peki ya insan? İnsan önemli bir yanıyla elbette toplumsal bir varlık, öyle ama bir başka yanıyla doğasal bir varlık değil mi? Daha ilginci, önce doğasal varlık da arkasından toplumsal varlık olmamış mı Öyleyse diyalektiğin iki kanadı da geçerli onun için, insan toplumsal diyalektiğiyle sınıfsal bir çatışma için-

deyse, bireysel diyalektiğiyle doğasal bir çatışma içindedir. Ne diyoruz? Sanat eserleri toplumun doğayla, insanın toplumla, insanın kendi kendisiyle çelişkilerini estetik bileşimler yaparak yansıtmak zorundadır. İşte doğasal diyalektiğin çelişkileri insanın kendi kendisiyle sorunlarını hem bilimsel olarak koymağa hem de çözümlemeye yarıyor.

Ne var ki buraya varabilmek, ancak diyalektik mantığın ülkemizde okullarda bile okutulan biçimsel Aristoteles mantığından önemli farkını anlaşılabilir bir biçimde açıklayabilmekle olası. Hep hatırlarız o mantık zincirlemelerini: a, eğer a ise; b, a'nın karşıtı ise; a, b değildir! Oysa diyalektiğin mantığı nasıl formüle bağlanabiliyor bir bakalım: a, eğer a ise; b, a'nın karşıtı ise; a, b'yi içerir (kapsar). Evet, tezle antitezin bir senteze ulaşabilmesi aynı ünite içinde karşıtların birliği ve karşıtlığı ilkesine uyması lâzım.

Örneğini bulmak ne kadar kolay bunun, en ünlüsü de en doğasal olanı: çocuk doğduğu an ölmeğe başlıyor: neden, hayat, kendi karşıtı olan ölümü de içeriyor ya, ondan: her geçen saniye doğan çocuk ölüme doğru ihtiyarlamıyor mu? Söz buraya varınca bireyin iç çelişkliğinde cinselliğin oynadığı önemli rolü açıklayabilmek, artık çocuk oyuncağı. Diyalektik formülünü şöyle çıkarmayı bir deneyelim mi: erkeklik eğer a ise, onun karşıtı dişilik b ise: a, b'yi, yani erkeklik dişiliği içerir; bunun tersi de geçerli elbet; dişilik eğer a ise, onun karşıtı erkeklik b ise; a, b'yi, yani dişilik erkekliği içerir. Başat cinsel niteliği ne olursa olsun, her bi-

rey doğasal bir varlık olarak öteki cinsin karşıtlığını da içinde taşımaktadır.

doktor brander'in notları

Vardığım sonucu, koşup bir heyecan Margot'ya iletince, tek gözlüğünü parıldatarak eline aldı, gülümsedi:

«— ...ilginç,» dedi, «...biz Doktor Brander'e gidiyorduk, sen de gelsene, onda ulaştığın sonucu pekiştirecek hayli bilgi olduğunu tahmin ederim.»

Doktor Brander, adamakıllı bastıran yalnızlığın etkisiyle içkiye düşmüştü; bizi, o sıcak burjuva rahatlığı ve düzenliliği bir bekâr evi savrukluğuna nasıl dönüşmüş olduğu bir türlü anlaşılamayan apartmanında, görkemli old master püroları ve kadehte erimiş metal gibi parıldıyan Armagnac ile karşıladı. Durup durup. gözleri dalıyordu. Bazı dediklerimizi duyurabilmek için, iki defa tekrarlamak zorunda kalıyorduk. Doğrusu ben konuyu açmaya cesaret bile edemedim. Margot etti, biraz da onun efkârını dağıtmaya yardım eder düşüncesiyle yaptı bunu. Galiba iyi de oldu. Doktor Brander'in gözlerinden hanidir kaybolmuş çelik yansımalarını bir an yeniden görür gibi olduk.

Pürosunu çiğneyerek dedi ki: «-... bilimsel olarak da böyledir bu, hepimizde belirli oranlarda erkek ve kadın hormonları bulunur, hangisi ağır basarsa birey o cinse kayar, bir erkek vücudunda kadın hormonlarının, bir kadın vü-

Papaz Harald Sobye/İki kadını evlendirirken... «Valborg dini bütün bir hıristiyandır».

cudunda erkek hormonlarının ağır basması, cinsel çelişki dediğiniz şeyi doğuruyor olmalı. Bu konuda çok dikkati çeken araştırmalar yapılıyor. Zaten erkekten dönme kadınların çoğu, öz-

lemlerine, bu sayede kavuşmuyorlar mı? Dışardan müdahaleyle vücudun hormon dengesi değiştiriliyor, birey kadınlığa doğru itiliyor.»

Sustu, armagnac kadehini ateş eder gibi ağzına boşalttı:

«— ...kaldı ki cinsel psikoloji ustalarının hiç birisi cinselliğin kesin sınırları olduğunu söylememişlerdir.»

Haydi yazıhaneden bir dosya çıkarıyor; ev şimdiki görünüşüyle ne kadar savruk ve dağınıksa, yazıhanenin üstü, çekmeceleri ve onlardan birinden çekip çıkardığı dosya o kadar düzenli ve temiz! Yanlış anlamadıysam Doktor Brander, doğrudan doğruya kendi cinsel yaşantısını da ilgilendirdiği için, ünlü cinsel psikoloji uzmanlarından konuyla ilgili ne okumuşsa not almış, sonra da onları böyle bir dosyada toplamıştı.

Biraz da meydan okurcasına, sözlerini sürdürdü:

«— ...işte Freud'un fikri, işte Maranon, işte bu konuda hepsinden ileri giden Sketel, işte kimsenin kendisinden beklemediği bir açıklıkla sorunu ortaya koyan Jung!.. Hepsi neyi söylemiş, aslında bireyin her iki cinsin de potansiyelini içinde taşıdığını değil mi?»

Doktor Brander'in notlarını kim okumak istemez:

> «...sağlam ve hasta, normal ve anormal kavramları, nitelikleri bakımından henüz, kesin bir biçimde birbirinden ayrılmış değildir./Freud.»

«...her canlı iki cinsli **olarak doğar**, canlının bu iki **olanağından birisi**, hormonların etkisiyle gittikçe **gelişerek** öteki**ni** bastırır. Yalnız öteki **cinsel olanak**, yani karşıt cinsin özellikleri, bütünüyle kaybolmuş olmaz./Gregorio Maranon.»

«...tek cinsiyetli (monoseksüel) yara-

Papaz Harald Sobye/İki erkeği evlendirirken... «Ove kiliseye gitmekte yardımda bulunmaktadır, o halde kilise takdisini onlardan niye esirgesin?»

tık yoktur. Tek cinslilik doğaya aykırı, anormal bir şeydir. Doğa bizleri çifte cinsiyetli yaratmıştır, onun için çifte cinsiyetliler gibi davranmamızı ister./Sketel.»

«...insanın bilinçsiz yanına anima ismini veririz, erkeğin dişi yanına anima diyebiliriz.»

«...eşcinselliğin patolojik bir sapıklık diye yorumlanması çok su götürür.»

«...ruhbilimsel görüş açısından bakılırsa, eşcinsellik ilk *hermaphrodisme* (hünsalık) örneğinden kopmanın sonucudur. Bu kopma sonuna kadar gitmemiş, yarıda kalmış bir kopmadır. Eşcinsellik, tek yanlı cinsel davramşa karşı koymanın, bu tür davranışla uzlaşamamanın da sonucudur. İlk *hermaphrodisme*'den kopma ile tek yanlı cinsel davranışla uzlaşamama bir araya gelince gerçek eşcinsellik ortaya çıkmış olur./Jung.»

Doktor Brander'in evinden geç vakit çıktık. İnce, buz tozunu andırır, soğuk bir yağmur çiseliyordu. Janine, kürkünün yakalarını kaldırdı, Margot'nun koluna girdi. Onlar Montparnasse'a gitmek için bir taksi çevirdiler, beni de çağırdılar ama gitmedim, yalnız kalmayı, düşünmeyi gereksiniyordum. En yakın metro istasyonuna doğru yürürken, insanların türeyişinden bu yana birey birey, (hatta toplum

toplum) içinde taşıdığı bu müthiş çelişkinin kimleri yakıp kavurduğunu, daha da kimbilir kaç zaman kimleri yakıp kavuracağını hesaplamaya dalmıştım.

Korkunç değil mi?

rakamların dili

Aradan yıllar geçti. Günlerden bir gün, Doktor Kinsey'in dünyayı velveleye veren raporundaki eşcinsellik rakamlarını görünce, uyguladığı yöntemin inceliği beni hem şaşırttı, hem sevindirdi: insanların, kadınlıkla erkeklik arasında nasıl dalgalandıklarını, cinsel diyalektiğin aralıksız çatışması yüzünden bir kadınlığa, bir erkekliğe nasıl savrulduklarını bildiğinden olacak, eskilerin yaptıkları gibi yüzde şu kadarı eşcinseldir, yüzde şu kadarı değildir diye kesip atmamış da, kademeli bir değerlendirme düzeni uygulamış!

Nasıl mı, bakın nasıl:

Doktor Kinsey'e göre, 20 ile 35 yaş arasındaki kadınların yüzde 20'sinde, erkeklerin ise yüzde 18-22'sinde eşcinselliğe 'biraz' eyilim görülüyor; aynı yaş dilimlerindeki kadınların yüzde 6-14'ünde, erkeklerin ise yüzde 13-38'inde bu eyilim 'biraz'ın üstünde, 'fazlaca'; 'daha çok eşcinselliği yeğleyenler' derseniz, hep aynı yaş dilimlerinde kadınlarda yüzde 4-11, erkekler yüzde 9-32; 'yalnız' eşcinselliği yeğleyip cinsel ilişkilerini bunun üzerine kuranlar kadınlarda 2-6, erkeklerde 5-22, nihayet cin-

sel tavrı 'kesinlikle' eşcinsel olanlar, kadınlarda yüzde 1-3, erkeklerde ise yüzde 3-16!

Doğrusu ya, Margot'nun bana daha 1950 yılları başında yaptığı erkek/kadın, kadın/kadın, kadın/erkek, erkek/erkek sınıflamasının dolaylı yoldan doğrulanması demek olan bu yüzdelere, daha etkileyici bir başkasını da eklemeliyiz: yine Doktor Kinsey'in araştırmalarından çıkardığı sonuçlara bakılırsa, kırk beşini aşmış erkeklerin en az yüzde 50'si, kadınların ise en az yüzde 80'i hayatında 'en az bir kere' eşcinsel ilişki kurmuşlar!

Ne dersiniz, cinselliğin diyalektiği üzerine daha fazla söz gerekir mi?

10.
hesap kitap

tutanak

(Bazı geceler mavi bir ay yalnızlığı içinde uyanıyorum. Camlardan bakınca, Ankara'yı kaplamış karın beyaz karanlığında, apartman hayaletleri ciddî birer yanlışlık, buz tutmuş ağaçlar yıkılmış bir rüyanın kalıntıları gibi görünüyor. Böyle gecelerim, çağrışımdan çağrışıma su üstünde çakıl taşı gibi sekerek, beni Paris yıllarıma götürse de, şu soru dudaklarımdan hiç eksik olmaz:

«— ...bütün bunları ben mi yaşadım?»

Oysa, XX. yüzyılın son çeyreğine girerken, durum ne kadar olağanlaşmış gibidir. Üşenmedim, yerli yabancı, gazete ve dergilerden konuyla ilgili bazı haberleri, röportajları topladım. Gelişmelerin hangi aşamaya ulaştığına ilişkin nesnel bir fikriniz olsun mu istiyorsunuz, onlara önyargılardan arınmış olarak, bir göz atacaksınız.

Bakın şu haber 1974 yılı ekim ayı içinde Ankara'da çıkan Yankı dergisinde yayınlanmış:

«...önceki hafta Danimarka'nın Femo adasında, dünyanın dört yanından gelmiş

150 kadar kadın toplandılar. Kadın olmak dışında bir ortak özellikleri daha vardı: eşcinseldiler. Kongre, Kopenhag'taki bir eğlence gecesi ile en renkli saatlerini yaşadı ve kapandı.»

«...Batı Berlin'de şefkati yaşatmak için kadınlar arası bir balo tertiplendi. Katılanların sayısı umulanın üç misli oldu, 1500 kadın. Aslında kadın kadına dansetmek için artık böyle özel organizasyonlara gerek yoktu. Erkeklerin, hem de çoğunlukta olduğu partilerde ve kulüplerde bile, yanak yanağa kadınlar görmek olasıydı. Kısa bir süre önce, doğulu kadınların vedalaşırken yanaktan öpmesini yadırgayan batılı kadınlar şimdi 'Allahaısmarladık' kelimesini dudak dudağa ateşli bir öpücükle perçinlemeyi normal bulur olmuşlardı.»

«... 1940'larda Kinsey 'kadın tarafından sevilen kadınlar daha kaliteli bir orgazma ulaşırlar' diyerek Freud'un kuramına karşı çıkıyordu. Freud, bir tek orgazmı (inzal) kabul ediyordu, vaginal orgazm, bunun için de mutlak erkek gerekli idi. Oysa çağımızın önde gelen seks uzmanları olduğu tartışılmayan Masters ve Johnson gibi araştırıcılar clitoris orgazmının varlığını ortaya attılar. Bunun için erkeğe gerek yoktu. Kadın kendi kendini okşayarak dahi orgazma ulaşabilirdi.»

Bir başka haber, Paris'ten geliyor: Amerika, İngiltere, Almanya ve İskandinav ülkele-

rindeki benzerlerine bakarak harekete geçen fransız eşcinselleri, nihayet, 'Front Révolutionnaire des Homosexuels/Eşcinseller Devrimci Cephesi' adında bir örgüt kurup birleşiyorlar. Bu örgütün dikkati çeken yanı, toplumsal devrimle cinsel devrim arasındaki ilişkileri belirtmek, ikisinin ancak bir arada gerçekleşebileceğini savunmak! Bunlara göre cinsel bir devrimin gerçekleşmediği yerde toplumsal bir devrimin tam anlamıyla gerçekleştiğini ileri sürebilmek akıl dışıdır.

Londra'dan bir haber: Dört yıldır, 'resmen' evli olarak karı koca hayatı süren bir kadın çift, en büyük özlemleri olan çocuğa da aile dostları bir erkek yardımıyla 'yapay tohumlama'yla kavuştu. Haberin çıktığı fransız haftalık dergisi olaya tam bir sayfa ayırmış, iki kadının yanyana resimleri, vs...

Aynı cinsten kişilerin evlenmesi, giderek, bir skandal konusu olmaktan çıkıyor. Hiç değilse, batı ülkelerinde! Türkiye'de yayınlanan, üstelik en tutucu ailelerin evlerine bile giren Hayat dergisinde 'Erkeklerle erkekleri, kadınlarla kadınları evlendiriyor' başlığı altında uzun bir röportaj yayınlanalı çok olmadı: Danimarka'lı papaz Harald Sobye, önce Lei Nielsen ve Ove Jensen adındaki iki erkeği, sonra (televizyonun da 'naklen' verdiği) bir törenle Aino Nielsen ve Valborg Flintholm adındaki iki kadını evlendirmişti.

Dergi yazısını şöyle sürdürüyordu:

«...Bu garip sabık papaz, zıt cinsler arasında evlenmeler nasıl normal karşıla-

nıyorsa, yakın bir gelecekte aynı cinsler arasındaki evlenmelerin de öyle normal karşılanacağı kehanetinde de bulunmuştur. Sobye bu işin öncülüğünü yapan çiftlerin yalnız ilgi çekmek ve moda diye bu işe kalkışmadıklarını da söylemekte, bu konuda şu açıklamayı yapmaktadır:

«— ...Bu çiftler aşklarını saklamak istemedikleri için evlenmişlerdir. Aslında birbirlerine besledikleri sevgi tahmin edilemeyecek kadar büyüktü. Sözgelişi Ove ile Leif Tanrının kendilerini birbirleri için yarattığına kesinlikle inanmışlardı. Hatta Ove kiliseye gitmekte, yardımda bulunmaktadır. O halde kilise takdisini onlardan ne diye esirgesin?

«...Sobye aynı şekilde iki evlenen kadının durumlarını da şöyle açıklamaktadır:

«—...Valborg da dini bütün bir hıristiyandır. Aino ile evlenmeden ve kilisenin takdisini almadan birlikte yaşamın büyük bir günah olduğunu kabul ederek evlenme yolunu seçmiştir.»

1975 yılının son aylarında İstanbul'da yayınlanan Pazar dergisi kendi türünde ilginç bir ropörtaj dizisine başladı: 'Erkek doğup kadın yaşayanlar' Yabancılar değildi, Türklerdi söz konusu: dergi, çeşitli gece kulüplerinde ve barlarda, 'kadın kılığında' çalışmaya başlayarak,

işi ameliyatla kadın olmaya kadar götüren bazı kimselerin isimlerini, resimlerini ve serüvenlerini yayınlıyordu. Derhal farkedildi ki, Türkiye'de adı sanı belli, böyle yirminin çok üstünde 'olay' vardır.

Bu arada dünyanın bellibaşlı haber ajansları, Avusturya'da bulunan St-Anon'dan şöyle ilginç bir haber geçtiler:

«...1966 yılında Şili'de yapılan kış olimpiyatlarında kadınlar arası kayakla serbest iniş dalında dünya şampiyonu olan Erica Schinnegger adındaki Avusturyalı kadın kayakçı, geçirdiği seri ameliyatlar sonucu erkek olmuş ve geçen ay da damat olarak dünya evine girmiştir.

«...kayak otoriteleri o zaman 19 yaşında olan Erica Schinnegger'de bazı anormallikler farkettikleri için ertesi yıl Grenoble'da yapılan karşılaşmalara katılmasına izin vermemişlerdi. Erica da kendini yıllardan beri kadından çok erkek gibi hissediyordu ve doktorların fikrini aldıktan sonra ameliyat olmaya karar verdi.

«...şimdi 28 yaşında olan Eric hayatını birleştirdiği 19 yaşındaki Frieda Heubacher'e gönlünü kaptırınca evlenme önerisini yapmadan önce gerçeği anlatmıştır. Güzel Frieda ise yeni eşi hakkında şunları söylüyor: '- Eric harikulade bir erkek. Onun yıllar önce bir kadın olduğunu hiç bir zaman düşünemiyorum. Onunla mutlu olacağıma eminim.»

Peki ya şuna ne buyrulur? Türkiye'nin en yaygın gazetelerinden Günaydın 1975 yılının

Kadın Boksör
Tyger «Kadın boksörler neden ayrı kategori sayılıyor»

sonlarına doğru Ankara kaynaklı bir haberinde şunları yazıyordu:

«...E.Y. adındaki genç kız üç ay önce nişanlandığı Ö.U. adlı erkeğin kız olduğunu ileri sürmüştür. Olay E.Y. (20) ile nişanlısı Ö'nün evde yalnız kalmaları üzerine ortaya çıkmıştır. Nişanlısı ile sevişen E. onun hemcinsi olduğunu anlayınca durumu annesine anlatmıştır. Bu duruma sinirlenen genç kızın annesi damatlarının evini iki oğlu ile basarak camlarını kırmıştır. Birbirine giren iki aile adliyelik olmuştur.

Damat adayı Ö.U.'ın annesi Ö.U. ise olay üzerine şöyle konuşmuştur: «- Benim oğlumun kız mı yoksa erkek mi olduğunu vallahi ben de anlayamadım.»

Cinsel başkalaşma, ya da cinsler arası geçişey *(osmose)* dedikleri bundan başka bir şey mi?)

hani 18. yüzyıl, hani
20. yüzyıl?

İyi ama, bu çözülüş neden?

İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana doğasal düzeyde var olduğu besbelli cinsel diyalektiğin, şimdi bütün sonuçlarıyla belirginleşmesi nerden geliyor? Yoksa Pierre'in, o benim iyi

Marie-France/«Ondört yaşımdayken evden eteklik çalar dışarda gizlice giyerdim»

niyetli, yürekli, hayli saf fransız dostumun bana ta o zaman dediği gibi, 'burjuva uygarlığının' iyice yozlaşmasından mı? Böyle rahatlatıcı bir yargıya varmak, ne kolay? Cinsellik bir yozlaşmadır de, çık işin içinden!

Oysa, biraz derinlemesine düşünen bir kafa, sorunun hiç de o kadar basit olmadığını şıp diye anlar.

Endüstrileşme, çağdaş toplumları bir yandan (sosyalist olsun, kapitalist olsun) aşırı derecede örgütlenmiş, tek boyutlu toplumlar haline getirirken; bir yandan, tüketim ünitesi olan ailenin evde yaşayan öteki bireyini de işe koşmuştur. Başka türlü şöyle söylesem, daha mı iyi anlatırım acaba: ailenin tüketim ünitesi olarak işe yaraması için, feodallikten burjuvalığa geçerken küçülmesinde, yeni yeni tüketim ünitelerine bölünmesinde yarar da vardı, çıkar da! Nedeni belli bunun: ne kadar çok aile olursa o kadar çok otomobil, buzdolabı, çamaşır makinası vb. şey satılabilir.

Ne var ki tüketim toplumunun 'ihtiyaçları' akıl almaz derecede çoğaltması, küçülen ailenin tek başına erkeğin geliriyle geçimini olanak dışı kılıyor. Değil yalnız proleteryada ve köylülükte, küçük burjuvazinin hatta burjuvazinin çeşitli dallarında da, kadın, ister istemez üretim alanına girecektir.

Acaba şöyle de denemez mi: kadının, üretim ilişkilerinde, üretim gücü olarak rol üstlenmesi, erkeğin üretim gücü olarak tek başına iş gördüğü dönemlerin üst yapısını - ahlak, hukuk, cinsel tutum ve görenek değiştirmek istemesine yol açıyor; kadının üreticileşmesi,

giderek ekonomik özerkliği, 'erkek toplumunun' hukuk, ahlâk, din, sanat vb statülerinde köklü değişikliklerin hem itici gücü, hem ana nedeni! Sanırım ki bir buçuk yüzyıldır dünyanın her yanında kendisini duyumsatan bütün kadın hakları hareketlerinin *(feminisme)* temelinde yatan etken budur.

Kadının toplumsal bağımsızlığını elde etmesi, cinsel alanda artık hak saydığı özgürlükleri gerçekleştirmesini sağlıyor. Buradan baktınız mı, serbest aşk, grup sevişmesi, nikahsız evlilik, evlilik dışı çocuk sahibi olmak, çocuğunu isterse doğurup isterse aldırmak gibi türlü özgürlük eyilimlerinin kaynakladığı yeri görebileceğiniz gibi, 'bekâret'in önemini neden yitirdiğini de anlayabilirsiniz: ekonomik bakımdan güçlü bir kadının yapamayacağı evlilik yoktur, bir; ayrıca fransız devriminden bu yana Avrupa'nın yarattığı burjuva uygarlığı, Malraux'nun ünlü deyimiyle tarihin tek 'dinsel olmayan' uygarlığıdır, ki: dinsel olmayan bir uygarlıkta, dinsele benzer yasakların sürüp gitmeyeceği besbelli.

Yine de cinsel özgürlüklerin gerçekleşmesi kolay olmamıştır. Hani 18. yüzyıl, hani 20. yüzyıl, kadınlar, kadınlık düzeyinde, cinsel özgürlüklerini istiyor, bugün bir çok ülkelerde kullanabiliyorsa; bu özgürlük ortamında, cinsel diyalektik dalgalanmalarını da daha açıkça, daha çekinmeden ortaya koyabilmek olanağını da ediniyorlar. Batı ülkelerinin siyasal sözlüğünde 'cinsel azınlıklar' diye bir terim geliştirilmiştir. Neyi deyimler bu terim, gündelik basının kestirmeden 'sapıklık' diye adlandırıp geçtiği

çeşitli cinsel tutumların belirli bir gelişme ortamında toplumsal, hatta siyasal bir güç olduğunu?

Bir şey daha var: sanayi kapitalizmi, iletişim olanaklarından (özellikle sinema, tv, magazin dergileri ve reklâmcılık) aşırı derecede yararlanarak, son yarım yüzyıl içinde bir kadın *mithos*'u yaratmıştır. Bilmem «Faşizmin Ayak Sesleri»nde, bir punduna getirip Margot'nun ağzına yakştırdığım şu sözleri okumuş muydunuz? Hadi aktarayım:

> «— ...tüketim uygarlığı kadınları ikiye bölüyor, gittikçe de daha fazla bölecek: tüketen kadın, üreten kadın! Birincisi kadınlıktan gün geçtikçe dişiliğe, ikincisi kadınlıktan gün geçtikçe erkekliğe doğru kayıyor. Birincisi etrafında yapılan gürültü ve reklâm o yoğunluğa eriyor ki, ikincisinin tıpkı bir erkek gibi bunun sihrine kapılmaması zor, çok zor. Beyaz perdedeki, resimli romandaki 'sarışın bomba' ile onu seyreden kadın arasındaki özdeşleşmenin *(identification)* gittikçe zorlaşması, ikincisinin birinciye olan duygularını ya aşırı nefrete, ya aşırı hayranlığa çevirmez mi?»

Bundan ne çıkar? En azından, cinsel diyalektiğin çelişkiler sürecinde, şu ya da bu aşamayı temsil eden çeşitli tiplerin çevremizde alabildiğine çoğalması mı?

Ekonomik yönden güçlenen kadın, cinsel bir etkinlik taşıyorsa, hele fiziksel özellikleri de onu erkekliğe doğru itiyorsa, erkek/kadın türü için yeni gelişme ufukları açılmış demek-

tir. Ekonomik yönden zayıf, cinselliği edilğin, fiziksel özellikleriyle kadınlığa yatkın erkeğin bu koşullar altında kadınlık durumuna imreneceği, fırsat ve cesaret bulursa bunu kişiliğinde somutlaştırmaya çalışacağı gibi: Margot, bunlardan birincisinin; Josy ise ikincisinin, yirmi beş yıl önceki 'öncüleri' oluyor.

Peki, bu sürecin sonu nereye varacaktır?

quo vadis?

(New-york'ta, hırçahınç bir kapalı spor salonu: çiğ ve çıplak bir ışık rezilliği altında, taranmamış br seyirci kalabalığı vahşi bir orman gibi uğulduyor.

Profesyonel amerikan sporunda bir değişik olma meraklı, gösteriş düşkünlüğü var ya, şu genç boksörün saçlarını usturayla kazıtması da, gömleğinin üzerine ünvanını yazdırması da *(tygre*/kaplan) herhalde ondan; herşeyiyle dikkati çekecek ki, seyircisi bol olsun! Ter, kazınmış zenci kafasından, mavi damlalar halinde çenesine süzülürken o gazetecilere, 'sıkletinde iddialı olduğunu, karşısına her çıkanı *knock-out*'la indirebileceğini' söylüyor.

Söyle ilk bakışta bunun ilginç bir yanı yok ama, ya bu boksörün Amerika'da sayıları gittikçe artan kadın boksörlerden birisi olduğunu öğrnirseniz? Kadın, iki elinde iki kocaman boks eldiveni, şirin şirin gülerek diyor ki:

«— ..kadın boksörler neden ayrı bir kate-

gori sayılıyor? Sıkletimde yalnız kadınlarla değil, erkeklerle de dövüşmeye hazırım.»

Şaştınız mı? Öyleyse, serüven filmlerinde bile kadınların hanidir eskiden olduğu gibi yalnız kadınlarla dövüşmediğini, erkeklerle çatacat vuruşup sırasında onları bir güzel hakladığını farketmemişsiniz!

Burası Paris'te Olympic Sineması, gece saat on. Burada bir süredir «Kimdi o ufak tefek sarışın?» adında bir temsil veriliyor: yarı tiyatro, yarı revü! Başrolde, Marie-France diye bir yıldız, bir içim su: her gece parfüm, kar suyu ve ısınmış palto kokan bir hayran

Doktor Hélène Michel-Wolfromm/Aileyi bir kadın ya da, erkek ilâvesiyle üçlü hale getirmek mi?

kalabalığını, tipten tipe, karkterden karaktere geçişiyle allak bullak ediyor: bakıyorsunuz Carmen Miranda, bakıyorsunuz Rira Hayworth, bakıyorsunuz Jean Harlow, demeye kalmadan Marlyn Monroe olmuş! Hele bu roldeki başarısı aklın almayacağı bir şey: aynı hülyalı bakışlar, aynı safca fakat kışkırtıcı gülüş, aynı kıvrak kalçalar vs...

Evet, iyi bildiniz, Marie-France da 'kadın doğup erkek yaşayanlar'dan biri, durumunu merak eden gazeteciye diyor ki:

«— ...kendimi her zaman kadın hissettim, daha ondört yaşımdayken evden eteklik çalar, dışarda gizlice giyerdim. Neden mi, ne bileyim ben, merak da etmiyorum doğrusu: iki ağabeyim vardı, onlardan önce annemin bir kızı olmuş, yaşamamış, belki bunun etkisiyledir. Doğrusunu isterseniz, bu benden çok başkalarını ilgilendiren bir konu, nedenini hiç kurcalamadım ben, sadece içimden geldiği gibi yaşadım.»

Yüzyılın son çeyreğine bu iki aşırı uç arasından mı giriyoruz?

Peki ya Doktor Hélène Michel -Wolfromm'un önerisi? Ölmeden bir zaman önce «Cette Chose-là/O şey» diye cinselliğe eğilen önemli bir kitap yazıp, bir ara ortalığı onca karıştıran bu uzman hekim; tüketim ve hoşgörü toplumunda erkek/kadın çiftinden oluşan klasik ailenin işlevini bitirdiğini, bunaltıcı bir aile haline geldiğini ileri sürmüş; bu durumda, bir kadın ya da bir erkek ilâvesiyle 'üçlü aile' çözümüne gitmek önerisini salık vermişti. Ya Suzanne Lilar, onu unutacak mıyız? «Le Cou-

ple/Çift» adlı eserinde, erkek/kadın beraberliğine ama erkek egemenliğine dayalı cinsel aile yerine, kadının da erkeğin de *androgyne* (yani hem erkek hem kadın) olduklarının bilincine varacakları yeni bir aile türü önermemiş miydi o?

Aransa daha kimbilir ne kadar çok örnek bulunabilir.

Hani bir 'Devrimci Eşcinseller Cephesi (FHAR)'nin adı geçmişti, işte bu örgüt, 1 Mayıs 1971'de Paris'te bir bildiri dağıtıyor, ama ne bildiri:

> «...Aile ataerkil midir değil midir Bir kadının oturacağı ev, sağlığı, cinsel hayatının tadını çıkarmak olasılığı, bir ve tek bir adamın keyfine bağlı mıdır, değil midir? Böyle bir dünyada evlilik sözünün ne anlamı olabilir ki?
>
> «Günümüzün ataerkil dünyasında, evli olsun olmasın, erkek kadın çifti cinsel ilişkinin tek ve tartışmasız örneği midir, değil midir?
>
> «Günün birinde bu örneğin, sadece (o da görünüşte) çoğunluk demek olduğu, çoğunluğun ise, öyle bir iddiada bulunsa bile, hiç bir vakit normal ile özdeş sayılamayacağı anlaşılmayacak mıdır?»

Bildiri, 'aşkın her çeşidinin sağlıklı ve güzel sayılması' dileğiyle bitiyor elbet, ama benim yazdığım yumuşaklıkta değil! Zaten 'cin-

sel azınlıklar'ın, 'kadın hakları' ve 'hoşgörü toplumu' savunucularının şaşırtıcı bir sertliği var ki, özellikle Birleşik Amerika'daki davranışlarında başdördüren bir yoğunluğa ulaşıyor Alın size ondan da bir örnek: derneğin kısaltılmış adı SCUM (Society For Cutting Up Men), yöneticisi Valerie Solenas adında bir kadın; rivayet güzelmiş de, güzelliğine boş verir, derbeder gezermiş: ayağında eski püskü bir *blue-jean*, sırtında deri bir ceket, başında kadife bir kasket! Bu derneğin, *science fiction* düzeninde bir siyasal programı yayınlanmış, düşman başına! Oradan aktaracağım şu iki satırı okur okumaz acaba bana hak vermeyecek miyisiniz:

> «...paranın ortadan kaldırılmasından sonra erkeklerin öldürülmesinin artık gereği kalmaz, sadece kadınlara oranla üstünlük iddia ettikleri fazlalıklarının koparılması yeter...»

Son on yıl boyunca, İskandinav ülkelerinden güneye yayılan, bir de ortaklaşa aile uygulamasına tanık olduk: birbirlerini önceden hiç tanımayan çiftler, gazete ilanları aracılığıyla birbirlerini bulup, büyük bir ev tutarak bir arada yaşamaya başlıyorlar. Aralarında çok başarılarının olduğunu işitiyoruz. Öteyandan, Amerika'nın bazı bölgelerinde başlayıp Avrupa'ya da atlamış olan çiftlerde eş değiştokuşu, bırakın romanları ve filmleri, gündelik gazete haberlerine konu oluyor.

Bu arada pat! kadınlar için çıkan ünlü El-

Elle dergisinde kadın modası/«Yalnız erkek kravatlarından hoşlanıyorum.»

le dergisinin 1976 modası resimleri! Ne kadar 30 ya da 40 yılları çevresinde dönüp dolaşıp dursalar da, moda yaratıcıları çağdaş kadının

giyiminden 'erkekliğe özenmek' eyilimini söküp atamıyorlar. Buyurun size bir sokak kıyafeti ki ceket pantolon gömlek ve yelek düzenini aynen kopya ettikten başka, kravat da takıyor. Kravatın üzerinden çıkan ok hangi yazıya bağlanıyor dersiniz: «Yalnız erkek kravatlarından hoşlanıyorum» yazısına. Evet.

Buna karşılık David Bowie gibi erkek şarkıcılar, Mina, Patty Pravo gibi italyan kadın şarkıcılarının, rönesans resimlerinden bulup çıkardıkları kaşlarını tamamen almak modasını, gözlerini kırpmadan uygulamakla kalmıyor; ayrıca renk renk, çeşit çeşit kadın giysileri giyip, kadınlar gibi de boyanıyorlar.

Önce romanı, sonra filmiyle dünyanın her tarafında hayli patırtı koparan «Emmanuelle»in yazarı Emmanuelle Arsan, cinsellik üzerine yazdığı denemeleri, «L'hypothèse d'Eros/Eros Varsayımı» adı altında derlermiş. İçlerinden birisinde, (Six Pieds Sur Terre), batılı toplumun ulaştığı cinsellik aşamasında, neyin gerekli olduğunu savunuyor dersiniz Öteden beri var olan iki cinsle aynı zamanda sevişebilmek yeteneğinde bir üçüncü cinsin!

Nasıl bir şey olacağını da şöyle tanımlamış:

> «... eğer üçüncü bir cins yaratılabilirse, bu defa, bu, artık eşitliğe ermiş, ya da ermek üzere olan iki eski cinsin ortaklaşa azmi, ve hayal gücü sayesinde yaratılabilecektir. Ayrıca, ötekilerden, gözle görünür değişik organlarıyla değil, ruhsal yapısıyla farklı olacaktır.

«Onu nesinden mi tanıyacağız, az sonra söyleyeceğim özelliğinden elbette: bu üçüncü cinsten olanlar kendilerini ancak öteki iki cinsten iki bireyle sürekli ve tam bir ortakyaşam *(symbiose)* halinde olurlarsa mutlu sayabilecekler; ancak böyle bir yaşama düzeninde çalışabilecek, umutlanacak, oyunun ve cinselliğin tadını alarak kaderlerini sürdürebileceklerdir.

«İşlerin olağan düzeninde yürümesi için, bu takdirde, yeni cinsten olanların, bir adam ya da kadınla birleşmesi yetmeyecek, her ikisiyle birlikte, üstelik aynı zamanda ve aynı defada birleşmesi gerekecek. Bugün çeşitli zamanlarda çeşitli cinsel seçimlere yönelmeyi deyimleyen anlamda ikicinsli *(bisexuel)* olmakla kalmayacak bunlar, biri olmaksızın ötekini sevemeyecekleri kadının ve erkeğin aynı zamanda gönüllerinde, kolları arasında ve koyunlarında olmasına ihtiyaç duyacaklar.

«O andan itibaren erkek ya da kadın vücuduyla dünyaya gelmiş olmalarının önemi kalmayacak; ya da bu dış nitelikler, ilişkilerinin biçimini kısmen sınırlayacak: sözgelişi, kadın vücuduyla doğmuş olanlar, kadının eşcinselliğe yatkın olduğu, erkeğinse olmadığı çiftleri deneyecekler, erkek vücuduyla doğmuş olanlarsa, bunun aksini!»

Günahı ve vebalı söyleyenin boynuna!)

11.
kolay gelsin

her üçünde de...

(Sözü nereye bağlayacağım?

Geçen akşam, dinlendirici bir hüzünle yumuşak ve yorgun yağan karı, şeker kristalinden oluşmuşa benzer çıplak ve bembeyaz ağaçların âvize yansımalarını seyrederek, beni bu yazıları yazmaya iten nedeni düşünecek oldum; bulduğum, aslında zaten bildiğim oldu: çağımı çağımın insanını anlamak çabası!

«Hangi Sol?»u ve «Hangi Batı?»yı aynı amaçla yazmadım mı?

Şimdi nasıl hatırlamam: «Hangi Sol»un çıktığı, üstelik sosyalizme karşı bir kitap sanıldığı günlerde, güvendiğim bir dost bana demişti ki: «—... yahu sen deli misin? Daha lisedeyken sosyalizme bulaşıyorsun, başına belâlar geliyor, yine de direniyorsun; tam sosyalizmin ülkemizde kalabalıklara yayıldığı, yandaşının çoğaldığı bir sırada, eskiliğini öne sürüp baş köşeye kurulmaya çalışacak yerde, eleştirel bir tavır takınmak akıl mı?»

Ona ne karşılık verdiğimi unutmuşum. Ama ben sosyalizmi günün birinde bir çıkar umduğum için savunmamıştım ki! İnsanın mut-

luluğu ve özgürlüğü gibi ülküler, nasıl kimse adını ağzına alamazken 1940'larda beni sosyalizmi savunmaya, adına şiirler yazmaya götürdüyse; o tarihlerde sosyalizmin s'sini işitince dudakları uçuklayanların davul dümbelek sosyalist geçindikleri günlerde, onun yozlaşmış bir biçimini aynı çizgi üzerinden öyle eleştirmeye getirdi.

Bana sorarsanız, 1940'larda kayıtsız şartsız sosyalizmi savunabilmek yiğitlikti, 1965'den sonraysa yozlaşmalarını eleştirebilmek!

«Hangi Batı?» da durum farklı mı?

Bir yanda gözü kapalı batıcıların öykünmeci uysallığı öte yanda gözükapalı doğucuların tutucu bağnazlığı! Diyalektiğin gücüne inanan ve uygulamaya çalışan bir aydının, her iki yanın tepkisini de göze alarak, ulusal bileşim savını ortaya atması ve savunması gerekiyordu elbet! Kitap çıkınca ilerici takımının beni gerici saymaya yeltenmesi de, gericilerin bir an, (ama çok kısa bir an) kendi yanlarından saymaya heveslenmesi de, nüans bilmeyen Türk kültür yaşantısının yanlış cilvelerinden ibaretti. Kısa zamanda, her iki yanda, kendilerinden olmadığımı anladılar: kafalarının konforunu bozuyordum.

Bu yazdıklarım da aynı eleştirilere uğrayacaktır. O sosyalistler ki ciddilik adına cinselliği hor görmek yanlışı içindedirler, cinsel devrimin sosyalisliğin içeriğinde bulunduğunu unuturlar, hiç bir bilimsel iddiası olmasa da, böyle bir kitaba karşı çıkmayı siyasal bir kurnazlık sayacaklardır, ama 'alaturka' bir kurnazlık olacaktır bu, zamanın getireceği gelişmeler kar-

şısında savrulup gidecektir. Öbürlerinin çoğu henüz 'namahrem' kavramından bu yana geçememiş göründüklerine göre, beni de, yazdıklarımı da ne boyalara boyayacaklarını kestirmek o kadar zor değil.

Oysa cinselliğe eğilişim de, tıpkı sosyalistliğe ya da batıcılığa eğilişim kadar, insanı, özellikle çağdaş insanı anlayabilmek isteğimden doğuyor. Onun için de söylediklerimi kesin hiç bir yargıya bağlamayacağım. Olguları, olayların gelişmesini, insanları ve cinsel çelişkilerini elimden geldiğince nesnel olarak belirtmeye uğraştım. Bundan bir genellemeye varmak, bir yargı çıkarmak okuyan herkesin hoşgörü yeteneğine, bilgisine ve imgelem gücüne kalıyor.

Hadi kolay gelsin!)

Aralık 1969/Temmuz 1970 (İzmir)
Haziran 1975/Aralık 1975 (Ankara)

Meraklısı için notlar:

Bu yazıların bazıları 'Varlık' dergisinde çıkmıştır, o sıra İstanbul'dan telefon eden bir kadın okur ne diye örnekleri Türkiye'den ve Türk yaşantısından almadığımı sormuştu. Yerindedir. Hele uzun yıllar Türk sinema ve sahne hayatının içinde bulunduğum düşünülürse bunda zorluk çekmeyeceğim de anlaşılır. Yalnız, örnekleri Paris çevresinde sınırlı tutuşum, yerli örneklerin koparabileceği patırtıyı düşündüğümdendir. Bu kaygımın paylaşılacağını umarım.

Yazarın, **Hangi Seks'te** sözünü ettiği Paris yılları yaşantısından bir resmi.

'Anılar ve Acılar' dizisinden. *Attilâ İlhan*'ın daha önce yayınladığı *'Hangi Sol'* ve *'Hangi Batı'* büyük ilgiyle karşılanmış, büyük yankılar uyandırdığı gibi önemli tartışmalara da yol açmıştır. *Attilâ İlhan*, bu defa, herzamanki somut, ilgiyi ayakta tutan yöntemiyle çağımızın sorunu cinselliğe eğilmekte, anıların dokuması içinde, cinselliğin çeşitli yönlerini tartışmaktadır.

'Hangi Seks', bir yandan, insanın bireysel diyalektiğinde cinselliğin etkisini, bu etkinin kapsamını araştırırken, bir yandan da, çeşitli örnekler vererek sanatın ve sanatçının cinselliği, cinsel çatışmaları, bu çatışmaların eserlere yansıyış biçimleri üzerinde durmaktadır.

'Hangi Seks', *'Hangi Sol'* kadar çarpıcı ve şaşırtıcı, *'Hangi Batı'* kadar gerçekçi ve bileşimci bir kitap!

300 LİRA